

PAX, IUSTITIA ET ORDO

Pax, Iustitia et Ordo: Bykvinders strafferetlige ansvar i Sverige 1474-1500

Kandidatspeciale i Historie

Af

Anne Katrine Holm Pedersen

Vejleder: Torben Kjersgaard Nielsen

2. juni 2025

**AALBORG
UNIVERSITET**

Forsidebillede: Jacob Elfås, Vadersolstavlan, 1636. Olie på lærred, 1630x1100mm. Foto: Göran Fredriksson. Stadsmuseet Stockholm. Justitia. Gerechtigkeitsbrunnen. Römerberg, Frankfurt am Main. Foto: Stefan Maurer

Abstract

This thesis investigates the punishment of women for the crimes of violence, murder, homicide, property crimes, and sexual offences in Stockholm during the period 1474-1500, based on judgments and indictments from the city's court records. It is investigated whether sentencing practices aligned with legalisation and what this reveal about women's legal position. The analysis of 2.034 court cases demonstrates, that women's legal status cannot be reduced to a simple dichotomy of legal object or subject. Instead, women appear as semisubjects, who were legally accountable but with agency contingent on their gender, marital status, and social position. The thesis concludes that women generally held the greatest legal capacity in cases of assault and theft, where punishment aligned with those of men. In homicide and sexual offences, their legal position was significantly more restricted. Particularly in cases of fornication, women operated within informal legal spheres governed by custom rather than formal law and courts. The thesis concludes that women's legal status was nuanced and dependent on context. Sentencing practices sought to maintain social order while pragmatically adjusting punishment based on type of crime and circumstance, upholding patriarchal norms but allowing room for situational flexibility.

Resumé

Specialet undersøger, hvordan kvinder blev straffet for forbrydelser relateret til vold, frarøvelse af liv, berigelseskriminalitet og seksualforbrydelser i Stockholm i perioden 1474-1500. På baggrund af 2.034 doms- og anklageskrifter fra byens retsprotokoller undersøger specialet, om kvinden selv blev idømt straf eller om hendes værge modtog straffen på vegne af hende. Analysen viser, at kvinder hverken var helt uden ansvar men heller ikke besad samme muligheder som mænd ved domstolen. De havde størst ansvar i sager om vold og tyveri, mens deres handlemuligheder var mindre i sager om frarøvelse af liv og betydeligt mere begrænset ved seksualforbrydelser.

Indholdsfortegnelse

1. Stockholm i senmiddelalderen	4
2. Mellem verdslig og gejstlig ret	6
3. Straf, ret og køn i historiografien	10
3.1 Mangel på civilisering?	10
3.2 Kvinde- og kønshistorie	12
3.3 Individualisering af strafansvar og subjektgørelse af kvinden?	16
4. Stockholms Stads Tänkeböcker	18
5. Metode	21
5.1 Afgrænsning og præliminære overvejelser	21
5.2 Begrebsafklaring	24
5.3 Databaseopbygning	26
6. Vold	29
6.1 Årlig fordeling af vold	29
6.2 Sociale hierarkier	32
7. Frarøvelse af liv	41
7.1 Årlig fordeling af frarøvelse af liv	42
7.2 Drab og mord inden for slægtens sfære	45
7.3 Abort og barnemord - social stigma og desperate handlinger	47
8. Berigelseskriminalitet	51
8.1 Årlig fordeling af berigelseskriminalitet	52
8.2 Straffen for tyveri	55
8.3 Necessitas non habet legem?	59
9. Seksualforbrydelser	64
9.1 Årlig fordeling af seksualforbrydelser	65
9.2 Lejermål	68
9.3 Malkningen af Stockholms ugifte kvinder	74
9.4 Hor	76
10. Konklusion	85
Litteraturliste	87

1. Stockholm i senmiddelalderen

Står du ved Slussen og begiver dig over broen, som forbinder Södermalm med den ældste bydel i Stockholm, må du ikke tage mange skridt, før du når Stadsholmen, der i folkemunde kaldes Gamla Stan. På din vej over øerne ser du sandsynligvis Djurgårdsfärjan, der troligt, stævner ud fra kajen, som den har gjort det i flere hundrede år. Det karakteristiske kirketårn fra Storkyrkan, der tårner sig op i horisonten, og turister fra nær og fjern, som traver op og ned ad de gamle og stejle brostensbelagte gader for at lægge sine indkøb i de snævre stræders små butikker. Følger du menneskestrømmen i retning af kongeslottet, når du hurtigt til Stortorget, hvor du kan nyde en velfortjent fika-pause ved en af torvets mange caféer i skyggen af de flere hundrede år gamle huse.

Bevæger vi os tilbage i tiden til slutningen af 1400-tallet, tog billedet sig ikke væsentligt anderledes ud. Dengang knejsede kirketårnet fra Storkyrkan også op over de lave hustage, handelsskibe lagde til ved kajen, og mennesker fra nær og fjern var også at finde i den gamle købstad, der har pulseret af liv siden midten af 1200-tallet.¹ Datidens torvebesøgende kunne dog ikke nyde en afslappende kaffepause. I stedet kunne de få et afbræk fra deres daglige gøremål ved at standse op og overvære retfærdigheden ske fyldest, når byens lovbyggere bødede for deres brøde til offentlig beskueelse.

På Stortorget modtog både mænd og kvinder den straf, rådstueretten havde idømt dem. Den offentlige afretning var ikke kun et ritual til opretholdelse af orden, men også en statuering af byens sociale hierarkier, normer og forestillinger om køn. Hvem der blev straffet, hvordan og for hvad, afspejler, hvilke handlinger, der blev betragtet som mest truende for samfundsordenen, og ikke mindst datidens opfattelse af mænds og kvinders plads i samfundet.

Den kollektive erindring om kvinders handlekraft i middelalderen er ofte domineret af idéer om massiv undertrykkelse, fuldkommen lydighed og passivitet.² Imidlertid var virkeligheden en anden. Eksempelvis blev hustruen til Henrik garvere tiltalt i 1486 for at have råbt "bid mig bag i røven" ad en embedsmand ved rådstuen, imens hun demonstrativt havde taget sig til bagdelen.³ Den slags ytringer kunne koste dyrt i et samfund, hvor ære og lydighed mod øvrighederne var altafgørende. Ikke desto mindre viser det, at middelalderkvinden ikke var så ulig fra i dag. Hun havde også temperament, sprog og attitude.

---

¹ Dahlbäck, s. 8

² Bennett, s. 139

³ Bilag 1(B1), ASE1076

Alene i Stockholm har skatteregnskaber fra 1460'erne vist, at kvinder havde mulighed for at ernære sig gennem en række erhverv, som bl.a. bryggersker, væversker og syltekoner. Dertil tillod loven, at kvinder kunne videreføre deres husbondes virke i tilfælde af, at han gik bort. Skattebogen fra 1460 afslører desuden, at 165 af byens kvinder var skattepligtige. Det betyder, at kvinder udgjorde 15% af samtlige skattebetalere i Stockholm, hvoraf et mindre antal var relativt formuende. Eksempelvis var tre ud af de i alt 12 stockholmskøbmænd, som købte dele af Uppsala Domkirkes kornhøst i 1497, kvinder.⁴

Selvom kvinden havde en relativt vidtgående handlefrihed i byen, var det ikke tilfældet i retssalen. Kvinden var udelukket fra en række funktioner i det juridiske rum. Hun kunne som udgangspunkt ikke aflægge vidneudsagn, tage ed, fungere som nævning eller varetage dommererhvervene ved rådstuen. Kun i spørgsmål, der alene relaterede til kvindekroppen, som f.eks. i sager om abort, kunne hun til nød få lov til at agere vidne.⁵ Det falder derfor naturligt at spørge sig selv, hvordan kvinder var stillet i spændingsfeltet mellem den normative lovgivning og domstolenes praksis.

Lovgivningen, som dannede grundlag for rådstuerettens domme, var *Magnus Erikssons Stadslag* (MEST). En kongeligt udstedt lovgivning fra omtrent slutningen af 1300-tallet. Loven var baseret på stockholmske forhold og var den første officielle fælles bylov for Sverige.⁶ Byloven baseredes primært på den ældre *Björköarättan* og var sammen med *Magnus Erikssons Landslag* (MEL) en kodificering af den ældre bylov og landskabslovene. Disse ældre love udsprang både af den mundtligt overleverede sædvaneret og kirkelige idealer om varetagelse af samfundsordenen og freden, hvilket var en inspiration fra kanonisk ret. Grundtanken var, at loven skulle sikre fred, orden og beskytte samfundets svageste, herunder fattige og kvinder.⁷

Ifølge den nye bylov skulle mænd og kvinder som udgangspunkt straffes ens med visse undtagelser. Den anklagedes køn kunne både påvirke, hvilke forbrydelser vedkommende kunne dømmes for og ikke mindst selve strafudmålingen.⁸ Det rejser derfor spørgsmålet om, hvordan kvinden var juridisk stillet ved lovovertrædelser, og hvorvidt hun blev dømt og straffet efter loven, der var funderet på doktrinerne om fred, retfærdighed og orden (*pax, iustitia et ordo*).

---

⁴ Dahlbäck, s. 98

⁵ Ekholst(2014) s. 21

⁶ Holmbäck & Wessén(1966) s. xx

⁷ Vogt, s. 114

⁸ Ekholst(2014), s. 2

2. Mellem verdslig og gejstlig ret

Selvom der generelt var enighed om en lige strafudmåling mellem kønnene, så var der nogle bestemte forbrydelsestyper, hvor der kunne være stor forskel i strafudmålingen for mænd og kvinder. Voldelig kriminalitet, herunder drab og mord, tyveri og brud på seksualmoral var alle forbrydelser, som både var ret almindelige i samfundet, og hvor straffen traditionelt var ulig kønnene imellem.⁹ Det gjaldt ikke kun for Sverige, men var karakteristisk for lovtekster i resten af Skandinavien. Samtidig var det også disse forbrydelsestyper, som både kirke og konge betragtede som handlinger, der særligt risikerede freden og samfundsordenen.

De ældste landskabslove i Skandinavien baseredes på en fælles Vesteuropæisk retsforståelse (*ius commune*). Med *ius commune* forstås det teoretiske grundlag, som romerretten og kanonisk ret udgjorde, hvilket særligt blev undervist i på universitetet i Bologna i 1100-tallet, hvor gejstlige studerende tillærte sig juraens kunst.¹⁰ Generelt er perioden 1150-1250 refereret til som det juridiske århundrede, da flere universiteter blomstrede frem i bl.a. Italien, Frankrig og England for siden at sprede sig til resten af Europa.¹¹ Universiteternes fremvækst bød næsten selvsagt på en revision og systematisering af den kirkelige retslære, hvilket resulterede i den kirkelige retssamling fra ca. 1140, Gratians Dekret (*Decretum Gratiani*).¹²

Gratians Dekret var en samling af retskilder fra Bologna, der ikke blot beskriver den indre logik bag diverse typer af lovgivning, men også fastsætter, hvordan håndhævere af loven ideelt set skulle udøve den og forvalte de beføjelser, der fulgte med.¹³ Den sekulære øvrighed skulle vigtigst af alt være fredens beskytter. Idéen om fred havde længe været et grundprincip i kanonisk ret. Tanken har rod i Det Gamle Testamente og antikkens filosofi, men blev for alvor implementeret med filosofien og kirkefaderen, Augustin (345-430). Augustin stadfæstede fred, retfærdighed og orden (*pax, iustitia et ordo*) som de dogmer, der skulle bane vejen for det gode samfund.¹⁴ Dogmerne blev inkorporeret i Gratians Dekret, og loven skulle ikke kun bibeholde freden, men også være klar og forståelig for alle - og ikke mindst retfærdig.¹⁵ Gratians Dekret blev idealet for lovformulering, og flere af grundprincipperne om

---

⁹ Tveit et al., s. 300-301

¹⁰ Vogt, s. 9

¹¹ Kjær & Vogt, s. 54

¹² Ingesman & Pedersen, s. 531; Kjær & Vogt, s. 54-55

¹³ Tamm, s. 27 & 49

¹⁴ Vogt, s. 114

¹⁵ Tamm, s. 27 & 49

loven, dens funktion og fredsideologien overførtes til de nordiske landskabslove, som blev udstedt i løbet af 1200-tallet.¹⁶

Både kirke og konge slog hårdt ned på personer, der udfordrede freden. Desuden var udvalgte steder og personer i samfundet fredet, heriblandt kvinder, børn og arbejdende bønder.¹⁷ Bestemte handlinger og forbrydelser, såsom fejder, røveri, manddrab og voldtægt, mente man, særligt risikerede freden. Kanonisk ret havde traditionelt krævet, at de personer, som brød med freden, skulle ekskommunikeres og idømmes høje bøder. Den verdslige øvrighed havde ikke myndighed til at ekskommunikere personer, men benyttede sig også af høje bøder eller henrettelse samt fredløshed.¹⁸ Var forbrydelsen alvorlig nok, kunne den ikke blot sones ved bødestraf, hvilket ellers var den mest vanlige straf.¹⁹

Internt mellem kirke og konge begyndte der i løbet af senmiddelalderen at være stigende konkurrence om retten til jurisdiktion særligt over forbrydelser, såsom incest i 1. led, bestialitet, bigami. Forbrydelser, der alle tilhørte kategorien af særlig alvorlig kriminalitet (*enormia crimina*).²⁰

---

¹⁶ Vogt, s. 45

¹⁷ Dübeck, s. 54

¹⁸ Dübeck, s. 54-55

¹⁹ Ekholst(2014), s. 16

²⁰ Korpiola(2005) s. 103

Magnus Eriksson (t.v.) portrætteret på forsiden af Konungsbalken i Magnus Erikssons Landslag i en afskrift fra 1400-tallet. I samme landslov, illustration, der forestiller et drab (t.h.). Foto: Gunnar Eriksson. 1965.

Kirken havde traditionelt krævet al jurisdiktion (*crimina ecclesiastica*) over ægteskabet og de seksualbrud, der måtte krænke sakramentet, heriblandt kætteri, hor, incest og bigami samt andre forbrydelser, der var naturstridige. Disse forbrydelser tilfaldt alene kirkedomstolene. Imidlertid anerkendte kirken, at udvalgte forbrydelser hørte under både gejstlig og verdslig ret (*delicta mixta*). Forbrydelserne blasfemi, mord, tyveri og sodomi påhvilede både kirke og konge at dømme.²¹ Det betød også, at kirken forholdt sig til spørgsmålet om, hvad der var synd, og hvad der var kriminalitet. Alle forbrydelser var en synd, men ikke vice versa. Synd krævede bodshandlinger og kirkelig absolution, hvor kriminalitet burde og skulle håndteres med straf ved domstolene.²²

I løbet af senmiddelalderen blev skellet mellem synd og forbrydelse, tilhørende de to øvrigheder, gradvist udvisket i Sverige og resten af Norden. Foranlediget af forsøget på at inddæmme kætterbevægelserne, begyndte kirken i stigende grad at erkende behovet for verdslighedens hjælp til at straffe i sager, hvor kirkens straffe, som bod og bandlysning, viste sig utilstrækkelige.²³ Havde kirken ekskommunikeret en person, og vedkommende ikke rådede

²¹ Sigh, s. 289

²² Mäkinen & Pihlajamäki, s. 531; Ingesman, s. 305

²³ Ingesman & Pedersen, s. 476

bod samt angrede sine synder inden for et år, skulle sekulære instanser træde ind og henrette (*brachium seculare*).²⁴

Fordelingen af jurisdiktionen forløb dog ikke helt gnidningsfrit mellem de to instanser. Allerede fra udstedelsen af henholdsvis MEL og MEST blev kirkens beføjelser i Sverige indskrænket betydeligt. Det kom i særlig grad til udtryk ved fraværet af kirkebalkssektioner, som tidligere havde defineret kirkens juridiske beføjelser i de ældre landskabslove. Udeladelsen af kirkesektioner var et bevidst valg, hvormed kongen søgte at opnå fuldstændig kontrol med jurisdiktionen.²⁵ Derfor blev en række alvorlige forbrydelser, heriblandt bigami og hor, overflyttet til verdslig ret. Alligevel anerkendte kongen, at seksualforbrydelser stadig var et åndeligt anliggende, hvorfor en fjerdedel af bøden, for bl.a. ægteskabsbrud, skulle gives til biskoppen.²⁶

Med *Högmålsstadgaen* i 1439, udstedt af det svenske rigsråd, diskuteredes fordelingen af forbrydelser atter mellem kirke og konge. Straffen blev generelt skærpet for flere forbrydelser, hvor konsekvensen nu var henrettelse, f.eks. i sager om bestialitet. Derfor fik de sekulære autoriteter endnu større bemyndigelse, idet kirken behøvede verdslighedens hjælp til at eksekvere straffen.²⁷ *Högmålsstadgaen* behandlede de forbrydelser, som krævede et åbenbart skriftemål, og klassificerede dem i tre grupper. Mord, drab og bestialitet var forbeholdt de verdslige domstoles jurisdiktion. Incestuøse relationer i 1. slægtled lå i spændingsfeltet mellem gejstlig og verdslig jurisdiktion, hvormed synderen kunne tage åbenbart skrifte, og derigennem undgå hårde sekulære straffe. Incest inden for de spirituelle slægtled, heriblandt svogerskab, og andre åndelige forbrydelser tilhørte alene kirkens jurisdiktion.²⁸

Kirken protesterede mod de mange indskrænkninger af deres jurisdiktionelle sfære, hvorfor samarbejdet mellem de to instanser blev forsøgt bestyrket med kong Christoffer 3.s udstedelse af *Kristoffers Landslag* (KrL) i 1442. Loven var en revidering af MEL, men ændringerne fra MEL til KrL er ikke betragtet som gennemgribende, og de vedrører mestendels processuelle forandringer ved domstolene.²⁹ Alligevel betød det, at biskopperne fik en mere central plads ved de sekulære domstole, hvor de kunne fungere som kongens stedfortrædere.³⁰

---

²⁴ Sigh, s. 302; Korpiola(2005), s. 108

²⁵ Korpiola(2001) s. 90

²⁶ Korpiola(2001), s. 92

²⁷ Korpiola(2005), s. 104

²⁸ Korpiola(2001), s. 92-93

²⁹ Larsson, s. 117

³⁰ Korpiola(2005), s. 105

Der forefindes altså en række betydelige ændringer i retten til jurisdiktion for alvorlige forbrydelser mellem de verdslige og gejstlige øvrigheder i slutningen af 1400-tallet. Selvom de sekulære myndigheder egentlig havde sikret sig entydig ret til at dømme i f.eks. drabssager, godtog de alligevel åndelige bodshandlinger, som pilgrimsrejse, hvis forurettede accepterede en sådan kompensation.³¹ I praksis var strafudmålingen ikke nødvendigvis så umiddelbar, som loven foreskrev. Når specialet behandler kvinders retsstilling i spændingsfeltet mellem den normative lovgivning og den egentlige praksis, er det nødvendigt at forstå kompleksiteten mellem gejstlig og verdslig jurisdiktion, og om disse overlap havde betydning for strafudmålingen i kraft af kriminalitetens karakter og tiltaltes køn.

3. Straf, ret og køn i historiografien

Kriminalitetshistorie er efterhånden et veletableret forskningsfelt, der har affødt adskillige social- og kulturhistoriske studier. Studier i kvinders retsstilling i middelalderen har koncentreret sig om den normative lovgivning snarere end den faktiske domspraksis, hvilket er påfaldende i svensk regi med henblik på de bevarede retsprotokoller fra svenske byer fra midten af 1400-tallet. Kvinders strafferetlige habilitet i praksis er derfor et forholdsvist uudforsket felt. I de senere årtier er der dog åbnet for nye perspektiver på køn og ansvar i retlige sammenhænge. En udvikling specialet lægger sig i forlængelse af.

3.1 Mangel på civilisering?

Eva Österberg og Dag Lindström udgav i 1988 det hidtil største - og eneste - studie af svenske kriminalitetsmønstre i senmiddelalder og førmoderne periode. Gennem brug af de svenske tänkeböcker og saköreslängd, dvs. henholdsvis protokolbøger og bøderuller, fra byerne Arboga, Jönköping og Stockholm, undersøgte de, hvordan kriminalitetsmønstrene udviklede sig i perioden 1450-1625. Studiet er hovedsageligt at betragte som et opgør med teorier om civilisationens udvikling, og overgangen, *de la violence au vol*.³² Norbert Elias (1939) var bannerfører for teorien. Han ræsonnerede, at mennesker i middelalderen var naive og beherskede færre psykologiske nuancer, hvorfor vold blev benyttet som et konfliktløsende redskab. I takt med tillært dannelse og manerer reduceredes brugen af vold, da individet bedre

---

³¹ Korpiola(2001), s. 80

³² Österberg & Lindström, s. 14

evnede at kontrollere sine drifter, hvormed tyveri erstattede vold som den hyppigst begåede kriminalitetsform.³³

Österberg og Lindström forholder sig allerede indledningsvist kritisk til teorien og peger på, at der snarere skal findes andre forklaringer på overgangen, hvor de foreslår øget kapitalisme og en centralisering af statsmagten.³⁴ Selvom forfatterne giver andre bud på udviklingen, så slutter de, at i Sverige fortsatte vold med at være den oftest begåede kriminalitetsform. Lindström påpeger, at i Stockholm vedblev tyveri at udgøre en lav andel af den samlede registrerede kriminalitet i perioden.³⁵ Forklaringen, mener de, skal findes i socioøkonomiske forhold, heriblandt en stor andel af selvejere og lavt indbyggertal. Österberg tilføjer, at domstolene primært søgte at mægle mellem anklagede og forurettede, hvilket også kan påvirke antallet af registreret kriminalitet.³⁶ Således er én af deres hovedkonklusioner, at kriminalitetsmønstrene i Sverige både viser kontinuitet og forandring.³⁷ Samtidig understreger de, at andelen af registrerede voldssager skal ses i lyset af den kultur og de normer, der var forbundet med voldsanvendelsen i middelalderen.³⁸

Idet Österberg og Lindström koncentrerer sig om at undersøge udviklingerne i kriminalitetsmønstrene, inkluderer de kriminalitet begået af både mænd og kvinder i deres statistikker. Imidlertid bidrager forfatterne kun med det samlede antal af registreret kriminalitet. Det er således ikke muligt at danne sig et indtryk af den kønnede fordeling. Alligevel bidrager de løbende med nogle generelle observationer i materialet om såvel forbrydelse som straf. Én af de mest centrale iagttagelser for Stockholm er, at kvinder sjældent blev dømt for tyveri. Blev de endelig kendt skyldige, var straffen mildnet i forhold til lovgivningen, da kvinder oftest blev idømt korporlig afstraffelse eller forvist fra byen. Derimod endte mænd oftest i galgen for tyveri.³⁹ Noget egentligt bud på, hvad der fordrede den øjensynligt ulige straf for mænd og kvinder, gives ikke, hvilket er et generelt træk for forskningsbidraget.

Österberg og Lindström leverer et absolut imponerende studie af svenske kriminalitetsmønstre fra senmiddelalderen til førmoderne periode, båret af en massiv mængde empiri og lang kronologisk ramme. Analysen baseres på statistik og kvantitative data, hvor de

---

³³ Elias, s. 55, 190

³⁴ Österberg & Lindström, s. 14

³⁵ Österberg & Lindström, s. 110-111

³⁶ Österberg & Lindström, s. 63

³⁷ Österberg & Lindström, s. 153-154

³⁸ Österberg & Lindström, s. 13

³⁹ Österberg & Lindström, s. 110-111

indimellem supplerer med inddragelse af personskildringer.⁴⁰ Dog er det sjældent, at inddragelsen af narrativer tjener til andet end eksemplificeringer. Den lange kronologiske ramme er derfor på bekostning af dybdegående årsagsforklaringer. Forklaringsniveauet forbliver socialhistorisk og aggregeret, mens de enkelte sager blot tjener til bekvemme stilistiske afbræk. Strafedømmingen af kvinder og deres retsstilling forbliver således subsidiære betragtninger.

3.2 Kvinde- og kønshistorie

Österbergs og Lindströms studie viser tydeligt potentialerne, som de svenske retsprotokoller rummer. Alligevel er der overraskende få forskningsbidrag, der behandler kvinders retlige habilitet i senmiddelalderens svenske købstæder. Forskning i kvinders retsstilling fra før årtusindeskiftet kan i svensk regi koges ned til Lizzie Carlssons afhandling (1965) og Elsa Sjöholms artikel (1968). Fælles for begge forskningsbidrag er, at de behandler kvinders retsstilling, herunder i købstæder, i relation til en bredere diskussion af arveret og retten til at disponere over egen formue.

Carlsson tilhører den ældre retshistoriske tradition, der fremstiller kvinden som undertrykt af kirke og konge efter kristningen af Sverige, hvormed hedensk tid og den germanske urret betragtes som en forgangen epoke for kvinders handlerum.⁴¹ Hverken mand eller kvinde var et selvstændigt juridisk individ, men derimod underlagt slægtens beslutningstagen særligt i ægteskabsanliggender.⁴² Civilstanden som enke giver derfor kvinden størst økonomisk og retligt råderum i kraft af hendes disponeringsret over morgengaven.⁴³

Sjöholm positionerede sig som en markant kritiker, af den Carlssons'ske historiske tradition, og efterlod ikke megen overbærenhed over for betoningen af de ældste landskabslove som afspejlinger af ældgamle sædvaner. Hun betragter dem i stedet som et udtryk for rent politisk strategi og magtspil.⁴⁴ Hendes forskning vedrører i et begrænset omfang kvinders retsstilling, men hun fremhæver, at med Magnus Erikssons love blev kvinders arveret styrket, hvormed deres retslige habilitet blev forbedret. Imidlertid var udviklingen en bivirkning, foranlediget af juridiske udviklinger påvirket af romerretten og politiske administrative hensyn.⁴⁵

---

⁴⁰ Eks. Österberg & Lindström, s. 102-103

⁴¹ Carlsson(1965), s. 24-30

⁴² Carlsson(1965), s. 29

⁴³ Carlsson(1965), s. 214-217

⁴⁴ Sjöholm, s. 164

⁴⁵ Sjöholm, s. 180, 187

Carlssons og Sjöholms forskning bidrager kun med sporadiske glimt ind i kvinders retsstilling. I dansk sammenhæng tilbyder Grethe Jacobsens disputats (1995) en mere sammenhængende analyse af kvinders juridiske og sociale råderum i senmiddelalderens byer. Jacobsen behandler hovedsageligt kvinders offentligretlige autoritet i danske købstæder i perioden 1400-1600. Kildegrundlaget består af såvel lovgivning som praksis, hvor sidstnævnte kræver alternative veje i dansk regi før 1550. Grundet det fattige udvalg af danske retsprotokoller fra senmiddelalderen, benytter hun sig af bl.a. skifter, skøder og testamenter.⁴⁶

Jacobsen undersøger kvinders retsstilling med afsæt i deres civilstand (ugift, gift eller enke) og deres handlerum i bysamfundet, uanset ægteskabsstatus.⁴⁷ Som grundpiller til at udlede kvinders retlige habilitet, introducerer hun centrale begreber i form af magt og autoritet. Magt, forklarer hun, er underordnet for hendes undersøgelse, idet hun definerer magt som evnen til at udøve indflydelse på personer eller institutioner og realisere personlige mål. Autoritetsbegrebet omfatter tre forskellige udfald for kvindens retsstilling: Kvinden blev tillagt autoritet i lovgivningen gennem hendes aktiviteter. Kvinden blev alene betragtet som et individ inden for familiens sfære. Kvinden var et individ uden autoritet, da hendes handlinger reguleredes i et retstomt rum.⁴⁸

Det "retstomme rum" er et begreb, Jacobsen introducerer, og som i juraen kendes som informel ret. Et retstomt rum er såkaldt, fordi det ikke nødvendigvis fandt vej til den formelt nedskrevne lovgivning, men som i kraft af sædvaner og normer stadig var formelt gældende retsregler.⁴⁹ Derfor er det retstomme rum et begreb tiltænkt den moderne historiker, der søger at udlede bl.a. kvinders retsstilling, hvorfor det ikke er ensbetydende med, at der reelt set eksisterede i retstomt rum i samtiden - ifølge hendes egen definition. Jacobsen følger ikke fuldkomment sin begrebsdefinition til dørs. Hun sammenfatter bl.a., at den patriarkalske samtid bevidst efterlod kvinder enten som underlagt familien eller i et retstomt rum for at forhindre, at kvinden kunne opnå retslig autoritet.⁵⁰ Dette er modstridende med hendes indledende definition.

Tvetydigheden i begrebsbrugen afslører nok i virkeligheden Jacobsens egen vægtning af lovgivning frem for praksis. Hun betragter de formelt nedskrevne retsregler som dem, der afgør og definerer kvinders retsstilling. En dynamisk retspraksis ændrer, ifølge Jacobsen, ikke

---

⁴⁶ Jacobsen. Kap. 2, II.2 Kildematerialet, Retspraksis (Jeg har benyttet en E-bogsversion, som ikke angiver sidetal, hvorfor henvisninger sker til kapitler)

⁴⁷ Jacobsen. Kap. 4. Kvinderet

⁴⁸ Jacobsen. Indledning. Autoritet kontra myndighed og magt

⁴⁹ Jacobsen, kap. 3. Retstomme rum og informel ret

⁵⁰ Jacobsen, Konklusion, køn og lovgivning

på kønshierarkierne, som lovgivningen foreskriver.⁵¹ Her er jeg grundlæggende uenig. En dynamisk retspraksis kan vise forskydninger i gældende ret, særligt når retsgrundlaget, som for svenske købstæder i slutningen af 1400-tallet, var baseret på den omtrent 100 år ældre bylovgivning. Afvigelser mellem lov og praksis kan netop indikere, at retten i praksis konsolideres i domstolenes afgørelser og dermed viser et retsrum, som ikke nødvendigvis fremgår af den formelle ret. Det er i dette spændingsfelt, at retspraksis kan afdække, hvilke normer, der reelt var styrende - også for kvinders retsstilling.

Efter årtusindeskiftet synes nordisk rethistorisk forskning i køn at vinde større fodfæste - hvad angår retsnormer og lovgivning. Desuden forekom et større metodisk og teoretisk skifte. Hvor tidligere kvinde- og socialhistoriske studier af bl.a. Jacobsen, havde "minoritetsgrupper" og politiske institutioner som omdrejningspunkt, skiftedes perspektivet til kulturelle konstruktioner med normer, ideologier og større granskning af selve kønsbegrebet. Christine Ekholst (2009) repræsenterer overgangen med sin afhandling, der behandler konstruktionen og betydningen af køn samt udviklingen af kvinders retsansvar i de ældste svenske landskabslove til udstedelsen af KrL i 1442.⁵² Selve dispositionen for hendes afhandling er opbygget efter kriminalitetstyper. Hun afgrænser sig til at behandle et udvalgt udsnit af forbrydelsestyper i form af berigelseskriminalitet, vold, dødelig vold og seksualforbrydelser. Hendes forskningsbidrag er samtidig det første, der retter decideret fokus mod kvinders retsstilling i svenske byer, idet hun inkluderer forskrifterne i den ældre *Bjärköarätten* og MEST i de forskellige kapitler.

Hovedkonklusionerne i Ekholsts afhandling er, at med Magnus Erikssons love blev strafferetten langt mere kønsneutral for alvorlige forbrydelser, hvilket var foranlediget af en individualisering af det kvindelige strafansvar. En individualisering, der betød, at kvinden overgik fra retsobjekt til -subjekt. Ekholst hævder, at det tilkomne kvindelige strafansvar i den svenske lovgivning var knyttet til et forsøg på at individualisere både skylden og straffen, hvilket kongemagten var drivkraften bag.⁵³ Kvindens overgang fra retsobjekt til -subjekt var desuden en nødvendig retsliggørelse af kvinden, som konsekvens af den stigende brug af dødsstraf. Med brugen af henrettelse blev det vanskeligere at opretholde det mandlige værgeansvar for kvinders handlinger. Udviklingen, mener hun, ledte til et individualiseret syn på strafansvaret ved kriminalitet.⁵⁴

---

⁵¹ Jacobsen, Kap. 2, II.2 Kildematerialet, Retspraksis

⁵² Ekholst(2014), s. 1, 12

⁵³ Ekholst(2014), s. 68

⁵⁴ Ekholst(2014), s. 70

Ekholst forholder sig, ligesom Jacobsen, til diskussionen mellem lov og praksis. Hun afviser tidligere forsknings argumentation for, at domstolene var tættere på almindelige menneskers tankegang, og derfor i højere grad afspejlede gældende retsnormer af to årsager. Dels kan domssager ikke regnes som bevis for populære holdninger. Dels er det et forkert billede af samfundets syn på lovgivning i middelalderen. Hendes bærende argument tager afsæt i konklusionen fremført af Österberg og Lindström om den mildere straf af kvinder for tyveri. Det bliver i Ekholsts optik et bevis for, at det kvindelige retsansvar ikke udviklede sig i kraft af praksis, men i stedet via lovgivningen - et slags hønen og ægget paradoks.⁵⁵

Ekholsts konklusioner blev rumligt udvidet med Miriam Tveits, Mia Korpiolas, Else Mundals og Helle Vogts rets- og kulturhistoriske artikel (2022). I studiet behandler de de nordiske landskabsloves fremstilling af det kvindelige retsansvar i strafferetten i perioden ca. 1100-ca. 1300. Forskerne baserer deres studie på de islandske fristadslove (*Grágás*), de norske middelalderlove, og endelig de svenske og danske landskabslove med supplerende bylovgivning inden for perioden.⁵⁶ Tveit et al. iagttager ganske rigtigt, at der foreligger en kedelig tendens til en meget særskilt behandling af de ældste nordiske love, der ikke breder sig ud over landegrænser.⁵⁷ En tendens, de forsøger at råde bod på.

Forskerne påpeger, at selvom de ældste middelalderlige love traditionelt er behandlet særskilt, deler de dét grundlæggende fællestræk, at kønnene ofte blev idømt samme straf for de samme typer af forbrydelser. Således behandler de undtagelserne mellem straf af mænd og kvinder gennem en granskning af strafferetten for forbrydelser relateret til kategorierne; “vold og drab”, “brud på seksualmoral” og “tyveri”.⁵⁸ Forfatterne slutter, at kvinder var et *selvstændigt* retssubjekt i al nordisk lovgivning, med undtagelse af enkelte svenske love, hvor kvindens formynder fortsat besad strafansvaret. De påpeger, at kvindens straf afhang af hendes evne til at kompensere med bøder, ofte afhængigt af hendes civil- og socialstatus.⁵⁹ Overensstemmende med resultaterne, som Ekholst fremførte, forklarer de, at der i løbet af højmiddelalderen forekom en grundlæggende individualisering af strafansvaret.⁶⁰ Det benytter forfatterne også til at forklare, hvorfor gravide kvinder særbehandlede, idet de kunne få udsat eller omgå en forestående henrettelse. Med individualiseringen af strafansvaret som følge af kirkens bodssystem og vægt på intentionen bag handlingen, placeredes ansvaret hos kvinden,

---

⁵⁵ Ekholst(2014), s. 69

⁵⁶ Tveit, et al., s. 301

⁵⁷ Tveit, et al., s. 303

⁵⁸ Tveit, et al., s. 300-301

⁵⁹ Tveit, et al., s. 320

⁶⁰ Tveit, et al., s. 317-318

hvormed hun blev retssubjekt og måtte bøde egenhændigt for sin forbrydelse. De anerkender samtidig, at ændringen også kan være foranlediget af, at kvinden fik større adgang til arv og et egentligt særeje at bøde af.⁶¹ De hælder dog mest til, at det stigende retsansvar var resultatet af kirkens doktriner.

3.3 Individualisering af strafansvar og subjektgørelse af kvinden?

Moderne retshistorisk forskning af Christine Ekholst og Tveit et al. argumenterer altså for en tiltagende *individualisering af strafansvar* ved senmiddelalderens indtog. Ræsonnementet for Ekholsts og Tveit et al.s forskningsbidrag om subjektgørelsen af kvinden, hviler især på kirkens skyldlære og tiltagende betoning af viljen bag handlingen, f.eks. om en forbrydelse var gjort med forsæt, og hvorvidt den enkelte var villig til at angre sine synder.⁶² Denne udvikling forstår de som en overgang fra kollektivt til individuelt ansvar, hvor slægtens hæftelse afløstes af krav om, at retsbryderen egenhændigt bar den juridiske byrde. Det er denne forskydning, forskerne omtaler som en individualisering af *strafansvaret*. Selvsamme forskydning, som de benytter til at forklare, hvorfor kvinden overgår fra retsobjekt til -subjekt i den nordiske strafferet.

Fælles for begge forskningsbidrag er, at de bygger på en artikel af Virpi Mäkinen og Heikki Pihlajamäki (2004). Mäkinens og Pihlajamäkis behandler de teologiske ræsonnementer om viljen (*voluntas*), som særligt begyndte at få indflydelse på kanonisk ret i løbet af 1200- og 1300-tallet. Såvel viljen som intentionen bag handlingen blev udslagsgivende for både bevis- og ansvarsgrundlaget. Det er denne kombination, som Mäkinen og Pihlajamäki kalder for en individualisering af *kriminalitet*. Forfatterne forklarer, at tidligere var strafudmålingen betinget af forbrydelsens konsekvenser. Med den såkaldte individualisering, påvirkedes særligt vægtningen af beviser ved retssager. Hvor f.eks. ed tidligere blev betragtet for et acceptabelt bevis, var det nu den anklagedes og forurettedes vidnesbyrd, som påvirkede bevisbyrden.⁶³ Altså hvordan skyld blev fastslået i procesretten. Selvsamme procesret, som Ekholst konkluderer, kvinder var forment adgang til, og som Tveit et al. fravælger at forholde sig til i deres undersøgelse.⁶⁴ Det er netop her, der opstår et begrebsligt problem.

Der savnes en eksplicit teoretisk forankring ved begrebsanvendelsen, når forskerne taler om "individualisering af strafansvaret". At tale om en individualisering af strafansvar er ikke det samme som at anerkende, at kvinden qua kirkens skyldlære og dødsstraffen overgår til et

---

⁶¹ Tveit, et al., s. 318

⁶² Ekholst(2014), s. 3, 44, 71; Tveit, et al., s. 319

⁶³ Mäkinen & Pihlajamäki, s. 526

⁶⁴ Ekholst(2014), s. 209; Tveit et al., s. 302

juridisk individ (subjekt) frem for værgens ejendom (objekt). Når forskningen opererer med en dikotomi mellem kvinden som enten retsobjekt eller retssubjekt, efterlader det dårligt plads til de nuancer, der kan ligge til kvinders retsstilling. Ekholst indleder sin afhandling med at definere et legalt subjekt som en bonde eller et overhoved af en husholdning - lidt forsimplet en mand.⁶⁵ Hun konkluderer imidlertid, at for drab og tyveri blev kvinden gjort til juridisk subjekt.⁶⁶ Samtidig påpeger Ekholst endda selv nuancerne til det kvindelige retssubjekt, dog uden hun forholder sig yderligere hertil. Hun skriver, at ved at kvinden tildeltes retsansvar, da blev hun et subjekt med agens.

Alligevel betoner Ekholst også den dualitet, der ligger til kvindens retsansvar. Kvinden var både et underordnet medlem af en husholdning og et individ med eget ansvar - altså ansvar uden autonomi.⁶⁷ Tveit et al. skriver desuden, at de steder, hvor de nordiske landskabslove præciserede, at kvinden skulle betale bøder af særejet, da synes kravet også at gælde, selvom bødesummen oversteg det beløb, som kvinden normalt kunne disponere over.⁶⁸ Det efterlader derfor en undren over, hvorvidt kvinden egentlig kan betegnes som et fuldt retssubjekt. Her tillader jeg mig at citere det første spørgsmål, som Tveit et al. stiller indledningsvist, men undlader at give svar på. Om: *“kvinnen ble ansett for å være et selvstendigt rettssubjekt på like vilkår som menn”*?⁶⁹

Tvetydigheden i Ekholsts og Tveit et al.s konklusioner indikerer, at der er flere nuancer og begrænsninger til kvindens retslige stilling, der ikke alene gør hende til et objekt, men ej heller et fuldkomment subjekt. Jeg foreslår derfor at introducere begrebet *semisubjekt*. Et semisubjekt er således i retligt regi, en person, der kunne blive holdt juridisk ansvarlig, men hvis retslige handlekraft var betinget af køn, civilstand og social status. Individet bliver som semisubjekt i stand til at overtræde loven og møde strafansvar som subjekt, men uden den fulde retslige autonomi og adgang til domstolene. I begrebet findes derfor en forståelse af sædvaneretten som dynamisk. Etablerede og grundlæggende sociale normer for kønnenes retslige habilitet eksisterer således stadig, men influeres i varierende grad af bl.a. pragmatiske og nyere ideologiske hensyn. Semisubjektet er derfor et udtryk for en flydende og situationsbetinget retsstatus, hvor individet både var underlagt en værges ansvar og samtidig dømmes for egne handlinger.

---

⁶⁵ Ekholst(2014), s. 27

⁶⁶ Ekholst(2014), s. 215

⁶⁷ Ekholst(2014), s. 216

⁶⁸ Tveit et al., s. 302

⁶⁹ Tveit et al., s. 301

Kvindens retslige status og strafansvar i senmiddelalderens Skandinavien har altså været genstand for stigende interesse særligt i løbet af de seneste årtier. Imidlertid mangler der stadig en samlet undersøgelse af strafudmåling af kvinder og deres retsstilling i senmiddelalderens svenske købstæder baseret på praksis. Specialet undersøger derfor, hvordan kvinder blev straffet for forbrydelser tilhørende fire kriminalitetskategorier: vold, frarøvelse af liv, berigelseskriminalitet og seksualforbrydelser i Stockholm i perioden 1474-1500. Dertil vil jeg undersøge, hvorvidt straffepraksissen korrelerer med lovgivningen, og hvad strafudmålingen afslører om kvinders strafferetlige ansvar i Sverige.

De fire kategorier er udvalgt på baggrund af de tidligere forklarede argumenter fremført af såvel Ekholst som Tveit et al. om: At det var straffen for disse forbrydelser, hvor der har været størst kønslige forskelle mellem kvinder og mænd i strafferetten. At denne type forbrydelser blev betragtet som særligt alvorlige, idet de brød med freden i samfundet.⁷⁰ Jeg argumenterer yderligere for mine metodiske valg og afgrænsninger i afsnit 5.

4. Stockholms Stads Tänkeböcker

At undersøge kvinders retsstilling i middelalderen kan være udfordrende - ikke umuligt - men udfordrende. Vanskeligheden er forudsat af såvel kvantitet som kvalitet af bevaret kildemateriale, der kan give indsigt i, hvordan kvinder blev behandlet ved domstolene, og hvilke handlemuligheder de besad i det retslige rum. Fra ca. 1450 får vi adgang til større kildesamlinger, der indeholder oplysninger om både anklage og straf i Sverige i form af de svenske tänkeböcker. Tänkeböckerne forvaltedes af den lokale byadministration, tidligst i Arboga, Jönköping og Stockholm.

Til at undersøge kvinders retsstilling, anvendes anklageskrifter og domssager fra *Stockholms Stads Tänkeböcker* i perioden 1474-1500. De stockholmske tänkeböcker dækker i sin helhed perioden 1474 frem til 1660, hvor der er enkelte år og perioder, som mangler. Der er i alt bevaret 15 bind, foruden fire, som er gået tabt. Den ældste bevarede tänkebok fra Stockholm vedrører perioden 1474-1478 og bærer bogstavet C, hvilket antyder, at to tidligere bind ikke er overleveret.⁷¹ I specialet benyttes de transskriberede og mere læsevenlige udgaver af tänkeböckerne. Historiker og arkivar, Emil Hildebrand, påbegyndte arbejdet med transskriberingen og samlingen af originalkilderne, og han udgav i 1917 den første samling af tänkeböcker, som omfatter årene 1474-1483. Herefter genoptog Fil. dr. Johan Axel Almquist

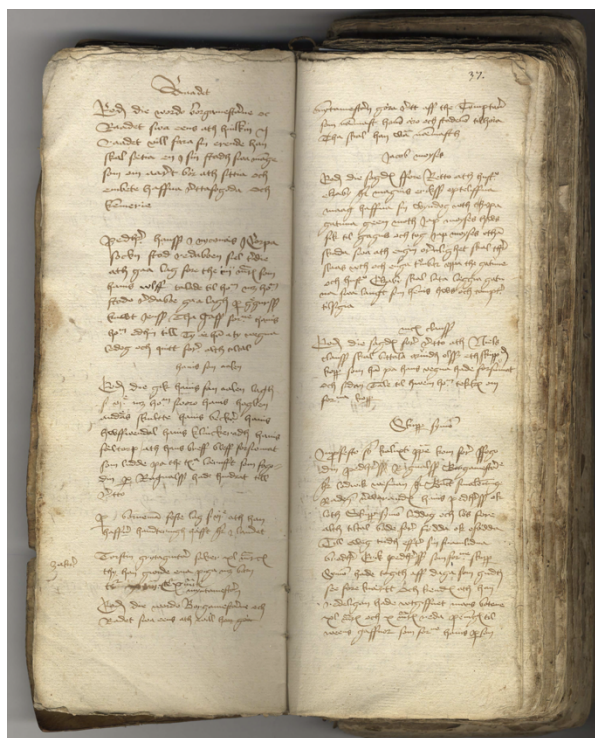
---

⁷⁰ Tveit et al., s. 300-301

⁷¹ Hildebrand, s. IX

arbejdet og udgav i 1930 samlingen, der vedrører årene 1492-1500. Professor i historie, Gottfrid Carlsson fuldendte i 1944 den manglende transskribering af årene 1483-1492.

Det kan naturligvis være en udfordring, at tre forskellige personer har forestået indsamlingen og transskriberingen af originalkilderne. Forfatterne lader dog til at have fulgt samme struktur, og de senere udgaver lægger sig metodisk tæt op ad de forudgående værker.⁷² Den mest iøjnefaldende forskel er, at i Almquists udgave, er “ö” erstattet af “ø”, hvilket en tastaturforvænt dansker kun sætter pris på. Kildesamlingerne er derfor ret konsistente på trods af de forskellige forfattere, og de få ændringer, der må være, udgør maksimalt lidt ekstra arbejde i forbindelse med databehandlingen. De originale tänkeböcker blev ført af stadskriveren på

Skærbillede af Stockholm Stads Tänkebok 1479-1629. Borgmästare och råd. Stockholms Stadsarkiv Borgmästare och råds arkiv före 1629. s. 37

vegne af rådstuen, der bestod af byens politiske og økonomiske elite. Efter nordtysk forbillede var det alene købmænd med visse økonomiske midler, der kunne beklæde en embedspost ved rådstuen.⁷³ Bøgerne er ført efter embedsår, som strakte sig fra maj til april.⁷⁴ Ved begyndelsen af hvert embedsår noterede skriveren, hvem der varetog de forskellige embedsposter som henholdsvis borgmestre, fogde, kammerherrer og præfekter.⁷⁵ Rådstuen udgjorde derfor den verdensligt dømmende og administrative myndighed i byen, hvorfor de fastlagde kvindernes juridiske muligheder og begrænsninger samt udmålte straffen ved kriminalitet.

Indholdet i Tänkeböckerne bidrager med information om, hvad der hændte i Stockholm i middelalderen. Eksempelvis indeholder de oplysninger om alt fra godstransaktioner og nabostridigheder til kriminalitet og lovgivning. I løbet af den undersøgte periode beklædtes embedet som stads skriver i Stockholm af to forskellige personer, hvis hænder førte pennen i tänkeböckerne. Ingevald (skrifvare) fungerede som stads skriver ved Svartbrödraklosteret fra ca.

⁷² Carlsson(1944) s. XVI-XVII

⁷³ Dahlbäck, s. 56-58

⁷⁴ Hildebrand, s. IX

⁷⁵ F.eks. Hildebrand, s. 1; 54; & 352

1472 til sin død i 1487.⁷⁶ Ingevalds efterfølger var Helmik van Nörden, der besad embedet fra 1487 til 1511.⁷⁷

En udfordring ved det valgte kildemateriale er, at oplysningerne i tænkeböckerne ofte er af ret lakonisk karakter. Materialets struktur er forudsat af, at informationerne i protokollerne var renskrifter af de sager, som blev ført for rådstuen.⁷⁸ Af kildematerialet fremgår det også, at det kun er de absolut mest nødvendige oplysninger, som gives. En typisk sag er relativt skematisk struktureret og indeholder som oftest information om den anklagede, herunder navn og evt. yderligere specificerende detaljer om eksempelvis beskæftigelse, ægtefælle og føde- eller bosted. Dernæst oplyser kilden enten den afsagte dom eller forbrydelse, vedkommende var tiltalt for. Desuden fremgår det ofte, hvem der var forurettet. Her findes der indimellem yderligere detaljer om vedkommendes baggrund. Selve sagen beskrives oftest kortfattet på samme vis som den sagte dom.

Det er sjældent, at kildematerialet oplyser de nærmere omstændigheder bag forbrydelsen, og hvad der gik forud for domsfældelsen. Enkelte gange angives det, at straffen nedsættes, enten som følge af, at selve den forurettede eller andre dannekvinder og -mænd bad for den tiltalte.⁷⁹ På samme vis har skriveren i enkelte tilfælde anført, at sagen blev eftergivet.⁸⁰ Det kan f.eks. være tilfældet, hvis tiltalte og forurettede indgik et internt forlig.⁸¹

Det indikerer, at rådstueretten også varetog en pragmatisk og mæglende funktion mellem tiltalte og forurettede. De anklager, som bragtes for rådstuen, bærer i flere tilfælde præg af, at der foregik en forhandlingsproces mellem anklagede, forurettede og rådstuen, hvilket påvirkede strafudmålingen. Materialet giver sjældent en dybdegående indsigt i, hvad der var de forskellige parter bevæggrunde for enten skærpelse eller reducere af straf. Forhandlingen viser også, at stridigheder og forbrydelser principielt kunne løses uden indblanding af rådstuen. Både fraværet af information om forhandlingsprocessen og det forhold, at mange sager sandsynligvis er løst udenom rådstueretten, vanskeliggør derfor påvisninger af eventuelle mønstre i specialets behandling af kvinders retsstilling.

Selvom kildematerialet ofte indeholder sparsomme oplysninger om den enkelte sag, hvad enten tiltalte er mand eller kvinde, så kan de stadig bidrage med værdifulde glimt ind i kvinders position samt handlemuligheder. Som fremhævet af Arlette Farge (2013), findes disse

---

⁷⁶ Hildebrand, s. XI

⁷⁷ Carlsson(1944) s. VIII

⁷⁸ Hildebrand, s. IX

⁷⁹ F.eks. B1, ASE1148

⁸⁰ F.eks. B1, ASE0449

⁸¹ F.eks. B1, ASE0643

indsigter ofte i enkelte ord og andre gange i sætninger.⁸² Naturligvis er materialet filtreret gennem autoriteternes blik, og domssagerne skal derfor tilgås med et kritisk øje for, at de er et produkt af et administrativt system, hvor især rådstuens holdninger og betragtninger dominerer. Kvinders handlinger kan derfor både over- og underdrives i materialet.⁸³ Historikeren er derfor nødt til at have in mente, at den måde kvinden er fremstillet på i domssagerne, er et produkt af samtidens sociale og politiske holdninger.⁸⁴

Ikke desto mindre kan kilderne stadig berette om, hvilke handlinger, der blev betragtet for så samfundsforstyrrende, at de krævede offentlig behandling. Anklageskrifterne og dommene afslører fragmenter af kvinders liv og retsstatus, der ganske vist var foranlediget af konflikter og afstraffelse. Men kilderne giver et unikt indblik i, hvordan kvinder kunne bevæge sig i spændingsfeltet mellem lov og praksis og ikke mindst, hvordan samfundets normer om køn og social orden blev forhandlet og søgt opretholdt. Det er denne forståelse, jeg betragter kilderne ud fra, og derfor jeg finder denne type af kildemateriale bedre egnet til at udlede kvinders retsstilling end ved brug af lovgivning alene. Den normative lovgivning kan ikke på samme måde afdække det retslige hverdagslivs nuancer. Det er ikke ensbetydende med, at jeg ikke ser potentialet i og nødvendigheden af at forholde sig til lovgivningen. Det er også derfor, jeg gennem analysen forholder mig til forholdet mellem lov og praksis.

5. Metode

Specialet undersøger kvinders retsstilling i senmiddelalderens Sverige i perioden 1474-1500 gennem en undersøgelse af straffepraksis for de udvalgte kriminalitetskategorier. Formålet med metodeafsnittet er at præsentere de valg og overvejelser, der ligger til grund for undersøgelsens afgrænsning, kildemateriale, databaseopbygning og analyse.

5.1 Afgrænsning og præliminære overvejelser

Årsagen til, at Stockholm er valgt som den geografiske afgrænsning, er forudsat af to forhold. Dels var Stockholm den største svenske by i perioden med et estimeret indbyggertal på ca. 6.000-7.000 mennesker ved udgangen af 1400-tallet.⁸⁵ Angiveligt vil byens størrelse betyde en vis kvantitet i antallet af anklageskrifter og domssager. Dels fungerede byen som centrum for svensk øvrigheds administration og lovgivning. Jeg forventer derfor, at valget af Stockholm vil

---

⁸² Farge, s. 26-28

⁸³ Farge, s. 42-43

⁸⁴ Farge, s. 33-34

⁸⁵ Dahlbäck, s. 8

bidrage med et indblik i, hvordan straffepraksis og retsopfattelser over for kvinder udøvedes i det mest centrale og magtbærende byrum i senmiddelalderens Sverige. Som rigets administrative og juridiske centrum må byen forventes at have udstykket normer og retslige præcedenser, der påvirkede praksis i resten af riget. Det gør Stockholm til et oplagt valg til at indlede studier af kvinders retsstilling i svensk senmiddelalder ved brug af domssager.

Tidsafgrænsningen for specialet er sat fra 1474 til og med år 1500. Selvom *Stockholms Stads Tänkeböcker* dækker perioden 1474-1660, fordrer materialet en naturlig afgrænsning ved udgangen af år 1500, da der herefter mangler flere årgange. Tidsrammen er desuden et metodisk bevidst valg, der tager afsæt i min kritik af eksisterende forskning. I Eva Österbergs og Dag Lindströms omfattende studie over kriminalitetsmønstre i svenske købstæder, undersøgte de perioden 1450-1625. Den mangeårige årrække betød naturligvis, at deres årsagsforklaringer var orienteret mod strukturelle mønstre og overordnede tendenser i såvel kriminalitet som straffepraksis. For at kortlægge og forsøge at årsagsforklare straffepraksis, i relation til kvinders retsstilling, mere detaljeret, har jeg prioriteret at praktisere begrænsningens kunst og koncentrere undersøgelsen om en kortere og mere sammenhængende periode af 27 år.

Dag Lindström har allerede bidraget med statistisk materiale for kriminalitetsmønstrene i Stockholm baseret på tänkeböckerne. Som tidligere forklaret sammenlagde han tallene for registreret kriminalitet begået af både kvinder og mænd. Derfor har det været nødvendigt at foretage en ny gennemlæsning af de relevante tänkeböcker og opbygge en selvstændig database. Udvælgelseskriterierne for kilder fra protokolbøgerne afviger desuden fra Österbergs og Lindströms studie på flere afgørende punkter. Først og fremmest var deres undersøgelse orienteret mod kriminalitet og ikke straf. Det betyder, at det alene er statistik over kriminalitetsmønstre, som fremgår af deres studie. Ganske vist tegner Lindström et grundrids af de mest gennemgående træk ved straffepraksissen, men det forbliver overfladiske betragtninger. Dernæst er den vigtigste forskel, at jeg vælger både at inkludere domme og anklageskrifter, der relaterer sig til de fire udvalgte kategorier. Österberg og Lindström inkluderede kun *dømte* forbrydelser.

I sit afsnit om kriminalitetens udvikling for Stockholm forklarer Lindström, at forskere, som beskæftiger sig med kriminalitetshistorie, ikke kan gøre sig til dommer over, hvorvidt en person er skyldig eller ej.⁸⁶ Det er det bærende argument for, hvorfor de kun benytter sig af faktiske domme. Ræsonnementet, som Lindström fremfører, er jeg som udgangspunkt enig i.

---

⁸⁶ Österberg & Lindström, s. 71

Imidlertid var formålet med Österbergs og Lindströms studie et andet end mit eget, og derfor må mine udvælgelseskriterier nødvendigvis også være det.

I et studie af kvinders retsstilling vil jeg mene, det er afgørende, at forskeren forholder sig til såvel anklager som egentlige domme. Mit argument tager afsæt i, at anklager, som enten ikke føres videre, eller hvor den anklagede frifindes, kan afsløre eventuelle uligheder i rådstuerettens behandling af kvinder og mænd. Desuden vil anklageskrifterne også bidrage med små glimt i kvinders mulighed for at agere i det retslige rum og synliggøre, hvordan deres vidnesbyrd og udsagn blev håndteret af rådstuen. Jeg supplerer derfor dommene med anklageskrifter som et led i at tegne et mere nuanceret billede af kvinders handlemuligheder og de praksisser, som formede deres retsstilling.

Et tænkt, men realistisk, eksempel kan være, at en ugift kvinde udlægger en mand som barnefader. Afhængigt af mandens ægteskabsstatus, vil der i så fald være tale om enten lejermål eller hor. Dømmes han i sagen, kan det indikere, at kvindens vidneudsagn tillægges værdi. Går han modsat fri, kan det antyde, at anklager fremført af kvinder ikke tilskrives samme udsagnskraft som mænds, eller at sådanne sager alene føres videre, hvis kvinden f.eks. har en vis social status eller bakkes op af enten mandlige vidner eller værger. Derfor kan et samlet blik på såvel anklager som domme afdække både forskelle og ligheder i behandlingen af kønnene og vise, om sociale hierarkier og køn influerede retshåndhævelsen i praksis.

Eksemplet er også en af årsagerne til, at jeg inkluderer kriminalitet og straf begået af både mænd og kvinder. Selvom specialets primære fokus er kvinders retsstilling, er det nødvendigt at inddrage sager, hvor mænd er anklaget og dømt af primært to årsager. Dels skaber det det nødvendige komparative grundlag til at vurdere, om og hvordan kvinders sager blev behandlet anderledes end mænds. Dels giver inddragelsen et samlet billede af, hvordan kriminaliteten fordelte sig mellem kønnene i perioden. Derfor inkluderer jeg også forbrydelser i databasen, såsom røveri og voldtægt, der, ifølge lovgivningen, ikke kunne begås af kvinder. Sagerne er inkluderet for at danne et komparativt grundlag for undersøgelsen og bidrage med en forståelse af, hvordan kriminaliteten fordelte sig mellem de fire kategorier. Det bringer mig til min endelige afgrænsning, som påvirker selve analysestrukturen.

Analysen baseres hovedsageligt på de forbrydelser, hvor kvinder fremgår som aktive gerningspersoner. Det betyder, at jeg ikke behandler f.eks. kvinderan og voldtægt, hvor kvinder alene var ofre. Jeg anerkender, at det vil kunne bidrage med flere nuancer til kvinders retsstilling. Imidlertid er formålet at undersøge de tilfælde, hvor kvinder blev retsforfulgt, dømt og straffet for at udlede deres retsansvar, hvorfor jeg har prioriteret primært at forholde mig til de sager, hvor kvinder aktivt begik kriminalitet. Det er et led i at sikre, at sagerne behandles

udførligt, hvormed de tilfælde, hvor kvinder alene var ofre, må vige til fordel herfor. Afgrænsningen ekskluderer ikke inddragelsen af sager, hvor mænd begik kriminalitet, hvis sagerne kan give større indsigt i, hvordan kvinder blev straffet og holdt juridisk ansvarlige.

5.2 Begrebsafklaring

Specialet er som udgangspunkt et kvantitativt studie, men før jeg påbegyndte læsningen og indsamlingen af kilder, eller “data”, vægtede jeg først at tilegne mig et grundigt kendskab til kildematerialet og dets terminologi. Et metodisk bevidst valg for at sikre kvaliteten ved kvantiteten - så at sige. Derigennem forsøgte jeg at sikre, at udvælgelsen og fortolkningen af empirien blev foretaget på et forskningsbaseret afsæt. Samtidig kan ordene indeholde flere nuancer, som forskeren nødvendigvis må forholde sig til for at undgå misfortolkninger eller anakronistiske slutninger. Af samme årsag er mine kategoriseringer af forbrydelser baseret på Christine Ekholsts begrebsafklaringer, som hun udviklede i sin afhandling, der behandler køn og tilsvarende forbrydelser i svensk lovgivning.

Fælles for flere af forbrydelserne er, at intentionen bag handlingen kan definere, hvilken type kriminalitet, der var tale om, og derfor også strafudmålingen. Eksempelvis sonderer lovgivningen mellem, hvorvidt en forbrydelse var en “åbenbar” handling eller blev begået i det skjulte. Distinktionen tager afsæt i ære, hvor den åbenlyse forbrydelse blev betragtet som mere ærbar sammenlignet med den skjulte forbrydelse.⁸⁷

Tanken har rod i, at kriminalitet, som blev begået offentligt, typisk var foranlediget af fejder eller hævnakter for at bibeholde slægtens ære. Derimod blev forbrydelser, der var begået i dølgsmål, betragtet som uærlige forbrydelser, da det i så fald var ildesind, der var bevæggrunden bag handlingen. Sondringen var samtidig stærkt knyttet til køn. Kvinder blev betragtet som mere tilbøjelige til at begå kriminalitet i det skjulte, hvorimod det forventedes, at mænd begik åbenlys kriminalitet og oftest ved brug af magt.⁸⁸ Forventningen om, at kvinder var mere disponeret over for at begå visse forbrydelser, vidner om en indlejret kønnet forudindtagethed i datidens retsopfattelse.

Netop derfor er det afgørende for et studie af kvinders retsstilling, at der forud for analysen etableres en fast og tydelig forståelse for de omstændigheder, der afgør, hvilken kriminalitetskategori en given handling falder ind under. Uden en sådan afklaring risikerer historikeren at reproducere samtidens fordomme i analysen eller overse uoverensstemmelser

---

⁸⁷ Ekholst(2014), s. 36

⁸⁸ Ibid.

eller variationer i strafudmålingen. Det er ud fra denne erkendelse, at jeg definerer og afgrænser de fire udvalgte forbrydelseskategorier: vold, frarøvelse af liv, berigelseskriminalitet og seksualforbrydelser. Fælles for hvert analyseafsnit er, at de hver især tager afsæt i disse definitioner, og at udvælgelsen af data baseres herpå.

Specialets analyse indledes med afsnittet 'Vold'. Selve ordet vold kan dække over mange forskellige typer af handlinger, der ikke kun begrænser sig til fysisk vold, men ligesom Ekholst, forholder specialet sig alene til voldelige handlinger, der vedrører legemsbeskadigelse, som ikke var med døden til følge, på et andet menneske. Desuden var vold ikke knyttet til sondringen mellem en åbenbar eller skjult handling. Derimod var det væsentligt, om handlingen blev begået på steder eller under tider, hvor der var lyst fred.⁸⁹ Som et led i at vurdere voldens grovhed, hvilket bestemte strafudmålingen jf. lovgivningen, har jeg forsøgt at skelne mellem fredsbrud og de forskellige typer samt grader af personskader i de tilfælde, hvor kildematerialet tillader det.

I kategorien 'Frarøvelse af liv' inkluderer jeg forbrydelserne barnemord, forgøring, drab, mord, mordbrand og vådesdrab. I arbejdet med at forstå strafudmålingen er det afgørende at sondre skarpt mellem særligt drab og mord. Drab er defineret som en åbenlys handling, hvorfor forbrydelsen blev betragtet som mere ærbar, da handlingen er knyttet til fejder eller hævn. Mord er derimod en skjult handling, hvor tiltalte frarøvede en anden livet i dølgsmål og derfor intentionelt.⁹⁰

Kategorien 'Berigelseskriminalitet' omfatter forbrydelserne: kirkeran, røveri, tyveri og meddelagtighed. Forskellen mellem typerne af kriminalitet beror atter på, hvorvidt handlingen blev begået i det skjulte eller åbne. Tyveri eller meddelagtighed i tyveri er den skjulte form for berigelseskriminalitet, hvor røveri blev begået offentligt og gennem brug af vold. En person kunne også straffes, hvis vedkommende havde medvirket til at skjule tyvekoster, hvormed princippet om dølgsmål er et fællestræk med tyveri. Røveri blev derfor betragtet som den ærbare form for berigelseskriminalitet.⁹¹

Kategorien om seksualforbrydelse omfatter forbrydelserne: bigami, hor, incest, lejemål, kvinderan og voldtægt. Bigami er indgåelse af ægteskab med to eller flere personer. Hor er utroskab, hvor enten en eller begge parter i forvejen indgik i et ægteskab med en anden og havde samleje. Incest er samleje inden for såvel spirituelt som biologisk slægtsled til og

---

⁸⁹ Ekholst (2014), s. 78

⁹⁰ Ekholst (2014), s. 108

⁹¹ Ekholst(2014), s. 34-35

med 4. led.⁹² Lejermål defineres ved, at begge parter, som havde samleje, var ugifte. Kvinderen i middelalderen blev betragtet som en form for berigelseskriminalitet begået mod en mand. Alligevel vælger jeg at inkludere kvinderen i kategorien. Valget af en sammenkobling bygger ikke på moderne forestillinger, men snarere at kvinderen og voldtægt deler mange fællestræk i lovgivningen.⁹³

5.3 Databaseopbygning

Som et led i at systematisere kilderne og benytte de mange “data” i analysen, har jeg udviklet en relationel database i *Excel*. Udarbejdelsen af databasen er inspireret af Claire Lemerciers og Claire Zalcs metodiske overvejelser om databaseopbygning. Da databasen udgør specialets grundsten, har jeg bevidst valgt at støtte databaseopbygningen op ad eksisterende teori og metodiske overvejelser for at sikre dens kvalitet. Det foranlediger også, at den bliver anvendelig for fremtidig forskning.⁹⁴ Ifølge Lemercier og Zalc foregår opbygningen af enhver database på baggrund af to overordnede faser: *inputfasen* og *kategoriseringsfasen*.

Inputfasen omfatter den systematiske indsamling og registrering af rådata fra kilderne. Det er så og sige, *hvad* der tilføjes i en database, dvs. hvilke informationer kilderne direkte oplyser i sig selv, uden at historikeren har tillagt dem analytisk værdi eller kategori.⁹⁵ Eksempler fra specialets database er rubrikkerne ‘Navn’, ‘Anklage_kilde’ og ‘Dom_kilde’. Fælles for disse rubrikker er, at de gengiver den eksakte ordlyd fra kilderne. Kategoriseringsfasen indebærer derimod den analytiske bearbejdning af det indsamlede data. Det er i denne fase, at historikeren organiserer, homogeniserer og klassificerer dataet i overordnede kategorier på baggrund af bl.a. metodiske refleksioner og teoretiske rammer.⁹⁶ Databasens rubrikker ‘Anklage_kat1’, ‘Anklage_kat2’ og ‘Dom_kategoriseret’ er alle eksempler herpå.

I princippet startede jeg delvist omvendt i forhold til, hvad Lemercier og Zalc anbefaler. De advokerer for, at forskeren først indsamler et bredt og åbent datasæt som et led i at foretage en eksplorativ analyse, *før* der foretages kategoriseringer. Da jeg i forvejen havde etableret mine kategorier og udvalgt hvilke forbrydelsestyper, der skulle indføres i databasen, blev dataet

---

⁹² Under Det 4. Laterankoncil i 1215 blev incest indskrænket fra at omfatte 7. slægtsled 4. led. Se: Gelting, s. 97

⁹³ Ekholst(2014), s. 193

⁹⁴ For at sikre databasens bæredygtighed planlægger jeg at gøre den offentlig tilgængelig, indtil da kan interesserede henvende sig til undertegnede på e-mail: annekatrineholmp@gmail.com med henblik på indsigt i eller brug af databasen.

⁹⁵ Lemercier & Zalc. Kap. 3 (Jeg har benyttet en E-bogsversion, som ikke angiver sidetal, hvorfor henvisninger sker til kapitler)

⁹⁶ Lemercier & Zalc, Kap. 3

allerede kategoriseret ved den blotte indtastning. Med specialets problemfelt ville det ikke være formålstjenligt at foretage en eksplorativ analyse. At Lemercier og Zalc anbefaler deres egen rækkefølge skyldes, at de betragter kategoriseringsfasen som forbundet med stor risici.⁹⁷ Det er her, historikeren selv præger materialet, og derfor også de resultater, som kvantificeringen af dataet giver.

Selve indsamlingen har i sig selv været en krævende proces. Først og fremmest læste jeg samtlige sider i de tre relevante tänkeböcker. Dernæst blev de 2.034 kilder, som falder under de udvalgte kategorier, i sin helhed transskriberet *manuelt* ind og herefter kategoriseret i den udarbejdede database, jf. *Bilag 1*. Selvom PDF-filerne for tänkeböckerne er tilgængelige som OCR-behandlede tekster, har det alligevel været nødvendigt at indtaste hver enkelt sag manuelt. OCR-versionerne er præget af fejl, udeladelser og forkerte tegn. En direkte kopiering vil ikke yde retfærdighed mod kildematerialet, og det ville derfor heller ikke være muligt at holde sig tro mod materialet, hvilket er én af Lemerciers og Zalcs grundprincipper for inputfasen.⁹⁸ Kvaliteten af de OCR-behandlede tekster er også en problematik, der indledningsvist anerkendes af Göteborg Universitet, som står bag digitaliseringen.⁹⁹ Johan Jarlbrink argumenterer også for nødvendigheden af det manuelle arbejde, idet det sikrer kvaliteten ved digitaliseringsprojekter.¹⁰⁰ Dermed ikke sagt, at jeg ikke selv kan lave menneskelige fejl i form af fejltastninger. Jeg foretog derfor en stikprøvekontrol, hvor jeg sammenlignede egne indtastninger i en længere domssag med den tilsvarende OCR-version. Min fejlrate lå på 0.01% mod OCR-versionens 4.08% i tegnniveau.¹⁰¹

Det manuelle arbejde resulterede altså i indtastningen af i alt 2.034 sager i databasen, hvor enten kvinder eller mænd er anklaget for kriminalitet inden for de fire forbrydelseskategorier. For at kunne følge retsprocessens forløb, skelner jeg mellem de forskellige omtaler af hver enkelt sag. Det betyder, at hvis en person føres for rådstuen flere gange for den samme forbrydelse, f.eks. i forbindelse med vidneudsagn eller sagsopfølgning, registreres hver forekomst særskilt i datasættet. Derigennem er det muligt at følge sagens udvikling over tid. Hver sag er tildelt et unikt sagsID. Det første bogstav angiver antallet af gange, sagen er omtalt, og de efterfølgende tal identificerer den konkrete sag. Eksempelvis vil en sag, første gang den fremgår af tänkeböckerne, være registreret i databasen som 'ASE0001'. Næste gang sagen nævnes, tildeles den 'BSE0001' og så fremdeles. Opbygningen sikrer, at

---

⁹⁷ Lemercier & Zalc, Kap. 3

⁹⁸ Lemercier & Zalc, Kap. 3

⁹⁹ Hildebrand, s. I

¹⁰⁰ Jarlbrink, s. 115-119

¹⁰¹ Sagen, jeg foretog kontrollen af, er B1, BSE1595

hvert enkelt sagsforløb kan følges systematisk og præcist i databasen. Et tilsvarende identificeringssystem er foretaget med de byreguleringer, som løbende blev udstedt af rådstuen. De angives som “ALSE0001”.

Af de i alt 2.034 registrerede sager er 1.820 unikke forløb. De resterende 196 registreringer udgør derfor gentagelser af allerede eksisterende sager. Det vil sige, at enkelte sager optræder flere gange i materialet, enten fordi sagen er blevet genbehandlet, nye vidner afhørt, eller fordi der er sket ændringer i strafudmålingen. Ved udarbejdelsen af de statistiske opgørelser, er det alene de 1.820 individuelle sager, der er medregnet. Det sikrer, at den samme forbrydelse ikke gentages flere gange i udregningerne. Jeg betragter udfaldet af den sidste registrering af en sag som et udtryk for den endelige domfældelse, medmindre det er f.eks. en statuering af en tidligere idømt straf.

Selve databehandlingen og de statistiske analyser er programmeret i statistikprogrammet *R*. I processen har jeg anvendt pakkerne *readxl* til import af Exceldatasæt, *tidyverse*, *dplyr* og *tidyr* til datatransformation og rensning af data, *stringr* til håndtering af tekststreng, *scales* til formatering af numeriske værdier, *ggplot2* til visualiseringer og *gt* til udarbejdelse af præsentable tabeller. Kombinationen giver en systematisk og transparent databehandling. De respektive koder er udeladt af hensyn til læsevenlighed, idet lignende analyser kan udføres i mere gængse programmer, såsom *Excel*.

Udviklingen af databasen påbegyndte jeg på 3. semester af kandidatuddannelsen, hvor jeg transskriberede de første 10 år af perioden, dvs. 1474-1484. I takt med at jeg stiftede større bekendtskab med materialet og sproget i kilderne, blev det imidlertid klart, at der var behov for at gennemlæse de første år på ny. Årsagen var, at enkelte domssager relateret til en af de fire forbrydelseskategorier, var blevet overset ved første gennemgang. Denne erkendelse afspejler også en af de største udfordringer med middelalderkilder skrevet på gammelsvensk.

Selvom gammelsvensk rent sprogligt ligger tæt op ad gammeldansk - hvilket i sig selv kan give den mest garvede sprogkyndige grå hår - så eksisterer der naturligvis en ekstra sprogvanskelighed mellem dansk og svensk. I arbejdet med materialet har *Svenska Akademiens Ordbok* været en uvurderlig hjælp. For ikke at glemme erfaringen fra og diskussionerne med mine svenske middelalderkollegaer ved Stockholm Universitet, hvor jeg tilbragte mit 3. semester.¹⁰² Alligevel må jeg erkende, at jeg enkelte gange er kommet til kort i forsøget på at udvælge og fortolke visse domssager.

---

¹⁰² Særligt Olle Ferm, Fredrik Charpentier Ljungqvist, Gwendolyne Knight og Kurt Villads Jensen har bistået med stor hjælp og tålmodighed

Mit sigte med udviklingen af databasen har derfor altid været at sikre så høj transparens som overhovedet muligt. Det var den største årsag til, at jeg fra begyndelsen prioriterede at transskribere hele sagen i rubrikken 'Skrift'. Et omfattende omend nødvendigt onde. Denne beslutning giver også databasen større anvendelsespotentialer for fremtidig forskning, der ønsker at benytte den til andre studier. Eksempelvis åbner det for diskurs- og netværksanalyser, hvilket ikke er muligt i mere summariske registreringer. Desuden betyder inkluderingen af hele sagen, at brugere egenhændigt kan læse originalteksten og forstå rationalet, der ligger bag min kategorisering. Jeg vil dog opfordre fremtidige brugere af databasen til selv at have et kritisk blik for øje og gerne rette henvendelse i tilfælde af fejl og mangler, således databasen løbende kan justeres og revideres.

6. Vold

Efter at have gennemgået de metodiske valg og centrale overvejelser, der ligger til grund for specialet, kan vi rette blikket mod selve analysearbejdet, og den fysiske vold, som udspillede sig i senmiddelalderens Stockholm. På sin vis er det ikke noget tilfælde, at analysen indledes med voldsafsnittet, idet vold var en socialt og legalt reguleret praksis, forankret i samtidens logik, normer og æreskodekser. Vold var ikke blot et udtryk for affekt, men et redskab til at bibeholde ære og definere sociale hierarkier, også mellem køn.¹⁰³ Derfor eksisterede der både legitim og illegitim vold. Det er netop krydsfeltet mellem norm, handling og sanktion, som analyseafsnittet behandler.

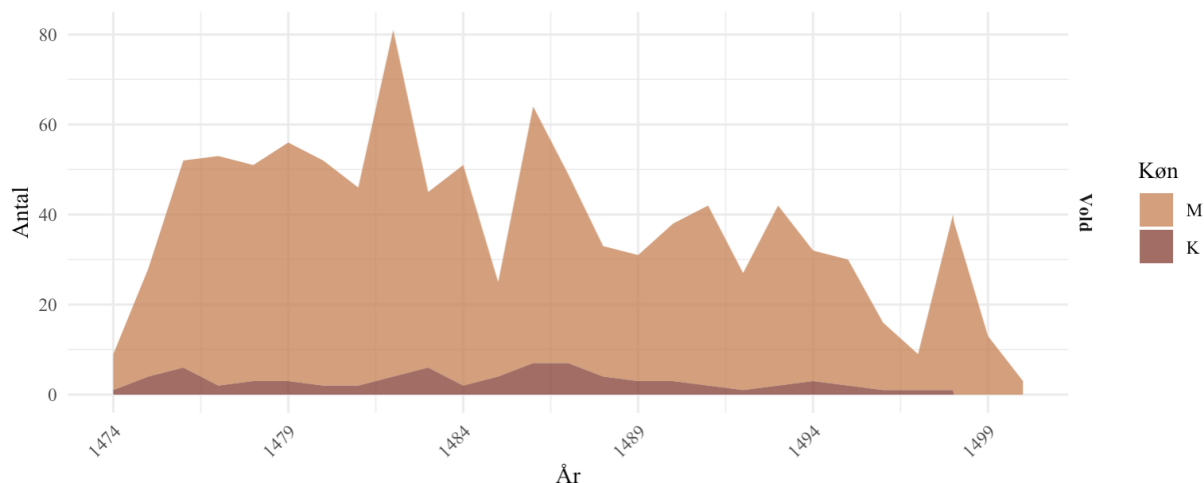
6.1 Årlig fordeling af vold

Ud af de 1.820 enkeltstående anklager og domssager udgør voldelige handlinger klart størstedelen med i alt 1.087 sager i perioden. Det betyder, at over halvdelen af alle registrerede sager over den 27 år lange årrække udgøres af voldshandlinger. Resultatet er i sig selv ikke overraskende, da vold netop var tæt indvævet i kulturelle normer. Samtidig er tilsvarende konklusion allerede påvist af Österberg og Lindström i 1988. Betragter vi i stedet den kønslige fordeling af voldssagerne, er det påfaldende, at selvom vold dominerer i kriminalitetsstatistikkerne, så er det ganske få sager, hvor en kvinde figurerer som anklagede. Kun i 81 tilfælde er det en kvinde, som er tiltalt, mens mænd udgør den anklagede part i de resterende 1.006 sager.

---

¹⁰³ Ekholst(2014), s. 77-78; Tveit et al. s. 304

Illustration 1. Fordelingen af anklager om vold i Stockholms Stads Tänkeböcker for mænd og kvinder i perioden 1474-1500. Op ad y-aksen fremgår antallet af sager, mens x-aksen viser årene for anklagerne. Kvinder (K) er tildelt den rødbrune farve og mænd (M) den orange farve.

Illustration 1 viser den årlige fordeling af voldelige handlinger begået af kvinder og mænd. At der forekommer få sager om vold i 1474 er betinget af, at der generelt er få registrerede sager det første år, idet kun få måneder af det første embedsår er bevaret. Antallet af sager, hvor kvinder begik vold, følger i grove træk udviklingen for mænd. Grafen viser desuden, at antallet af registrerede sager falder i løbet af perioden. Udviklingen er generel for hver af forbrydelseskategorierne, hvilket vil blive vist løbende i de kommende afsnit.

Dag Lindström identificerer en tilsvarende tendens i sin behandling af kriminalitetstallene for Stockholm. Han forklarer, at faldet i antallet af registrerede sager er forudsat af, at tänkeböckerne mod slutningen af perioden mister funktion som komplette domprotokolbøger.¹⁰⁴ Hertil kommer i sager om vold, at der fra 1488 optræder en række sager, hvor det er uklart, hvilken type forbrydelse, der er tale om. Med Helmik van Nördens indsættelse som stadskriver bliver nogle af kilderne, om muligt, endnu mere sparsomme i detaljerne. Formuleringerne, sagslængderne og bød størrelserne gør, at jeg mener, der er belæg for at kategorisere sagerne som vold.¹⁰⁵ Det skal imidlertid understreges, at usikkerheden i materialet rummer en dobbelt mulighed for fejlmargen. Dels kan nogle sager være registreret som vold, uden at det var tilfældet. Dels kan sager, der faktisk omhandler vold, være overset, fordi volden ikke er nævnt eksplicit. Usikkerheden skal derfor tages i betragtning ved tolkningen af grafen.

¹⁰⁴ Österberg & Lindström, s. 78

¹⁰⁵ Kilderne, hvor beskrivelsen af selve forbrydelsen mangler, er kategoriseret som 'A. Vold' i databasen. I alt er 47 sager tildelt denne betegnelse. Sagerne er inkluderet i kategorien 'Vold' og tælles derfor med i analyseafsnittet

Uanset det samlede antal registrerede voldssager viser grafen, at der for mænds vedkommende forekommer markante udsving i løbet af perioden. Udsvingene kan bl.a. skyldes deltagelse i de årlige gildesfester, hvor øldrikkeri og håndgemæng ofte gik hånd i hånd.¹⁰⁶ Festlighederne resulterede ikke sjældent i masseslagsmål mellem deltagerne, hvilket naturligvis giver udsving i graferne for den registrerede kriminalitet.¹⁰⁷ Kvinder, som var tilknyttet et af de mange gilder, ofte gennem deres ægtemand, kunne på samme vis deltage i festlighederne. Kvindernes deltagelse førte dog oftere til natteuro (*nattabollir*), hvor de blev straffet med tre marks bøder for at underholde byen med bl.a. blæs i lerpiber og skrål efter mørkets frembrud.¹⁰⁸

Samtidig er det heller ikke tilfældet, at alle voldssager blev håndteret ved rådstuen. Stockholm bestod af en række forskellige gilder, hvor flere havde sine egne skrå. Tømreneres skrå dikterede f.eks., at den som slog eller sårede en gildesbroder, skulle kompensere sin handling ved at betale bøder i pund voks.¹⁰⁹ Idet kvinder også kunne være en del af gilder, både selvstændigt eller gennem deres ægtemand, er det ikke usandsynligt, at deres handlinger i stedet blev håndteret internt.

En forklaring på det lave antal af kvinder, som begik vold, kan derfor som udgangspunkt være forankret i tre forhold: Kvinder var mindre tilbøjelige til at begå vold. Voldelige kvinder blev håndteret inden for slægtens eller gildernes sfære, eller også påvirkede indlejrede forventninger til kønnenes adfærd, hvilke former for forseelser, som kvinder blev stillet til ansvar for. Christine Ekholst påpeger, at vold traditionelt var knyttet til maskulinitet, hvorfor det ikke var forventet, at kvinder udøvede vold i det offentlige rum.¹¹⁰ Vold var derimod mere socialt acceptabelt og forventet af mænd, da samfundet var baseret på æreskultur, hvormed vold var en måde, hvorpå en fri mand havde retten til at forsvare sin integritet og ære.¹¹¹ For kvinder var vold alene legitim inden for husholdningens sfære, hvor det var forventet, at kvinder påførte vold mod f.eks. børn og tjenestefolk, som lå under dem i husholdningens hierarki.¹¹² Selvom grafen tydeligt viser, at vold begået af både mænd og kvinder blev søgt reguleret af rådstuen, og derfor ikke var juridisk accepteret, så kan samtidens forventninger til kønnene stadig påvirke deres tilbøjelighed til at begå vold.

---

¹⁰⁶ Schück, s. 449-450

¹⁰⁷ Eks. B1, ASE0694-ASE0700

¹⁰⁸ Schuck, s. 437

¹⁰⁹ Schück, s. 209

¹¹⁰ Ekholst(2014), s. 78; Ekholst(2022), s. 181

¹¹¹ Ekholst(2021) s. 42

¹¹² Ekholst(2014), s. 103-104

Samtidig kan der også være andre sociale kodekser, som har indvirken på grafen. I sit studie af kriminalitetsmønstrene for Arboga konkluderede Eva Österberg, at mænd kunne begå vold mod både mænd og kvinder, hvorimod kvinder alene begik vold mod andre kvinder.¹¹³ Tveit et al. tilføjer, at hvis en kvinde begik vold mod en mand, da ville det bryde de sociale hierarkier og derfor være stærkt uset samt alvorligt, da handlingen krænkede mandens ære.¹¹⁴ Forskningens antagelser beror derfor på, at det primært var mænd, der begik vold, og at kvinders voldelige handlinger enten var begrænset til andre kvinder eller personer, som hørte under dem i husholdningen. Ud fra disse forklaringer, kan samtidens normer derfor have “begrænset” kvinders mulighed for voldsanvendelse.

Om forskningens antagelser er konvertibelt til den reelle straffepraksis kan ikke udledes alene på baggrund af *Illustration 1*. Derfor må det undersøges, hvad lovgivningen foreskriver, og hvem kønnene begik vold mod, hvordan de blev straffet, og om sociale hierarkier og forventninger reelt set havde betydning for såvel strafudmåling som retsstilling.

6.2 Sociale hierarkier

For at undersøge, hvordan samtidens juridiske rammer forholdt sig til køn og vold, må vi vende os mod lovgivningen. Magnus Erikssons Stadslag foreskriver, at: *“All stympning, som göres på en kvinna med vilja och i vredesmod, det skall gäldas med böter så som om det vore gjort på en man, utom en spene hugges av.”*¹¹⁵ Ifølge bylovgivningen er det alene mænd, der kan straffes, for vold mod det modsatte køn. Der er ingen paragraffer omhandlende kvinder, som begår vold mod mænd. Imidlertid dikterer lovgivningen ingen forskel i strafudmålingen om en mand sårer en anden mand eller kvinde. Hugges kvindens bryst (*spene*) af, da skal manden bøde det dobbelte. Alene i tilfælde af, at begge bryster hugges af ved to forskellige hug, da skal han kompensere med en bøde på 80 mark, dvs. samme bødestørrelse som mandebod for drab ved selvforsvar!¹¹⁶ I dette tilfælde bliver hans handling et brud på edsöret, og derfor et brud på kvindefreden. Han risikerer også henrettelse, hvis han ikke formår at betale bøden.

Betrakter vi i stedet MEL og KrL, indeholder begge lovgivninger bestemmelser om kvinder, som begår vold mod mænd. MEL foreskriver, at i tilfælde af en kvinde sårer en mand, da skal hun: *“svara för samma böter som man, och hennes målsman skall lagsökas och böte av*

---

¹¹³ Österberg & Lindström, s. 49

¹¹⁴ Tveit, et al. s. 304

¹¹⁵ MEST. Om sår med vilja. XX

¹¹⁶ MEST. Dråpamålsbalken 1. I.§1

*hennes peningar och ej av sina egna.*¹¹⁷ Ordlyden er næsten fuldstændigt tilsvarende i KrL. Den største forskel beror på, at det ikke er bestemt at værger *skal* sagsøges, men derimod *kan* blive sagsøgt.¹¹⁸ Uanset hvorvidt manden sagsøges, dikterer begge landslove, at kvinden bøder egenhændigt gennem sin værge.

Vi kan altså udlede tre forhold af lovgivningen, hvis den skal tolkes bogstaveligt. Kvinden kunne både jf. landslovene og byloven få juridisk genoprejsning, hvis en mand begik vold mod hende. Kvinden kunne alene holdes juridisk ansvarlig for vold i landområderne og ikke i byerne. En kvinde, som begik vold mod en anden kvinde, kunne umiddelbart ikke holdes strafansvarlig. Men som forskningen af Österberg har vist, så blev kvinder ført for rådstuen, når de var voldelige mod andre af samme køn. Samme mønster fremgår også af de stockholmske tänkeböcker.

Udvikling i hvem vold begås imod, fordelt på gerningspersonens køn (1474-1500)

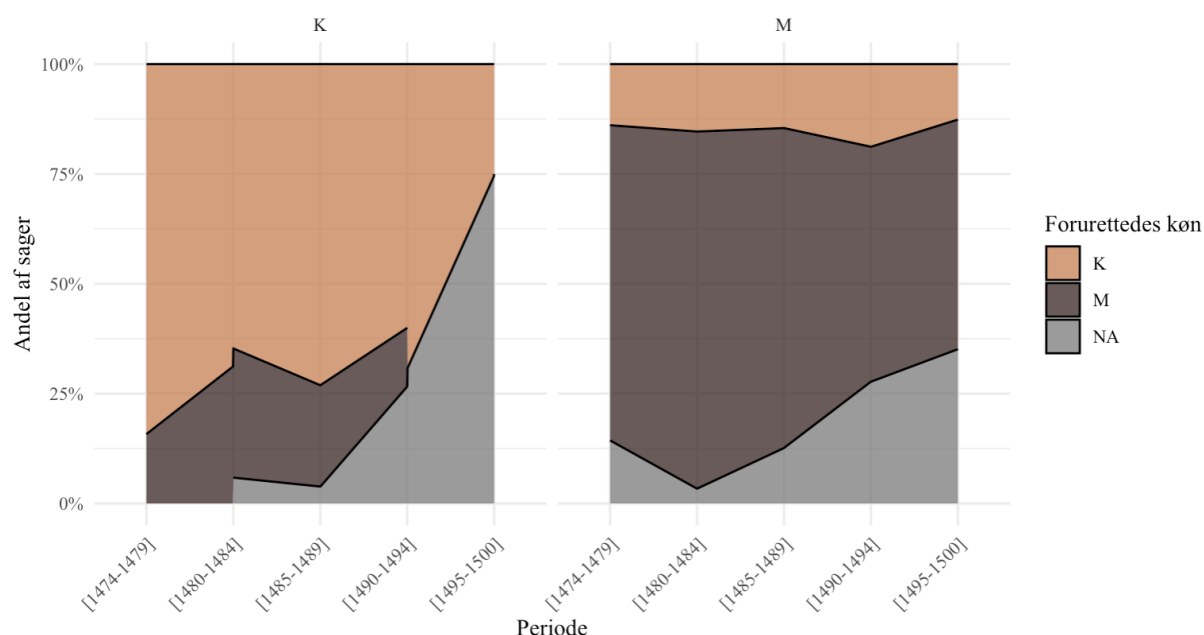

Illustration 2. Area chart, der viser udviklingen i fordelingen af, hvilket køn (forurettede køn), som henholdsvis kvinder (K) og mænd (M) begik vold mod af femårige intervaller i perioden 1474-1500. Den grå værdi (NA) angiver, at kønnet på forurettede ikke er oplyst.

Illustration 2 viser overordnet, at kvinder oftest begik vold mod andre kvinder, mens mænd tilsvarende oftest udøvede vold mod andre mænd. Kvinder kunne derfor i praksis blive holdt juridisk ansvarlige i tilfælde af, at de begik vold mod andre af samme køn, selvom lovgivningen ikke indeholder bestemmelser herom. Samtidig var kvinder mere tilbøjelige til at begå vold mod mænd, end mænd var til at begå vold mod kvinder. Den grå farve markerer de

¹¹⁷ MEL. Om sår med vilja. XIV. §1

¹¹⁸ KrL. Saaramaal med vilja. XV. §1

sager, hvor kønnet på forurettede ikke er oplyst i protokollerne, dvs. at det ganske enkelt ikke er anført, hvem den forurettede part var. Det er bemærkelsesværdigt, idet forskningen netop har påpeget, at vold var tæt knyttet til sociale hierarkier. Fra 1480 ses en tydelig tendens til, at denne oplysning i tiltagende grad forsvinder ud af domsskrifterne. Mønstret er særligt markant fra slutningen af 1480'erne, hvilket tidsmæssigt sammenfalder med indsættelsen af Helmik van Nörden som stadskriver.

Som tidligere forklaret betød hans embedsperiode, at flere af domssagerne generelt blev mere koncise i deres indhold. Den manglende oplysning om forurettede kan derfor afspejle en mageligt anlagt stadsskriver, som ikke brød sig med unødigt at trætte sin allerede hårdtbebyrdede skrivehånd. Er det årsagen, da er det påfaldende, at sager om f.eks. berigelseskriminalitet samtidig bliver mere detaljerede i deres oplysninger.

Det fordrer naturligvis en anden forklaring. Spørgsmålet bliver, om kønnet på forurettede får mindre betydning for rådstuens sagsbehandling. Udviklingen antyder, at det i stigende grad var selve voldshandlingen, som tillagdes retslig betydning, hvor den krænkedes køn og social status blev underordnet. Det var handlingens karakter snarere end relationen mellem parterne, der påvirkede sagsbehandlingen. Imidlertid er det nødvendigt at understrege, at udviklingen ikke er ens for kvinder og mænd.

Mønstret er langt mere markant i de sager, hvor kvinder er anklaget. I perioden 1495-1500 er oplysninger om den forurettede fraværende i hele 75% af de voldshandlinger, hvor kvinder er tiltalt. For mænds vedkommende er det kun tilfældet i ca. en tredjedel af sagerne. Selvom den samlede udvikling er tiltagende for begge køn, indikerer det, at kvinders voldelige handlinger ikke blev tillagt samme alvor eller juridisk vægt som mænds. Selvom udviklingen er tiltagende for begge køn, så antyder det alligevel en fortsat marginalisering af kvinders handlekraft i det retslige rum, hvor vold i højere grad blev betragtet som mindre betydningsfuldt. For at afdække, hvordan samfundet betragtede og håndterede voldelige kvinder, må vi forholde os til domsfældelsen i sagerne. Det kan være en indgangsvinkel til at be- eller afkræfte, om de sociale hierarkier fik mindre betydning.

Fordeling af straffetyper for kvinder og mænd (1474-1500)

Dom_kategoriseret	Antal K	Procent K	Antal M	Procent M
Bøde	74	90.2	842	83.0
Rette	6	7.3	112	11.0
Stadsforvisning	2	2.4	3	0.3
Frikendt	NA	NA	22	2.2
Forlig	NA	NA	14	1.4
Fældet	NA	NA	6	0.6
Arbejdsstraf	NA	NA	5	0.5
Henrettelse	NA	NA	5	0.5
Eftergivet	NA	NA	2	0.2
Pilgrimsrejse	NA	NA	2	0.2
Korporlig	NA	NA	1	0.1

Illustration 3. Tabel, der viser fordelingen af straf for kvinder (K) og mænd (M) i perioden 1474-1500. Procenter angiver andelen af hver straffetype baseret totalen af oplyst straffe for hvert køn. NA oplyser, at der ikke er idømt denne type straf.

Illustration 3 viser fordelingen af straf for kvinder og mænd i hele perioden. Den opmærksomme læser vil bemærke en mindre uoverensstemmelse mellem de indledningsvist oplyste tal for det samlede antal af sager og de værdier, der fremgår af tabellen. Afvigelsen skyldes, at enkelte sager resulterede i flere samtidige straffe, såsom en bøde kombineret med stadsforvisning.¹¹⁹ For at bevare et overskueligt kategoriseringssystem og undgå unødigt komplekse kategorier, som f.eks. 'Bøde; Stadsforvisning', i tabellens rubrik 'Dom_kategoriseret', har jeg valgt at registrere hver straffetype separat. Det betyder, at en dom med to sanktioner optræder i begge relevante kategorier i statistikken.

Tabellen viser, at kvinder og mænd oftest blev idømt bødestraf for voldshandlinger. Den procentvise andel er størst for kvinder, da bødestraf udgør 90,2% af alle ikendte straffe. Tallet er en smule lavere for mænd, da de er idømt bødestraf i 83% af tilfældene. Strafudmålingen er derfor som udgangspunkt ens for kvinder og mænd i tilfælde af

¹¹⁹ Eks. B1, ASE1301

voldshandlinger. Det er ikke så meget den lige fordeling af bødestraf, der er iøjnefaldende ved tabellen. Derimod er det de seks sager, hvor kvinder er blevet idømt at "Rette".

At rette er min egen kategorisering af straffen, der inkluderer tre forskellige sagsudfald, som enten kan være et vidnesbyrd om: at en person har begået kriminalitet, at rådet indkaldte en person til at stå i retten eller den tiltalte nedsatte lag for at rense sig selv for anklage. Den anklagede udpegede selv tre, seks eller 12 personer, afhængigt af forbrydelsens alvorsgrad, som skulle borge for den tiltalte.¹²⁰ Fælles for de tre sagsudfald er, at det er ukendt, hvad der hændte i sagen herefter. I fem ud af de seks sager nedsatte kvinden et lag, bestående af seks personer, for at værge sig mod sin anklage. Kun i én af disse sager er det en ægtemand, der har nedsat et lag på vegne af sin hustru. I de resterende fire sager har skriveren angivet, at kvinden egenhændigt satte lag. Et eksempel er sagen om søsteren til Kort åkare, der i 1488 var anklaget for at have slået eller stukket en anden hustru i armen. I sagen har skriveren anført: "*Pingxdaga afftan feste Kort akares söster lagh sielff vj:e, for ath hon ey slogh eller stack hustruna j armen.*"¹²¹

Der kan ikke være megen tvivl om, at kilden klart nævner, at søsteren *selv* nedsatte lag. At kvinden går under den forholdsvist anonyme betegnelse "söster" er alment for kilderne. Ofte er en ægtemand eller andet værgesforhold tilskrevet en tiltalt kvinde som en slags identifikationsmarkør - på samme vis som erhverv ofte er oplyst ved mænd. I den ene sag, hvor ægtemanden satte lag på vegne af sin hustru, er det også direkte anført, at han nedsatte lag. Kilden lyder: "*Samma dach feste Knwt screddere lagh sielff vj:e, ath hans hustru ey slogh hans system och gaff henne oquedens ordh, som hon for retten berette och sade.*"¹²²

Igen angiver kilden ret tydeligt, hvem der nedsatte lag. Årsagen til, at denne procesret forekommer særligt påfaldende, skal findes i den tidligere retshistoriske forsknings konklusioner om kvindens juridiske handlerum. Ekholst påpeger, at loven udtrykte adskillige processuelle indskrænkninger af kvindens agens i retten. Kvinden var ikke tilladt at sagsøge andre, vidne eller tage ed ved den lokale domstol. Kvinden havde, ifølge Ekholst, derfor ikke mulighed for egenhændigt at forsvare sig selv. Kun i tilfælde af at hendes værge førte sagen for hende, kunne hun få juridisk oprejsning eller forsvare sig.¹²³

Det er et væsentligt anderledes billede, som retspraksissen viser. I domssagerne er det tydeligt, at kvinder selv havde mulighed for at forsvare sig ved rådstuen. At det ikke fremgår,

---

¹²⁰ Österberg & Lindström, s. 31

¹²¹ B1, ASE1193

¹²² B1, ASE1496

¹²³ Ekholst(2014), s. 209

hvem der borgede for hende, eller hvad sagens udfald blev i kølvandet på eden, er typisk for domssagerne. Det ses både i sager, hvor kvinder og mænd nedsatte lag, hvorfor tendensen ikke retter sig mod et særligt køn.¹²⁴ Det er dog muligt, at den tiltalte efterfølgende blev frikendt, da det i flere tilfælde, uanset forbrydelseskategori, er anført, hvis vedkommendes nedsættelse af lag blev fældet, hvilket også fremgår af *Illustration 3*. På den anden side viser tabellen også, at det er direkte angivet, hvis eden blev godtaget og den tiltalte frikendt.¹²⁵ Om ikke andet havde kvinder ikke kun mulighed for at sætte lag. De havde også mulighed for at vidne i sager og være en del af lagene.¹²⁶

Hvad afgør så forskellen i, hvorvidt kvinden egenhændigt kunne sætte lag eller var nødsaget til at få en værge til at tale hendes sag? Mit bedste bud er, at svaret skal findes i hendes socialstatus og evt., hvorvidt hun var en del af et gilde. Selve hendes ægteskabsstatus lader ikke til at have indflydelse på, om hun var tilladt at handle i retten. Traditionelt anså man hustruer i middelalderen for at have mere handlerum sammenlignet med ugifte kvinder i kraft af deres ægteskabsstatus. Imidlertid viser det nævnte eksempel fra 1488, at en angiveligt ugift kvinde besad tilstrækkelig autoritet til selvstændigt at nedsætte lag. Man kan forestille sig, at det måske ville være foretrukket, at få en mand til at sætte lag for sig. Alligevel viser de resterende sager, at både hustruer og ugifte selv stillede et seks mands lag. Ægteskabsstatus viser sig altså underordnet. Det er sandsynligt, at hvis kvinden ikke var velanset i samfundet, kunne det være svært at få andre til at borge for hende. Medlemskabet i et af gilderne kunne være en vej til et slags socialt sikkerhedsnet, hvor hun selv besad nok social kapital til at opbygge muligheden for at stille et respekteret lag.

Vender vi blikket ud ad, var kvinders handlerum ved byernes domstole ikke kun begrænset til Sverige. Grethe Jacobsen påpeger, at hustruer havde relativt stor bemyndigelse til at handle selvstændigt ved de danske byting i 1400-tallet. Hun fremhæver, at kvinder kunne vidne i bl.a. civilretlige sager, herunder drab, vold og fredsbrud.¹²⁷ Alligevel understreger hun, at selvom de danske hustruer kunne benytte sig af retssystemet, var de ikke i stand til at etablere egen autoritet. Alene ved særligt graverende forbrydelser, kunne kvinden være tvunget til at handle selvstændigt. Det tilfaldt i reglen stadig ægteemanden at forsvare sin hustru.¹²⁸ Den svenske praksis taget i betragtning, indikerer sagerne, at kvinder generelt havde større juridisk bemyndigelse i Stockholm.

---

¹²⁴ Eks. B1, ASE0301, ASE0336, ASE1580

¹²⁵ Eks. B1, ASE0635

¹²⁶ Eks. B1, BSE0420

¹²⁷ Jacobsen, Kap IV, Fra sandekvinder til ærlige kvinder

¹²⁸ Jacobsen, Kap III.2, Den gifte kvinde som en selvstændig retlig person

Samtidig fremgår det af sagerne, at kvinderne selv blev tilskrevet bøderne. Selvom MEL og KrL dikterer, at manden skulle bøde på vegne af kvinden, så fremgår det kun i otte sager i hele perioden, at manden bødede for hende. Det var derfor mere almindeligt, at kvinden selv mødte op i retten og blev ikendt straf, som f.eks. i sagen fra 1483 om Margit, hvor rådet anførte, at: "*Margit Swerckels rechte handene for xij marck, ty hon slog Sigfrid Andersson. Tenetur ij marck.*"¹²⁹ Kvinder havde altså større handlekraft og mulighed for at benytte sig af retssystemet i senmiddelalderen, end både lovgivningen og forskningen i svensk retshistorie har tilskrevet dem. Det ændrer ikke på, at mænd nød flere juridiske muligheder og begik sig bedre ved domstolen. Det fremgår af den større variation af sagsudfald for mænd, da f.eks. forlig, frikendelser og eftergivelser alene forekommer for dem. Den ulige fordeling indikerer, at mænd fortsat havde fordele i retssystemet.

Derfor er det væsentligt at undersøge, om den samtidige normforståelse om køn og vold alligevel kom til udtryk i strafudmålingen. Hvis vold begået af kvinder mod mænd reelt brød med samfundets hierarkier og æresforestillinger, som forskningen har hævdet, burde det afspejle sig i størrelsen af bødestrafen. Sandsynligvis vil bøden være højere, hvis voldshandlingen brød med sociale hierarkier. Ifølge lovgivningen er straffen for vold en bødestraf, hvor beløbet varierede afhængigt af voldens alvor. Bødestørrelsen blev udmålt på baggrund af to forhold. Dels hvilke slags sår og skader, der var påført. Dels placeringen af sår og skader. Bøden blev fastsat efter værdisættelsen af kropsdelene, der var rangeret efter forskellige kriterier, heriblandt funktionalitet, æstetik og symbolsk betydning.¹³⁰ Bødesatserne lå på henholdsvis seks, ni, 12 eller 20 mark.¹³¹

---

¹²⁹ B1, ASE1279

¹³⁰ Ekholst(2021), s. 38

¹³¹ MEst. Om sår med vilja. Eks. XII, XI, IX og VII

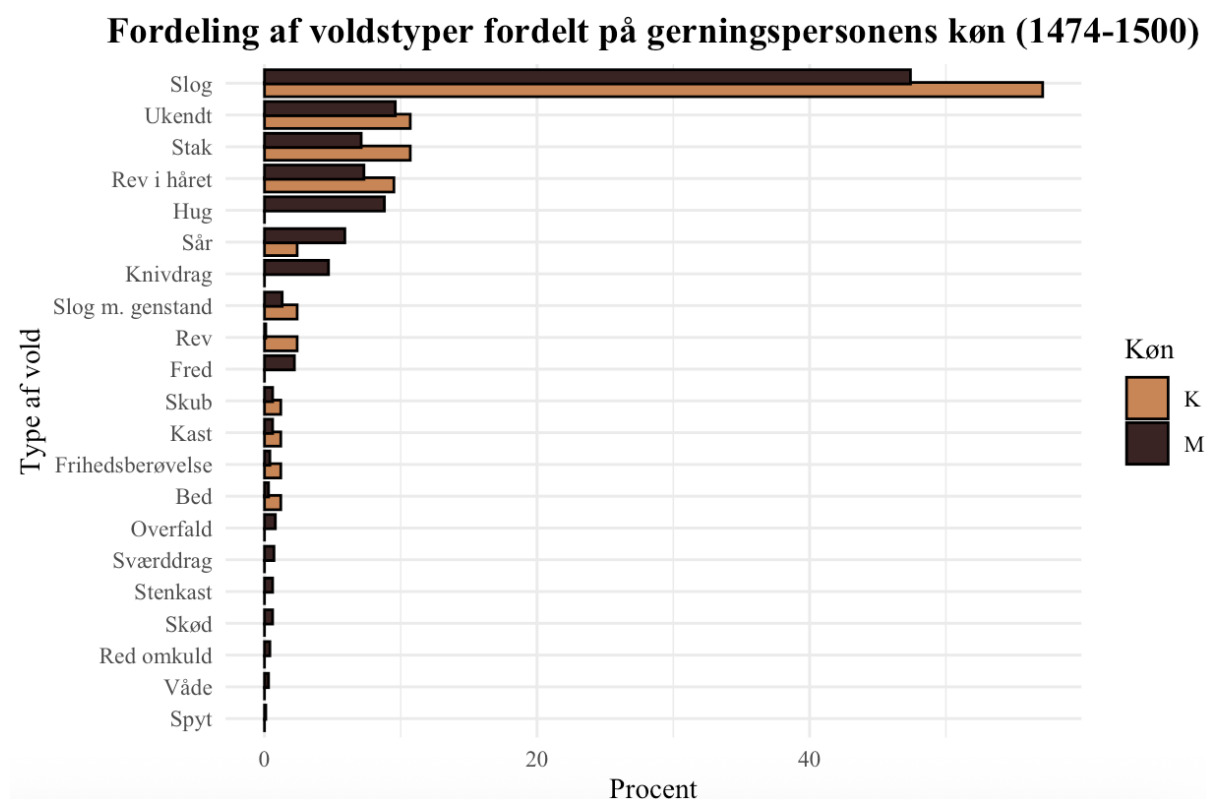
Gennemsnitlig bødesum (i mark) ved voldssager 1474-1500		
Kategori	Gennemsnitlig bødesum (mark)	Antal sager
Kvinder (total)	11.2	74
Mænd (total)	18.4	842
Kvinder mod mænd	11.8	14
Kvinder mod kvinder	11.2	51
Mænd mod kvinder	14.4	123
Mænd mod mænd	19.6	558

Illustration 4. Tabel, der viser den gennemsnitlige bødesum for kvinder og mænd i perioden 1474-1500. Total angiver gennemsnitssummen for hvert køn ud af al begået vold uafhængigt af oplysninger om forurettedes køn.

Af *Illustration 4* fremgår den gennemsnitlige bødesum for kvinder og mænd. Baseret på gennemsnitssummen viser tabellen, at kvinder blev ikendt mindre bødestraffe end mænd. Det er naturligvis nødvendigt at have in mente, at mænd kunne idømmes skærpede bøder i tilfælde af, at de brød edsöret og begik vold steder eller under højtider, hvor der var lyst fred, som under gildeforsamlinger og ved juletid. Kvinder kunne ikke begå fredsbrud, hverken i lovgivning eller praksis. Imidlertid udgør modregningen af de 40 mark, som mænd supplerende blev idømt for fredsbrud, ikke en væsentlig forskel for gennemsnitssummen for vold begået af mænd. Uden fredsbrud er det gennemsnitlige beløb for voldshandlinger 17,1 mark. Der kan derfor være to forklaringer, som begrunder, at kvinder blev idømt lavere bøder. Enten blev deres vold betragtet som mindre alvorlig, eller også var kvinders vold ganske enkelt af mindre grov karakter.

Det er påfaldende, at når kvinder begik vold mod mænd, så stiger den gennemsnitlige bødesum til 11,8 mark. Umiddelbart kan det tolkes som en bekræftelse af forskningens antagelse af, at kvinders vold mod mænd blev opfattet som mere alvorlig, idet det brød med samfundshierarkierne. Imidlertid viser tabellen samtidig, at mænds gennemsnitlige bødesum også stiger, når volden er rettet mod andre mænd, mens den falder, når volden er rettet mod kvinder, ligesom kvinders gennemsnitlige bødesum forbliver på samme sum, når deres vold er rettet mod andre kvinder. Udviklingen viser en anden tendens, der påvirker strafudmålingen end normbrud. Når mænd var involveret i voldsepisoder, havde konflikterne en tendens til at eskalere, uanset om det var mænd mod mænd eller kvinder mod mænd. Omvendt synes det, at

voldshandlingerne deskalerede, når kvinder var involverede i konflikten. Sagt med andre ord, kvinder begik ikke lige så grov vold som mænd.

Illustration 5. Søjlediagram over den relative fordeling af voldstyper for hvert køn. Procenterne er beregnet separat for mænd og kvinder for at illustrere, hvilke former for vold, der typisk benyttes af hvert køn.

Illustration 5 bekræfter hypotesen om, at forskellen i bødestørrelserne er et resultat af, at mænd begik grovere vold end kvinder. Jeg beder læseren være opmærksom på, at procenterne i diagrammet er udregnet for voldstyper begået af henholdsvis kvinder og mænd. Det betyder, at selvom det ser ud som om, at kvinder for hele perioden har slået andre flere gange end mænd, så er det ikke tilfældet. Diagrammet viser blot, at kvinder oftere benyttede sig af at slå, når de begik vold, end mænd gjorde. I de voldstyper, hvor der kun er få domme, såsom ved frihedsberøvelse, da kan billedet blive misvisende. Kun i én sag har en kvinde frihedsberøvet en anden, hvorimod mænd har frihedsberøvet andre i fire sager.

Diagrammet viser desuden, at kvinder ‘stak’ andre i lidt over 10% af sagerne. Alligevel fremgår det tydeligt, at mænd oftere begik vold, der inkluderede brug af genstande, heriblandt hug, kniv- og sværddrag samt at have begået så grov vold, at forurettede pådrog sig sår ved handlingen. Mænd var derfor ikke alene oftere indblandet i vold; de benyttede sig også af en større og grovere variation af voldstyper. Forskellen i variationen og typerne af voldshandlinger

antyder, at mænds handlinger ofte eskalerede og fik et grovere og mere alvorligt præg end kvinders. Det er derfor voldstypen og ikke et brud på sociale hierarkier, som dikterede strafudmålingen.

På baggrund af analysen af kønnet på forurettede, bødesatser og voldstyper kan det sammenfattes, at i sager om vold, blev kvinder oftest straffet med bødestraf, hvilket var overensstemmende både med straffen af mænd og lovgivningens forskrifter. Den gennemsnitlige størrelse på bødestraffen for kvinder var lavere end mænds, hvilket var et resultat af, at kvinder begik mildere former for vold. Køn og sociale hierarkier havde ikke indflydelse på strafudmålingen uagtet kønnet på den anklagede eller forurettede. Samtidig viser domssagerne for vold, at kvinden kunne have mulighed for at sætte lag uagtet hendes civilstand, og at bøderne oftest blev tilskrevet hende selv og ikke hendes værge, hvilket modstrider med lovgivningen. Alligevel indikerer to forhold, at kvinden havde dårligere retslig habilitet i retten end mænd. Dels på baggrund af det lave antal af sager ført for rådstuen. Dels at *Illustration 3* viser, at mænd havde flere juridiske muligheder og bedre begik sig ved domstolen. Kvindens havde derfor stor retslig habilitet, men forblev et semisubjekt i forhold til mænd.

7. Frarøvelse af liv

Efter at have behandlet voldelige handlinger uden døden til følge, er næste skridt at rette blikket mod de sager, hvor voldshandlinger faktisk førte til døden. På samme måde som vold var tæt knyttet til sociale hierarkier og køn, var drab og mord også indvævet i samtidens forestillinger om køn og ære. I de svenske landskabslove blev kvinder portrætteret som mere lurvede og tilbøjelige til at begå kriminalitet i det skjulte. Kvinder blev derfor betragtet som mere disponerede for at begå mord, der er kendetegnet ved hemmelighed og svig, hvorimod drab var den åbenlyse og ofte æresrelaterede handling forbundet med fejder. I lovgivningen findes der flest reguleringer om kvinder, som slår ihjel, inden for husholdningens sfære, i form af abort, barnemord og drab på ægtefælle. Ville hun ikke have beskidte hænder, da forventes hun at forsøge at overtale en anden mand til at slå ihjel for hende.¹³² Mænd blev derimod forventet at dræbe offentligt som en del af fejder eller hævn.¹³³

Med udstedelsen af Magnus Erikssons love indtraf en markant ændring i principperne for strafudmåling. I landskabslovene var straffen som udgangspunkt bestemt efter ofrets mulighed for at forsvare sig, hvorfor drab på kvinder skulle kompenseres med dobbelt

---

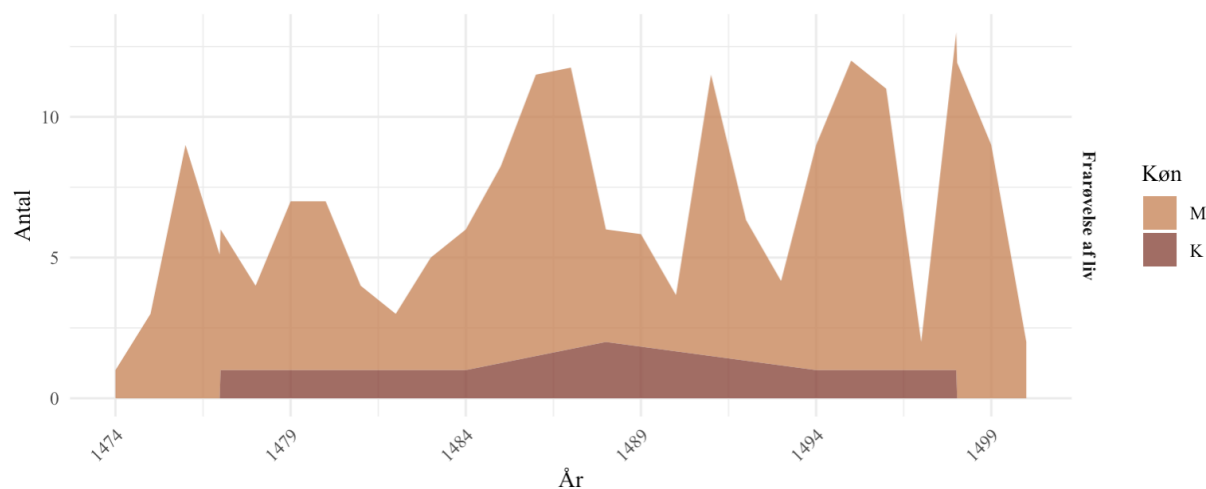
¹³² Ekholst(2022), s. 187-189

¹³³ Ekholst(2022), s. 189

mandebod.¹³⁴ Med MEL og MEst blev alle kønsbaserede forskelle i strafudmålingen for voldelig kriminalitet udlignet. Kvindelige og mandlige ofre skulle værdisættes ligeligt, og på samme vis skulle anklagede mænd og kvinder straffes ensartet.¹³⁵ Det er derfor oplagt at undersøge, om ligestillingen i strafansvaret også afspejler sig i praksis.

7.1 Årlig fordeling af frarøvelse af liv

Ligesom der var ganske få sager, hvor kvinder begik vold, er der endnu færre sager, hvor kvinder slog ihjel. I alt er der 168 sager fra hele perioden, der relaterer sig til frarøvelse af liv. Mænd er anklaget i 159 sager, hvor der kun er ni anklager mod kvinder. På baggrund af konklusionerne, fremført i det foregående afsnit, er det ikke overraskende, at der forekommer så få domme og anklager mod kvinder.

Illustration 6. Fordelingen af anklager om frarøvelse af liv i Stockholms Stads Tänkeböcker for mænd og kvinder i perioden 1474-1500. Op ad y-aksen fremgår antallet af sager, mens x-aksen viser årene for anklagerne. Kvinder (K) er tildelt den rødbrune farve og mænd (M) den orange farve.

Illustration 6 viser den årlige fordeling af antallet af anklageskrifter og domssager for mænd og kvinder. Hvor antallet af domme og anklager mod mænd fluktuerer stærkt gennem hele perioden, forbliver kvinder på et relativt stabilt niveau med en ganske svag stigning i slutningen af 1480'erne. Figuren viser også, at der sker en stigning i antallet af sager, hvor mænd slog ihjel i løbet af perioden. At kvinder sjældent figurerer ved anklager og domme om frarøvelse af liv er næppe et resultat af, at de havde bedre held med at skjule deres forbrydelse - selvom

¹³⁴ Ekholst(2014), s. 120

¹³⁵ Ekholst (2014), s. 123

landskabslovene traditionelt knyttede dem til mord. Afhængigt af ofret foreligger der en relativt heftig bevisbyrde i form af et lig, som skal skaffes af vejen.

Det er mere plausibelt, at kvinder sjældnere slog ihjel end mænd. Mønsteret vil også skrive sig bedre ind i de observationer og konklusioner, som blev fremført i det foregående afsnit om vold. Kvinder var ganske enkelt mindre tilbøjelige til at begå voldelig kriminalitet, uanset om det begrænsede sig til grovere vold, eller om det var med døden til følge. Imidlertid er det nødvendigt at pointere, at mænd, som dræbte, havde mulighed for at søge seks ugers tilflugt i et kloster, hvor der blev lyst såkaldt klosterfred over dem. I løbet af perioden, havde han mulighed for at forhandle en passende kompensation med de forurettede slægtningene til ofret.¹³⁶ Havde kvinder tilsvarende mulighed, kan det evt. forklare de få sager. Retten til at søge asyl beskyttede ikke altid den anklagede. En sag fra 1486 beretter, at en mand blev hevet ud ad et af byens klostre, fordi han havde slået ihjel med vilje.¹³⁷ Om kvinder reelt havde mulighed for at nyde klosterfred er usikkert, men i sager, hvor kvinder begik drab, foreskriver MEST:

*“Om kvinna dräper en man och blir tagen på färsk gärning eller inom dag och dygn, då skall man låta henne komma till rådstugan och låta döma henne såsom annan dråpare. Sedan har målsäganden rätt att taga böter eller att låta halshugga henne, vilket han helst vill. Tager målsäganden böter, då skall han taga såsom stadgat är, och konungen och staden tage var sin del. Om hon ej blir tagen på färsk gärning, då skall hon lagligen bindas vid brottet, såsom förut är sagt om drapare.”*¹³⁸

Ifølge bylovgivningen da skal en kvinde, som tages på fersk gerning eller inden for et døgn i drab, føres for rådstuen og dømmes på samme vis som en mand. Imidlertid havde forurettede slægtninge til ofret ikke ret til at bestemme, om en mandlig drabsmand skulle kompensere med enten bøde eller hals. En mand, som blev taget på fersk gerning, skulle alene henrettes.¹³⁹ Modsat fremgår det ikke af MEST, at kvinder havde muligheden for at søge tilflugt i kloster under forhandlingen om kompensation til de forurettede. Jeg har heller ikke fundet nogen spor i kildematerialet, der antyder, at kvinder havde denne mulighed.

---

¹³⁶ MEST. Dråpamålsbalken 1. I. §2

¹³⁷ B1, ASE2036

¹³⁸ MEST. Dråpamålsbalken 1. VI

¹³⁹ MEST. Dråpamålsbalken 1. I

Ekholst påpeger, at lovgivningen for drab antyder, at de sekulære domstole var tilbageholdende med at idømme henrettelse, hvis sagen kun var baseret på anklager. En tilståelse var nødvendig.¹⁴⁰ Sagen om Ingeburgh fra 1488 illustrerer, at rådstuen gerne tog ekstra foranstaltninger i brug for at fremtvinge den nødvendige tilståelse. Ingeburgh var tiltalt for at have forskyldt Engelbrecht Harpis død. Hun holdt dog hårdt på sin uskyld og sagde, at hun: *“wille staa ath swara alle och hwem henne ville tiltala om Engelbrecht Harpis dödh.”* Senere er det anført, at hun havde siddet i; *“jern och hechtillsse pa slottit jt jempt aar ok pa hennis fingra swnder vredne twa jomfrwr.”*¹⁴¹

I denne sag er det ikke til at udlede, hvorvidt hun var tiltalt for mord eller drab på manden. Sagen viser dog, at hun havde siddet fængslet og fået sine tommelfingre søndervredne ved brug af to jomfruer, der var et torturedskab. Ikke kun kvinder, men også mænd, blev udsat for tortur for at frembringe tilståelser.¹⁴² Det lykkedes imidlertid ikke rådstuen i sagen om Ingeburgh, og de måtte derfor frikende hende.

Selvom sagen afslører bagvedliggende metoder til at få folk til at bekende deres skyld, illustrerer den samtidig, at rådstuen ikke dømte alene på baggrund af indicier og mistanke, som Ekholst også tyder ud af lovgivningen. Alligevel rejser brugen af tortur naturligvis spørgsmål om, hvorvidt vi reelt kan kommentere på kvinders retsstilling, hvis de blev udsat for tortur for at frembringe en tilståelse. Det risikerer at give et forvrænget billede af den reelle kriminalitet, men straffepraktikken viser stadig normer for, hvordan forbrydelsen, som hun var anklaget for, skulle strafudmåles, uanset om hun egentlig havde begået den eller ej.

En anden udfordring ved at undersøge kvinders retsstilling i praksis er det fåtal af sager, som er nedfældet i tänkeböckerne. Idet der kun eksisterer ni sager i hele perioden, taler det isoleret set mere for at præsentere hver enkelte individuelt. Sagerne om kvinder er så få, at de ikke tillader egentlig statistisk præcedens eller generalisering. Desuden er det bemærkelsesværdigt, at i tre ud af de ni kendte sager foreligger der ikke nogen domsafsigelse over de tiltalte kvinder. I en sag fra 1481 må en mand sætte 12 mands lag for at bevise, at han; *“aldre war i raadh ellir daadh thermedh, tha quinnan Margit stak i hæl Jenis.”*¹⁴³ Det fremgår ikke nogetsteds i tänkeböckerne, at Margit selv blev ført for retten. De to resterende sager omhandler kvinder, som opfordrede mænd til at slå ihjel. I den ene sag blev det dog kun ved opfordringen, men i den anden opildnedes manden af kvindens tilråb, hvorefter han lykkedes

---

¹⁴⁰ Ekholst(2014), s. 127

¹⁴¹ B1, ASE1178

¹⁴² Schück, s. 185

¹⁴³ B1, ASE0504

med sit forehavende.¹⁴⁴ Opfordringen til drab er overensstemmende med de ældre lovteksters forestillinger om kvinders tilbøjelighed til at forsøge indirekte at medvirke til frarøvelsen af liv. Fraværet af domme i disse sager kan indikere, at visse forbrydelser begået af kvinder blev håndteret uden for rådstuen ved private forlig. Sagerne antyder, at kvinders adgang til og placering i den formelle retsproces ved grovere forbrydelser kunne være mere sporadisk og kontekstbetinget end mænds.

7.2 Drab og mord inden for slægtens sfære

Alligevel viser den éne sag, hvor en kvinde er tiltalt for mord, at rådstuen betragtede hendes gerning med største alvor. I sagen fra 1477 er det anført, at:

*“Feria 2:a proxima ante festum sancti Laurencii tha kendes Katerin Pedhers dotter i Gwlllestada i Estwna sockn, ath hon klöff syndher hoffwdet pa sin bonda medh ena ygxe, wiidh han laag i sängenä. Ty dömpdes hon till eeldin, pie memorie, tog skal hon sittia, swa lenge hon födher barnet.”*¹⁴⁵

Katerin Pedhersdotter blev dømt for at have myrdet sin husbonde med en økse, mens han lå i sengen. Selvom det ikke direkte fremgår af sagen, hvorvidt der er tale om et mord eller et drab, har jeg klassificeret sagen som et mord. Det skyldes, at handlingen blev begået, da manden lå i sengen, hvilket kan antyde, at hun slog ham ihjel om natten. Desuden var henrettelse på bålet straffen for mord.¹⁴⁶ At hun først skal udstå sin straf, efter hun har født, er en gængs praksis for perioden, der ikke isolerer sig til Sverige, men som forekom i andre europæiske byer, heriblandt London. Kvinderne blev placeret i arresten og undersøgt for, om der var hold i påberåbelsen af graviditet.¹⁴⁷ Man kan forestille sig, at det gav kvinderne håb om forhandling af nedsættelse af straffen.

Den forholdsvist voluminøse ordlyd i kilden viser, at rådstuen tillagde sagen stor alvor. Ikke kun havde hun begået mord; det havde tilmed været indenfor husholdningens sfære, hvilket også var en alvorlig omstændighed.¹⁴⁸ Holdningen til drab inden for slægten eller husholdningen begrænsede sig øjensynligt ikke kun til kvinder. I hvert fald ser vi en sag fra 1489, hvor Nic. Karlsson bøder 160 mark for brud på edsöret, da han “swa jemmerliga

---

¹⁴⁴ B1, ASE0322; ASE1961

¹⁴⁵ B1, ASE0188

¹⁴⁶ MEST Högmålsbalken. I

¹⁴⁷ Butler, s. 362-363

¹⁴⁸ Ekholst(2014), s. 125

forpynthe” sin tjenestepige.¹⁴⁹ Der eksisterer ikke nogen bestemmelser i Edsörebalkens, som vedrører drab inden for tjenesteforhold. Imidlertid foreskriver balkens stykke XIX om ægtemænd, der tugter deres hustru så hårdt, at hun dør deraf, at manden skal straffes efter Dråpamålsbalken. Her lyder bødestrafen i alt på 120 mark fordelt mellem forurettede, konge og by.¹⁵⁰ Hvis bruddet på edsöret, som typisk bødes med 40 mark, lægges oveni, da stemmer bødesummen overens med den Karlsson blev idømt. Det indikerer, at drab indenfor tjenesteforhold blev håndteret på samme vis som drab mellem ægtefæller.

Sagerne antyder, at det i højere grad var relationen mellem anklagede og offer, snarere end kønnet, der definerede forbrydelsens grovhed i samtidens øjne. At Katerin faktisk dømmes efter lovens forskrifter for mord, er netop atypisk, da mænd oftest blev idømt halshugning i mordssager, selvom loven dikterede stegling.¹⁵¹ Det kan pege på to mulige forklaringer i forhold til kvinders retsstilling i mordsager. Enten blev kvinder straffet hårdere end mænd for mord, eller også var det selve relationen til offeret, der udløste skærpet straf. Sidstnævnte forklaring forekommer mere plausibel, idet ægtemænd, som dræbte deres hustru, blev straffet strengere end lovgivningen foreskrev, da straffen var skærpet fra bødestraf til henrettelse, der dog kunne reduceres til pilgrimsrejse ved forbøn.¹⁵²

Billedet sig i en sag fra 1487 om et tjenesteforhold mellem en husfrue og hendes fattige tjenestepige. Sagen er samtidig den sag, som er blevet ført flest gange for rådstuen i hele årrækken. Den bygger på adskillige og tvetydige vidnesudsagn, hvor rådet forsøgte at kortlægge, hvad der var hændt den fattige finske tjenestepige, hvis lig blev fundet i en port i Stockholm en efterårsmorgen i 1487.¹⁵³ Ikke kun var pigen blevet slået ihjel, hendes lig vidnede også om, at hun var blevet udsat for adskillige slag og hug.¹⁵⁴ Efter flere afhøringer erkendte hustruen, Dorothea, at hun havde tugtet sin tjenestepige så hårdt, at pigen til sidst var død deraf.¹⁵⁵ Dorothea havde ikke kun slået sin tjenestepige ihjel, hun havde også løjet for retten, hvilket egentlig havde sikret hende henrettelse, men da bl.a. Sten Stures hustru, Ingeborg, havde bedt for hende, blev dommen omstødt til bødestraf.¹⁵⁶ Hun skulle herefter betale 40 mark

---

¹⁴⁹ B1, ASE1275

¹⁵⁰ MEst. Dråpamålsbalken 1. I. §2

¹⁵¹ MEst Högmålsbalken. I.; Eks. B1, ASE1516

¹⁵² Eks. B1, ASE0550

¹⁵³ B1, ASE1167

¹⁵⁴ B1, ISE1167

¹⁵⁵ B1, NSE1167

¹⁵⁶ B1, PSE1167

til pigens fader, men skyldte byen 30 mark før brøden var fuldstændigt kompenseret.¹⁵⁷ De resterende 30 mark valgte rådet dog senere at slå en fin streg over.¹⁵⁸

Sagen afslører to centrale forhold. Først og fremmest er det tydeligt, hvor stor betydning høj socialstatus og forbindelser havde for strafudmålingen og retsansvar. For det andet illustrerer sagen, at rådstuen tog frarøvelse af liv alvorligt, uagtet ofrets køn og sociale position. Sagen er dermed et vidnesbyrd om, at samtidens idealer om kongen som garant for fred og retfærdighed samt ansvar for beskyttelse af de svageste grupper i samfundet (*rex iustus*), fortsat blev varetaget. Betydningen af social velanseelse i samfundet bliver endnu tydeligere i sager om abort og barnemord.

7.3 Abort og barnemord - social stigma og desperate handlinger

Tre ud af ni sager, hvor kvinder slog ihjel, vedrører enten abort eller barnemord. I denne type sager forelå også det universelle spørgsmål om, hvornår et foster juridisk og åndeligt kunne betegnes som et barn. Vi kender ikke til den eksakte lovgivning for abort i perioden, idet abort hørte under kirkens jurisdiktion, og i hverken MEL, MEST eller KrL er der indskrevet kirkebalker, som der var ved de svenske landskabslove.

I spørgsmålet om, hvornår et foster kunne regnes som et barn, indeholdt de ældre landskabslove reguleringer efter, hvorvidt barnet var fuldbårent, herigennem om det havde hår og negle samt om barnet havde trukket vejret efter fødslen. Ekholst henviser til, at det var et led i at fastslå, om barnet havde arveret.¹⁵⁹ I tilfælde af at barnet ikke var fuldbårent, da foreskrev Västmannalagen seks marks bøder og Dalalagen 12 marks bøder.¹⁶⁰ Var barnet fuldbårent, og der derfor var tale om decideret barnemord, da foreskriver MEST henrettelse for både mænd og kvinder. Dræbte eller myrdede en mand eller kvinde sit barn med vilje, uanset om det var hedensk eller kristent, skulle manden stegles og kvinden brændes, hvis handlingen blev begået åbenbart eller set af seks vidner. Var der ikke vidner til stede, skulle den tiltalte værge sig med en 12 mands ed.¹⁶¹ Blev vedkommende dømt skyldig i sagen, mistede den skyldige også al arveret til barnet, hvilket var en regulering, der søgte at hindre, at mødre og fædre slog ihjel med formålet at tilrane sig arven.¹⁶²

---

¹⁵⁷ B1, QSE1167

¹⁵⁸ B1, RSE1167

¹⁵⁹ Ekholst(2014), s. 128-129

¹⁶⁰ Ekholst(2014), s. 131

¹⁶¹ MEST. Högmålsbalken. II.

¹⁶² MEST. Högmålsbalken. II. §1

Illustration i Högmålsbalken tilhørende et håndskrift fra 1400-tallet af Magnus Erikssons Landslag. Billedet forestiller en mor, der slår sit barn ihjel, hvor barnet værger sig og siger "kiara mother", hvor kvinden svarer "vill iak thiit lyff thiik vnda tha kallas iak drauals kona". Foto: Gunnar Eriksson 1962.

Der findes reelt en lige fordeling i sager om barnemord og -drab mellem kønnene. I en af sagerne, hvor en mand er dømt, er der tale om et vådesdrab.¹⁶³ I de to øvrige sager, hvor mænd er tiltalte, er der tale om henholdsvis vold mod en kvinde, som resulterede i spontan abort, og en sekundær omtale af en mand, der blev slået ihjel, men beskrives som "barnamorderske".¹⁶⁴ Den første sag er et vidsnesbyrd, og der faldt ikke senere dom. I den anden sag var den mandlige barnemorderske blevet slået ihjel ved selvtægt. Manden, som tog sagen i egen hånd, blev halshugget herfor, hvilket ikke er videre påfaldende, idet de sekulære øvrigheder i Skandinavien netop søgte at begrænse brugen af drab og selvtægt med udstedelsen af landskabslovene. Imidlertid afspejler brugen af selvtægt samtidens moralske forestillinger. Sagen viser, at frarøvelsen af børns liv blev betragtet som forkasteligt blandt lægfolket, hvorfor de kunne finde det nødvendigt at tage loven i egen hånd, selvom de risikerede dødsstraf.

¹⁶³ B1, ASE1249

¹⁶⁴ B1, ASE0849, ASE1854

I selve anklagerne mod kvinder, som var tiltalt for at have slået deres barn ihjel, ser vi også, at det var i rådstuens interesse at afgøre, hvorvidt barnet var fuldbårent, og om det var i live ved fødslen, ligesom lovgivningen foreskriver. Den første sag, som vi får kendskab til, er sagen fra 1478, hvor en kvinde stod frem for rådstuen. I sagen er det anført:

*“Eodem die stoodh quinnan Margit fore rettin, som barnet brende, och kendes, ath hon hade ecke meer än halff gaath medh ty och dött födth, forra än hon brände thet, och effter thet ath hon war komen i kirkione rätt, tha wordo fogodin Per Ragualsson, borgamestarene ok radet swa eens, ath proestin her Mattis skal vtrettane effter kirkione lagh, som ther tilhöre, och thermedh skal quinnan ecke bliffua her i stadin.”*¹⁶⁵

Det fremgår af sagen, at Margit var anklaget for at have brændt liget af sit barn. Det er et væsentligt forhold, at rådstuen anerkendte, at barnet ikke engang var halvt fuldbårent, og at det allerede var dødt ved fødslen. I betragtning af lovens strenge straf for drab af fuldbyrdede børn, forklarer godtagelsen af barnet som aborteret og dødfødt, at hun ikke ikendes henrettelse. Rådstuen dømte, at provsten Mattis skulle udrede (*vtrettane*) efter kirkens lov, som sagen tilhører, og dermed skulle kvinden ikke blive i byen.¹⁶⁶ Margit blev derfor idømt forvisning.

Om forvisning fra byen var straffen ifølge kirkeloven er svært at fastslå. Sandsynligvis skulle Margit udføre en passende bodshandling, hvorefter hun blev forvist. Selvom rådstuen ikke havde meget tilovers for drabsmænd, som søgte tilflugt i klostre, lader det alligevel til, at de respekterede abort som et åndeligt anliggende. Straffen var sandsynligvis skærpet, idet hun forsøgte at skaffe sig af med liget ved at brænde det. I hvert fald forekommer det plausibelt, set i lyset af en senere sag fra 1484. Denne gang skulle rådstueretten afgøre klejnsmedsdatteren Cristines skæbne.

Cristine var tiltalt for at have myrdet (*mörde*) sit barn, og rådstueretten søgte ihærdigt at få hende til at udlægge barnefaderen. I sagen er hun citeret for at hævde, at; *“engin war ther fadher aath annar än Jenis weghare.”*¹⁶⁷ Rådstuen godtog tydeligvis ikke hendes forklaring, idet hun blev bragt for domstolen yderligere to gange. I begge tilfælde erklærede hun hårdnakket, at Jenis var manden, som både havde taget hendes mødom og gjort hende gravid med barnet, som hun havde myrdet.¹⁶⁸ Hun bragtes endeligt for rådstuen den 14. juni 1484, hvor hun blev benådet, som følge af; *“werdog fadhers her erchiebiscop Jacobs bön skuld och*

---

¹⁶⁵ B1, ASE0252

¹⁶⁶ SAOB. “Redare”. 2.

¹⁶⁷ B1, ASE0852

¹⁶⁸ B1, BSE0852, CSE0852

dandequinnos.” Rådstuen understregede, at mordet ikke skulle gå ustraffet (*onäffst*) hen, hvorfor hun skulle bøde 20 mark og forvises fra byen.¹⁶⁹

Sagen indikerer atter, at spørgsmålet om barnemord og abort var et anliggende, der vedrørte både gejstlig og verdslig jurisdiktion, idet ærkebiskoppen var tilstede under domsfældelsen. At sagen omstødes fra henrettelse, jf. forskrifterne i lovgivningen, til bøde og forvisning er forudsat af, at såvel ærkebiskoppen som dannekvinder havde bedt en forbøn for Cristine. Ved forbøn kunne straffen mildnes, hvilket især fremgår af sager om berigelseskriminalitet. Samtidig viser sagen, at det var presserende, at den rette barnefader blev udlagt. Om Cristine blev udsat for tortur mellem de mange rettergange, ligesom Ingeburgh blev fire år senere, er uvist. Om ikke andet viser de fire gange, hvor sagen førtes for rådstuen, at spørgsmålet om arveretten var mere presserende for sagen end den egentlige straf af Cristine.

10 år senere blev der på ny fældet dom over en kvinde, som havde begået barnemord. I 1494 blev en kvinde kendt skyldig i at have kastet sit dødfødte barn for svinene. I sagen er det anført:

*“Odensdagen nest fore Eskyllj tilloth fogit, borgamestarana och radit, ath quinnan, som schylth var fore barnit hon schulle haffua mört, som tiente Hans Laurenson, viderkendes, at thet vaar döt föth, och kastade tet for swynen henn til Oleff Olsson j Ortula by j Heffuer sochn, tha hon hanom tiente, hwilken quinne the lotho gaa ok betre sich, for thy hon war ey vydher sin fulle syinna.”*¹⁷⁰

Ligesom i sagen om Margit fra 1478, havde den tiltalte kvinde forsøgt at skaffe sig af med liget af barnet. Sagen viser, at kvinden oprindeligt var anklaget for at have myrdet barnet, men at en ikke nærmere oplyst undersøgelse havde vist, at barnet var dødfødt. Mere bemærkelsesværdigt er det, at den unavngivne kvinde ikke yderligere dømmes. Hun blev i stedet pålagt at gå og bedre sig, da hun ikke var ved sine fulde fem. Ifølge den italienske dommer Albertus Gandinus (d. ca. 1310) kunne børn og sindssyge personer (*furiosus*) ikke holdes juridisk ansvarlige, hvis de begik kriminalitet. Gandinus’ teologiske ræsonnementer benytter Mäkinen og Pihlajamäki til at understøtte deres teori om, at der opstod en begyndende individualisering af kriminalitetsforståelsen, hvor gerningspersonens vilje og sindstilstand blev afgørende for strafudmålingen. Børn og personer, som var sindssyge i gerningsøjeblikket, var ikke bevidste om deres handling, hvorfor de ikke kunne straffes.¹⁷¹ Vi hører heller ikke yderligere om,

---

¹⁶⁹ SAOB. “Näpst”. a; B1, DSE0852

¹⁷⁰ B1, ASE1756

¹⁷¹ Mäkinen & Pihlajamäki, s. 534-535

hvilken skæbne, der tilfaldt kvinden. Sagen viser, at straf ikke alene afhang af handlingens karakter, men af den tiltaltes mentale tilstand og handleevne i forhold til at agere intentionelt.

Foruden hendes mentale ustabilitet afslører hendes forsøg på at skaffe sig af med barnet også et andet mønster. Selvom der i perioden kun er to sager bevaret, hvor det er angivet, at kvinder direkte forsøgte at udrydde bevisbyrden - med kreative omend makabre metoder - så vidner de om den desperation, kvinder kunne stå i. Begge sager viser tydeligt, at selv i tilfælde, hvor barnet var dødfødt, hvilede der et massivt og ufravigeligt ansvar på kvinden. Det påhvilede hende at dokumentere og sandsynliggøre, at barnet reelt var dødt ved fødslen. Var hun ikke i stand til det, risikerede hun at blive dømt for mord og lide dødsstraf. Risikoen for at blive brændt på bålet lå derfor latent i enhver sag, hvor en ugift kvinde fødte et dødt eller døende barn uden vidner.

Desuden er sagen om Cristine et vidnesbyrd om de sociale konsekvenser, der kunne ramme ugifte kvinder, hvis de fik børn udenfor ægteskabet. Det er ikke vanskeligt at forestille sig, at frygten for social udstødelse og vanære var en drivkraft i sagerne. Det vil blive vist i afsnit 9.2 og 9.3 at kvinder også blev holdt strafansvarlige ved lejemål. Foruden frygten for social stigmatisering kunne afskaffelsen af et barn derfor være et led i at undgå straf. På den baggrund er det sandsynligt, at antallet af sager om barnemord er væsentligt højere, end hvad der fremgår af statistikkerne.

Det samlede billede for kvinders straf viser, at selvom der formelt var et lighedsprincip i lovgivningen, havde det ikke nødvendigvis fuld gennemslagskraft i praksis, da kvinders retsstilling var afhængig af sagens kontekst. Var handlingen alene baseret på indicier eller havde kvinden kun medvirket til drab, blev strafudmålingen ikke umiddelbart forestået af domstolen. Var bevisbyrden stærk nok og forbrydelsen alvorlig nok, blev kvinden holdt strafansvarlig efter loven. Ved forbøn eller mental uligevægt kunne straffen dog mildnes. Som følge af de få sager og de mange forskellige former for udfald, er det svært at give en entydig vurdering af kvinders retsansvar i praksis ved frarøvelse af liv. Fælles for sagerne er, at det ikke er angivet i nogen af dem, at kvinden satte lag. Sammenlignet med sager om vold, var kvinden et svagere semisubjekt, når hun slog ihjel.

8. Berigelseskriminalitet

Ligesom frarøvelse af liv var alvorligt, var berigelseskriminalitet på samme vis en handling, som både de gejstlige og sekulære autoriteter slog hårdt ned på. Tyveri og røveri var en af de værste synder, mennesket kunne begå, og kirken klassificerede forbrydelserne sammen med

grove seksualforbrydelser (*enormia crimia*).¹⁷² Samtidig eksisterede der i lovgivningen også en klar forventning til, hvilke typer af berigelseskriminalitet kønnene kunne begå.

Ifølge lovgivningen kunne kvinder kun begå tyveri og ikke røveri, idet reguleringer for røveri fremgår af Edsörebalken i såvel MEST som MEL. Kun mænd kunne bryde freden. Røveri var ligesom drab et redskab, som ofte velstående mænd kunne benytte i interne fejder mellem andre slægter, hvor manden gennem offentlig brug af vold, eller trusler herom, kunne tilrane sig en andens ejendom.¹⁷³ Ekholst påpeger, at selvom lovgivningen forholdt sig til kvinders retsstilling ved flere alvorlige forbrydelser, var det ikke tilfældet ved røveri. Her kunne kvinden alene være et objekt, der kunne røves, men ikke selv begå forbrydelsen som et subjekt.¹⁷⁴

Derimod kunne kvinder holdes strafansvarlige for det skamfulde tyveri. Lovgivningen sonderer mellem flere forskellige grader af tyveri, men de deler det fællestræk, at handlingen foregik i det skjulte, enten ved selve tyveriet eller ved bevidst at gemme tyvekosterne.¹⁷⁵ Resultaterne fra specialet har indtil videre vist, at kvinders mulighed for at begå sig i retssystemet og deres strafansvar i praksis var mere nuanceret, end hvad lovgivningen tilskrev dem. Selvom kvinder jf. lovgivningen alene kunne begå tyveri, så behandles indledende udviklingen i det samlede antal af sager relateret til berigelseskriminalitet.

8.1 Årlig fordeling af berigelseskriminalitet

I løbet i 27 år forekommer der i alt 422 sager, som vedrører berigelseskriminalitet. Kvinder er anklaget i 92 sager, og mænd i de resterende 330 tilfælde. Det gør samtidig berigelseskriminalitet til den kategori, hvor der er absolut flest anklager og domme af kvinder i hele perioden. På sin vis er det heller ikke påfaldende taget i betragtning af, at tyveri ikke krævede brug af vold. Som det tidligere er vist, var kvinder ikke lige så disponerede som mænd for at begå voldelig kriminalitet. Det kan forklare, hvorfor kvinder udgør en større andel af sagerne om berigelseskriminalitet.

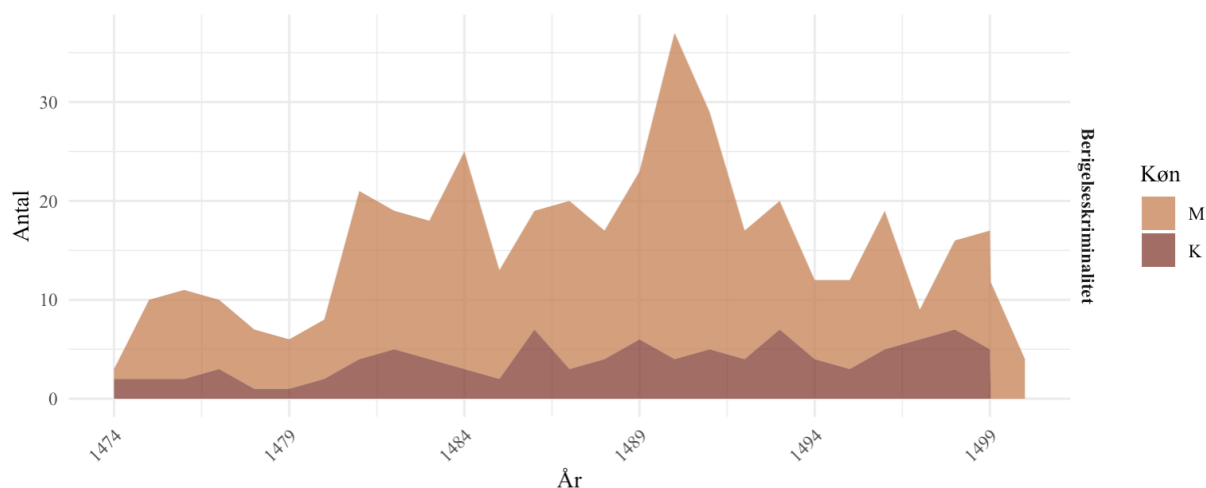
¹⁷² Korpiola(2005), s. 107

¹⁷³ Ekholst(2014), s. 49; s. 54

¹⁷⁴ Ekholst(2014), s. 56

¹⁷⁵ Ekholst(2014), s. 57

Illustration 7. Fordelingen af anklager om berigelseskriminalitet i Stockholms Stads Tänkeböcker for mænd og kvinder i perioden 1474-1500. Op ad y-aksen fremgår antallet af sager, mens x-aksen viser årene for anklagerne. Kvinder (K) er tildelt den rødbrune farve og mænd (M) den orange farve.

Illustration 7 viser, at fordelingen mellem kønnene i store træk flugter gennem hele perioden. Det har ikke været tilfældet for de tidligere kriminalitetskategorier. Kun mellem 1483-1484 og i 1490 er forskellen mellem kønnene størst i den registrerede berigelseskriminalitet.

Dertil viser modellen, at der fra 1480 sker en markant stigning i antallet af sager, der når sit absolutte højdepunkt i 1490. Sammenligner vi med *Illustration 1* fra voldsafsnittet, forekommer der tilsvarende en stigning. At det netop er kategorierne 'Berigelseskriminalitet' og 'Vold', der stiger fra begyndelsen af 1480'erne er interessant. Eva Österberg har understreget, at udsving i antallet af registrerede forbrydelser, kan være betinget af øget kontrol fra domstolene i et forsøg på at inddæmme kriminalitet.¹⁷⁶ Imidlertid ses der ingen udstedte lovtekster i tänkeböckerne i perioden, der kan bruges som argument herfor. Dertil forklarer det heller ikke, hvorfor det kun er kategorierne 'Vold' og 'Berigelseskriminalitet', der stiger. I stedet er det muligt, at ændringer i samfundsøkonomien havde indvirkning på antallet af sager.

Rodney Edvinsson og Johan Söderberg foretog i 2010 et studie, hvor de udarbejdede et forbrugerprisindeks (CPI) for Sverige fra 1290 til 2008 baseret på bl.a. toldregnskaber. Studiet inkluderer både et inflations- og deflatorindeks ud fra hvert år i deres undersøgte periode. Udregningerne har de foretaget på baggrund af kursværdier gennem toldregnskabers oplysninger om bl.a. korn, smør og jern.¹⁷⁷

Ud fra Edvinssons og Söderbergs udregninger tyder det på, at der eksisterer en sammenhæng mellem udviklingen i antallet af registrerede sager om berigelseskriminalitet og ændringer i inflationen og deflatoren. Eksempelvis fremgår det af indekset, at inflationen steg

¹⁷⁶ Österberg & Lindström, s. 34-35

¹⁷⁷ Edvinsson & Söderberg, s 424

markant i 1480 og nåede sit højdepunkt i den undersøgte periode i 1490. Samtidig steg deflatoren, dvs. priserne for fødevarer. Den fordobledes fra 1474-1490!¹⁷⁸

Kombinationen af en stigning i indeksene for inflation og deflator betyder, at priserne på fødevarer steg samtidig med at pengeværdien faldt. Da korn var den primære kilde til kalorier, kunne ændringer i priserne få fatale konsekvenser for levestandarden. Dertil havde øgede kornpriser også betydning for lønninger og forbrugeradfærd. Stigningen påvirkede altså hele samfundsøkonomien, idet en øgning af kornpriserne resulterede i prisstigninger for andre typer fødevarer.¹⁷⁹ Med forringede muligheder for adgang til mad er det ikke usandsynligt, at det førte til større behov for at begå berigelseskriminalitet. Samtidig forklarer det, at der tilsvarende ses en stigning i antallet af sager om vold. Når menneskers levevilkår svækkes, er det naturligt, at det leder til et øget konfliktniveau i samfundet. Dertil var mennesker i middelalderen ikke lige så resiliente mod forringelser af deres levestandard.¹⁸⁰

For at undersøge om der eksisterer en reel sammenhæng mellem udviklingen i antallet af sager om berigelseskriminalitet og ændringer i samfundsøkonomien, har jeg foretaget en korrelations- og regressionsanalyse. Korrelationsanalysen mellem inflation og antallet af registreret berigelseskriminalitet viser en stærk og positiv sammenhæng, idet korrelationskoefficienten (r) er 0.805. Det indikerer, at der er en signifikant sammenhæng mellem antallet af sager om berigelseskriminalitet og inflation. Det betyder, at antallet af sager om berigelseskriminalitet stiger og falder i takt med inflationen. Naturligvis skal der tages visse forbehold ved statistiske beregninger baseret på kildemateriale, der til tider er relativt diskontinuerligt.

Derfor har jeg foretaget en regressionsanalyse for at undersøge, hvor stor en andel af variationen af registreret berigelseskriminalitet, der kan forklares alene ved inflation. Analysen viser, at hele 64.8% af variationen i antallet af registreret berigelseskriminalitet kan tilskrives inflation. Det betyder, at de resterende 35.2% af variationen skyldes andre faktorer. Det kan bl.a. være forhold, såsom at tyveri ikke blev opdaget, at sagerne blev håndteret udenom rådstuen, eller tilfældige udsving som følge af at større tyvebander blev ført for retten.

De løbende udstedelser af reguleringer om det løse folk i Stockholm viser, at de sekulære autoriteter var opmærksomme på ændringerne i priserne og den dårligere adgang til livsmidler. Fra 1481 blev der løbende nedsat forskellige tiltag, der kan betragtes som et forsøg på at sikre fødevareforsyningen, kontrollere udbud og efterspørgsel, og varetage social

---

¹⁷⁸ Edvinsson & Söderberg, s. 444

¹⁷⁹ Ljungqvist, et al., s. 12

¹⁸⁰ Ljungqvist, et al., s. 8-9

stabilitet. I 1482 blev det f.eks. dikteret, at løse mænd og kvinder skulle hjælpe med at bringe hø- og kornhøsten i hus. Blev de i stedet fundet ude på gaderne med forskelligt kræmmeri, som de kunne forsøge at tjene en skilling på, blev de idømt 3 marks bøder som konsekvens.¹⁸¹ Initiativet forekommer senest i 1493, hvor de mennesker, som var uden beskæftigelse, atter pålægges at hjælpe med høsten. Straffen er ændret til korporlig straf, hvilket indikerer, at de mindre velbemidlede havde ringere mulighed for økonomisk at betale sig ud af straf - de måtte i stedet bøde med deres krop. Regulationen er desuden suppleret af et krav om, at ingen i byen var tilladt at købe bl.a. korn, malt eller mel udenfor byportene.¹⁸²

Den gradvise stramning med forordningerne, og derved indskrænkelse af individets mulighed for at forsørge sig i en økonomisk presset tid, lader til at have ramt både kvinder og mænd hårdt. *Illustration 7* viser, at indtil indgangen af 1490, var antallet af registreret berigelseskriminalitet primært domineret af mænd. Herefter stiger andelen af tiltalte kvinder, hvor antallet begynder at nærme sig mændenes niveau, der samtidig falder. Det indikerer, at kvinder i højere grad blev presset ud i berigelseskriminalitet for at sikre deres egen og evt. families overlevelse. Det næste naturlige skridt er derfor at undersøge, hvordan kvinder og mænd blev straffet for berigelseskriminalitet.

8.2 Straffen for tyveri

Ikke kun jf. loven, men også i praksis, kunne kvinder rent juridisk ikke begå røveri. Der forefindes i al fald ingen sager fra perioden, der enten nævner eller indikerer, at en kvinde begik røveri. At der ikke forekommer nogen sager, er sandsynligvis ikke kun et resultat af lovgivningen men også af, at kvinder, som tidligere vist, var mindre tilbøjelige til at begå vold, som jo netop er et krav ved røveri. Eftersom der alene findes sager om kvinder, der begik tyveri eller var meddelagtige heri, vælger jeg kun at forholde mig til tyveri i resten af afsnittet om berigelseskriminalitet.¹⁸³

Det er efterhånden en fasttømret konklusion, at der var stor ulighed i strafudmålingen for tyveri mellem kvinder og mænd. Konklusionen fastslår, at kvinders straf i tyverisager oftest blev mildnet og reduceret til korporlig straf med efterfølgende stadsforvisning. Det er bl.a. fremført af Henrik Schück, men særligt Eva Österbergs og Dag Lindströms studie, med samme ræsonnement, er benyttet som referenceramme og gengivet i senere retshistoriske værker.¹⁸⁴ Et

---

¹⁸¹ B1, ALSE0009

¹⁸² B1, ALSE0019

¹⁸³ Mænd er anklaget eller dømt for røveri eller sørøveri i 48 sager om berigelseskriminalitet

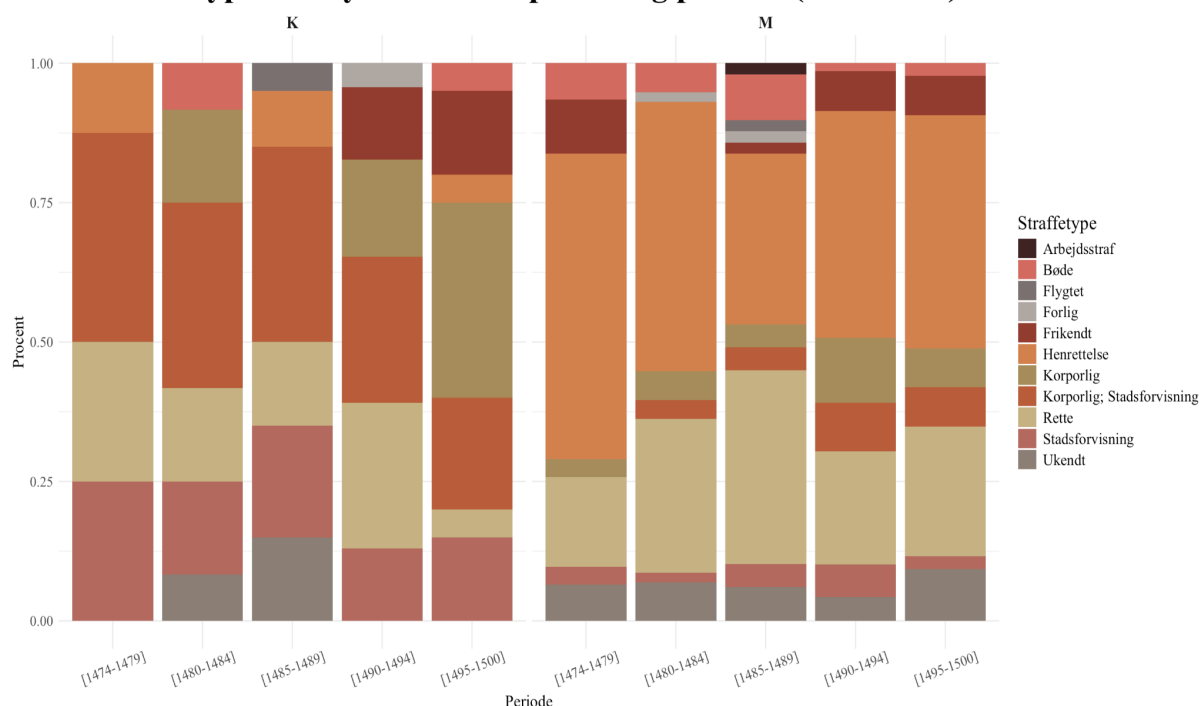
¹⁸⁴ Schück, s. 441

yderligere forsøg på at forklare, *hvorfor* der forekommer stor forskel i straffen af kønnene, er ikke givet. Skal uligheden forklares, må vi nødvendigvis forstå fordelingen af straffe for kvinder og mænd.

Straffetyper for tyveri fordelt på køn (1474-1500)				
Straffetype	Antal (Mænd)	Antal (Kvinder)	% (Kvinder)	% (Mænd)
Arbejdsstraf	1	0	0.0	0.4
Bøde	11	2	2.4	4.4
Flygtet	1	1	1.2	0.4
Forlig	2	1	1.2	0.8
Frikendt	12	6	7.1	4.8
Henrettelse	106	4	4.8	42.1
Korporlig	17	13	15.5	6.7
Korporlig; Stadsforvisning	14	24	28.6	5.6
Rette	63	14	16.7	25.0
Stadsforvisning	9	15	17.9	3.6
Ukendt	16	4	4.8	6.3

Illustration 8. Tabel over fordelingen af straf for kvinder og mænd i perioden 1474-1500. Procenter angiver andelen af hver straffetype baseret totalen af oplyst straffe for hvert køn.

Straffetyper for tyveri fordelt på køn og periode (1474-1500)

Illustration 9. Fordeling af straffetyper idømt for tyveri blandt kvinder (K) og mænd (M) i 1474-1500. Figuren viser, hvordan de forskellige strafformer fordelte sig procentvist inden for hvert køn over femårige intervaller. Bemærk, at figuren alene inkluderer sager, hvor både gerningspersonens køn og dommens karakter er kendt.

Illustration 8 og 9 viser fordelingen af de idømte straffe for tyveri fordelt på køn. Skemaet bidrager med de egentlige tal for perioden, og den procentvise andel som strafftypen udgør for henholdsvis kvinder og mænd. Af *Illustration 9* fremgår udviklingen i fordelingen af ikendte straffe i femårige intervaller. Ikke overraskende bekræftes forskningens konklusion om en stærkt ulig straffordeling mellem kønnene - umiddelbart. Mænd er idømt henrettelse i 42.1% af alle tyverisager. Kvinder derimod blev kun ikendt henrettelse i 4.8% af tilfældene. De typiske straffe, idømt kvinder, var derimod forvisning fra byen, korporlig straf eller en kombination af begge, mens disse typer af straf sjældent overgik mænd. Fordelingen af straf for kvinder og mænd antyder, at kvinder oftere blev benådet og ikke holdt strafansvarlige i lige så vid udstrækning som mænd.

Imidlertid viser *Illustration 10* en iøjnefaldende udvikling i strafudmålingen. Det fremgår for kvinders vedkommende fra 1490, at brugen af kombinationen af korporlig straf og forvisning fra byen reduceres til korporlig straf alene. Samtidig viser figuren, at antallet af domme, hvor mænd er straffet med korporlig straf og/eller forvisning fra byen, stiger fra 1490'erne. Fælles for udviklingen i strafudmåling for begge køn er, at straffordelingen ændrer sig i samme periode, som leveomkostningerne steg. Spørgsmålet bliver, om de socioøkonomiske udfordringer fik indvirkning på både typerne af stjålne genstande og selve

strafudmålingen. Lovgivningen for tyveri kan være en indgangsvinkel til at forstå den umiddelbart store kønslige forskel i straffen for tyveri.

MEST dikterer, at en tidligere ustraffet tyv kun kan henrettes i tilfælde af, at værdien af de stjålne genstande overskred en mark. Stjal tyven fra sin husbonde, en kirke eller sauna, da var grænsen for idømmelse af dødsstraf reduceret til en halv mark. For tyveri i en kirke mistede den tiltalte retten til fred og juridisk sikkerhed.¹⁸⁵ Desuden foreskriver loven, at hvis værdien af det stjålne udgør en halv mark, skal tyven slås ved kagen og miste begge ører. Er værdien af tyvekosterne derimod tre øre, skal forbryderen miste huden og ét øre. Tyven kunne nøjes med at blive pisket, hvis værdien kun udgjorde to øre.¹⁸⁶ Lovgivningen er både rettet mod mænd og kvinder. Forskellen mellem kønnes strafudmåling består alene af henrettelsesmetoden. Hvor mænd skulle hænges, skulle kvinder begraves levende.¹⁸⁷

Ud fra lovgivningen er der ingen tvivl om, at tyveri blev betragtet som et alvorligt brud på samfundsordenen. Samtidig viser loven tydeligt, at det er den samlede værdi af de stjålne genstande, som dikterer strafudmålingen. Hvis vi skal forstå, hvorfor kvinder og mænd blev straffet ulige for tyveri, er det nødvendigt at forsøge at udlede, hvad tyvekosternes værdi var i den enkelte tyverisag. Her viser kvaliteten af kildematerialet sig atter som en udfordring, da det kun er i nogle sager, skriveren direkte har anført, hvad der blev stjålet, og hvad beløbet for de stjålne genstande løb op i.¹⁸⁸

Samtidig er det nødvendigt at forholde sig til, at visse love og omstændigheder kunne påvirke strafudmålingen. I *Tjuvabalken* er det angivet, at hvis kvinder og mænd havde børn og familier, måtte den tiltalte ikke henrettes, medmindre tyvekosterne blev fundet i deres hjem.¹⁸⁹ Rådstuen fulgte lovens påbud, hvilket sikrede både mænd og kvinder med familier mod at ende i henholdsvis galgen og jorden.¹⁹⁰ Samtidig oplyser flere anklageskrifter, at enten forurettede, dannekvinder eller -mænd bad for den tiltalte, uagtet dennes køn, hvilket mildnede straffen, som set i sager om drab.¹⁹¹ Var den kvindelige tiltalte gravid, blev straffen også omstødt, hvis hun havde begået så groft tyveri, at hun egentlig skulle begraves i jorden på Södermalm.¹⁹² At

---

¹⁸⁵ MEST. *Tjuvabalken*. III.

¹⁸⁶ MEST. *Tjuvabalken*. III. §1

¹⁸⁷ MEST. *Tjuvabalken*. III. §2

¹⁸⁸ Vurderingen værdien er foretaget på baggrund af de værdiangivelser, som skriveren har noteret i sagen, suppleret med Schücks sporadiske værdiangivelser, se Schück, s. 353 og kapitlerne "Samhällsklasserna" og "Stadens finanser". I de tilfælde, hvor en direkte værdi ikke fremgår, er der foretaget et skøn på baggrund af tidligere angivne værdier for lignende genstande. Jeg anerkender, at fremgangsmåden giver en vis usikkerhed i udregningerne. Imidlertid er usikkerheden søgt minimeret ved metodisk konsistens.

¹⁸⁹ MEST. *Tjuvabalken*. II. §2

¹⁹⁰ Eks. B1, DSE0071, ASE1687

¹⁹¹ Eks. B1, ASE1396, ASE1553

¹⁹² Eks. B1, ASE0948, ASE0589

gravide tyve kunne undslippe deres ulykkelige skæbne, var ikke kun en svensk praksis, men forekom også i andre europæiske lande i 1400-tallet, heriblandt Frankrig.¹⁹³

Der var altså flere omstændigheder, der kunne påvirke strafudmålingen. Fælles for sagerne er, at hvis den tiltalte stod til at blive henrettet, blev straffen omstødt til korporlig straf og evt. suppleret med forvisning. Skal vi forstå, om straffen var ulig kønnene imellem, er vi nødt til at tage disse sager ud af regnestykket, idet strafudmålingen i disse tilfælde var betinget af andre forhold. Uden de pågældende sager ligger gennemsnitsværdien for tyvekosterne på 2.09 mark for kvinder og 8.36 mark for mænd. Enkelte sager for mænd trækker dog gennemsnitsværdien markant op, som i en sag, hvor en mand stjal værdier for 300 mark.¹⁹⁴ Medianen giver derfor et mere retvisende indtryk. Den ligger på én mark for kvinder og to mark for mænd. Ganske vist indikerer værdierne stadig, at der var en kønnet ulighed i strafudmålingen, men de viser også, at det oftere var småtyverier, som kvinder begik, hvorimod mænd stjal genstande for en højere værdi.

8.3 *Necessitas non habet legem?*

I nogle områder af Sverige blev der traditionelt udvist en relativ tolerance over for småtyverier. I den yngre Västgöotalagen er det dikteret, at fattige var tilladt at stjæle frugt og grønt op til tre gange for at stille deres sult.¹⁹⁵ Billedet var imidlertid et andet i byerne. Både den ældre Bjarköarett og MEST udviste ikke den samme overbærenhed over for mennesker, der søgte at stille sulten. MEST dikterer, at hvis en person stjal f.eks. æbler fra en andens have, skulle vedkommende bøde seks mark.¹⁹⁶

Sympatien over for fattige og sultne mennesker trækker tråde tilbage til bl.a. Gratians Dekret, *Liber extra* (1234) og Thomas Aquinas' *Summa theologiae* (ca. 1265-74).¹⁹⁷ Det var en del af den kanoniske maxim, *necessitas non habet legem*, der i lægmandssprog kan oversættes til, *nødvendighed har ingen lov*.¹⁹⁸ Nød, som hvis folk befandt sig på sultegrænsen og risikerede at sulte ihjel, kunne retfærdiggøre tyveri, og idealet var derfor, at denne gruppe af mennesker ikke kunne straffes. Stjal en person for at sikre familiens overlevelse, skulle vedkommende heller ikke straffes.

---

¹⁹³ Naish, s. 7-8

¹⁹⁴ B1, ASE1634

¹⁹⁵ Ekholst(2014), s. 38-40

¹⁹⁶ MEST. Tjuvabalken. VII.

¹⁹⁷ Ekholst(2014), s. 38-40

¹⁹⁸ Korpiola & Sunde, s. 682

Det var dog ikke alle typer af genstande, der kunne stjæles. Teologerne stillede forskellige kriterier for det nødvendige tyveri. Nogle af de fremtrædende principper var, at mad, drikke og tøj var accepteret, så længe det ikke var prangende og alene sikrede, at tyven kunne holde livskritisk sult, tørst og kulde for døren. Intentionen var det afgørende element. Var intentionen at holde sig selv i live, var gerningen ikke en synd. Var intentionen derimod at tilrane sig andres ejendom til egen lyst og begær, burde og skulle handlingen straffes.¹⁹⁹ Derfor blev der også sat begrænsninger for antallet af genstande, som var accepteret at stjæle. Tyveri af mange genstande var ikke en valid undskyldning.²⁰⁰

Mia Korpiola og Jørn Sunde har påpeget, at principperne var væsentligt mere begrænsede i de svenske og danske landskabslove sammenlignet med de norske.²⁰¹ Eksempelvis sondrede den yngre Västgöotalagen også mellem værdige og uværdige trængende. En fattig, men arbejdsduelig person uden beskæftigelse kunne ikke nyde sig fri af pisker for tyveri. Med kodificeringen af de svenske landskabslove med udstedelsen af MEL blev fattiges straffrihed for tyveri fuldstændigt udeladt.²⁰²

Selvom lands- og byloven indskrænkede eller helt fjernede overbærenheden over for fattige tyve, der stjal af nød, er det interessant at undersøge, om principperne kan anes i praksis. Forskning i middelalderlig engelsk retspraksis har vist, at sult og nød kunne være en formildende omstændighed i tyverisager, selvom lovgivningen ikke fattede samme sympati.²⁰³ Set i lyset af den påviste sammenhæng mellem den svenske samfundsøkonomi og antallet af registrerede sager om berigelseskriminalitet, kan man forestille sig, at det resulterede i en mere overbærende håndtering af tyverisager.

---

¹⁹⁹ Korpiola & Sunde, s. 694-696

²⁰⁰ Korpiola & Sunde, s. 697

²⁰¹ Korpiola & Sunde, s. 704-709

²⁰² Korpiola & Sunde, s. 705-706

²⁰³ Kamali, s. 65-67

Oversigt over tyverisager fordelt på køn og straffetype					
Køn	Dom kategoriseret	Antal sager	Gennemsnitligt antal genstande	Antal med angivet værdi	Gennemsnitsværdi (mark)
K	Henrettelse	4	1.33	2	8.50
K	Korporlig; Stadsforvisning	18	1.40	9	1.81
K	Korporlig	9	2.14	3	1.04
K	Stadsforvisning	11	1.00	5	0.67
M	Henrettelse	107	3.61	81	8.98
M	Korporlig; Stadsforvisning	12	2.44	4	3.56
M	Korporlig	15	2.15	4	0.30
M	Stadsforvisning	1	NaN	0	NaN

Illustration 10. Fordeling af straffetyper, på baggrund af værdiansættelse af stjålne genstande, for tyveri blandt kvinder (K) og mænd (M) i 1474-1500. Tabellen viser antallet af sager, hvor genstandenes værdi er oplyst, det gennemsnitlige antal genstande, antallet af sager, hvor antal af genstande er oplyst, og den gennemsnitlige værdi i mark.

Illustration 10 viser tydeligt, at værdien af de stjålne genstande hænger sammen med strafudmålingen - som lovgivningen foreskriver. Imidlertid er tabellens angivelser af gennemsnitsværdien pr. domstype forhøjet sammenlignet med lovens værdigrænser. Idet der er omtrent 100 år mellem udstedelsen af MEST og den undersøgte periode, er det på sin vis ikke videre påfaldende, at værdigrænserne for straf ændrer sig i praksis. Samtidig er det også blevet vist, at inflations- og deflatorindeksne var stærkt forhøjet i 1490 og generelt steg gennem perioden.

Uanset tyder det på, at personer, som stjal beskedne og færre genstande for lavere værdier oftere slap for henrettelse, selvom der reelt var lovhjemmel herfor. Et eksempel er sagen om Kaderin og Cristin, der i 1493 stjal syv øre fra en anden kvinde i en sauna.²⁰⁴ Begge blev idømt korporlig straf med efterfølgende forvisning. Jf. loven skulle kvinderne egentlig have været henrettet, da pengene var stjålet i en sauna, og værdien overskred 0.5 mark.²⁰⁵ At antallet af genstande, som stjæles, hænger sammen med strafudmålingen, giver på sin vis også mening, idet flere genstande unægteligt resulterer i en højere samlet værdi. På den anden side forekommer der en sag fra 1496, hvor en mand kendes skyldig i at have stjålet flere forskellige genstande, heriblandt en kniv, som han lykkedes med at sælge for 10 mark. Manden idømmes kun korporlig straf med følgende forvisning.²⁰⁶

²⁰⁴ B1, ASE1641; ASE1642

²⁰⁵ Der går otte øre på en mark, se Schück, s. 89

²⁰⁶ B1, ASE1889

Det betyder, at der i enkelte sager ses en tvetydig strafudmåling, som ikke kan forklares, hverken gennem lovgivningen eller det mønster, som fremgår af tabellen. Om ikke andet viser tabellen, at kvinder og mænd ikke blev straffet så væsentligt forskelligt, som forskningen hidtil har antaget. Strafudmålingen var betinget af værdien af de stjålne genstande, hvor beløbsgrænsen var hævet pga. samfundsøkonomiske forhold. I princippet om *necessitas non habet legem* kunne ikke kun antallet men også typen af genstande retfærdiggøre tyveri. Der kan imidlertid ikke udledes en entydig sammenhæng mellem typen af genstande, som stjæles, og strafudmålingen. På den anden side er det påfaldende, at der ikke forekommer nogen sager, hvor folk blev idømt bøder for at stjæle frugt og grønt, hvilket kan indikere, at det i praksis var accepteret eller blev håndteret internt - særligt i økonomisk ugunstige tider.

Strafudmålingen viser, at selvom folk begik småtyverier, blev de stadig holdt juridisk ansvarlige, men til tider straffet mildere, end hvad lovgivningen reelt påbød. Selvom nødvendighedsprincippet således formelt ikke var gældende, indikerer praksis stadig en vis overbærenhed, idet rådstueretten ikke dømmer fuldstændigt nøgternt efter lovens forskrifter. Det antyder, at rådet tog højde for konteksten og den sociale virkelighed. Alligevel er der andre forhold, som indikerer, at der var spor fra de moralske idealer fra *necessitas non habet legem* i domsfældelsen. Foruden de teologiske ræsonnementer om nød, der retfærdiggjorde småtyverier, eksisterede der et sideløbende rationale, som også undskyldte tyveri. Ligesom det tidligere er vist, kunne straffen mildnes, hvis den tiltalte ikke var mentalt ligevægtig. Det fremgår af flere tyverisager i perioden, at både kvinder og mænd fik deres straf reduceret på baggrund af deres sindstilstand.²⁰⁷

I 1491 blev Tomas Persson benådet til: "*stupan fore vj marck han hade stolit, rede peninga; for thy witne ware, ath han ey war wijdh sine synne, ok war födder j Loye sochn j Findlandh.*"²⁰⁸ Tomas havde stjålet penge til en værdi af seks mark, hvilket principielt havde sikret ham en skæbne i galgen. Da der havde været vidner til stede, som kunne dokumentere, at han ikke havde været ved sine fulde fem i gerningsøjeblikket, blev han i stedet benådet og idømt korporlig straf.

Fire år senere forekommer endnu en sag, hvor skriveren har noteret, at den tiltalte ikke var "*wijdh sine fulle synne*". Denne gang var det Mechtel Mansdotter, som blev kendt skyldig i at have stjålet en kjortel.²⁰⁹ Som konsekvens af tyveriet blev hun forvist fra byen. I sagen er

---

²⁰⁷ Disse sager er ikke en del af de tidligere udregninger i gennemsnitsværdien for de stjålne genstande som følge af, at sindstilstand også påvirkede strafudmålingen.

²⁰⁸ B1, ASE1559

²⁰⁹ B1, ASE1842

det ikke oplyst, om hendes straf blev mildnet pga. hendes sindstilstand. Men sagen understøtter indtrykket af, at det havde betydning for strafudmålingen.

Det var også tilfældet blot et år senere, hvor Mechtil Hinriksdotter blev dømt for at have stjålet en ske, der var skattet til to mark. I sagen er det noteret, at hun: *“ferdrogx liffruit, fore hon var stundom ecke wijdh syn sinne, dōmpdes toch vijd stocken oc fran annat ørith.”*²¹⁰ Atter viser sagen, at den tiltalte fik sin straf mildnet, selvom værdien af det stjalne egentlig havde sikret hende levende begravelse, ifølge lovgivningen. Hinriksdotter gik ikke helt straffri, da hun dog (*toch*) blev idømt korporlig straf ved stokken og til at få skåret sit andet øre af. Det tyder på, at hun tidligere var straffet for tyveri. Få måneder senere var den gal igen. Her blev det noteret, at:

*“Samma dach stode Mechtil, en rasende kona, och viderkendes sich haffua stolit køt aff husit aff ena enchia vjdh iij pundh medh annat mera smath ok offtan til foren befunnith ther medh swa dana snatterij, ther fore dōmdes hon til stupan och aff by vistes ok stadzsins marker, som hon førre aff wist ær.”*²¹¹

Værdien af tyvekosterne er ikke anført i kilden, men det tyder på, at de ikke udgjorde en større værdi, da de stjalne genstande er omtalt ret lemfældigt som kød og andet mere småt. Desuden beskriver kilden, at hun tidligere er fundet med sådanne småtyverier (*snatterij*). Om den rasende kone er den samme som en af de tidligere dømte kvinder, der fik deres straf mildnet, forekommer sandsynligt, da det oplyses, at hun tidligere var forvist fra byen. Det viser, at forvisningen fra byen ikke altid var så effektiv og konsekvent, som domstolen ønskede. I hvert fald fik rådet nok i 1499.

Dette år blev det dømt, at: *“then galna øreløse konen, som sølff bonede kniffuen hade stolith, ferdrogx rettin medh liffruit och til stupen. Komber her j byn j gen, tha stande sin reth medh liffruit. Kniffuen wort skattat fore x øre.”*²¹² Værdien af kniven retfærdiggjorde jf. lovgivningen henrettelse af den øreløse kone, som øjensynligt tidligere var dømt for tyveri, idet hun manglede begge sine ører. Alligevel idømmes hun kun korporlig straf og forvisning fra byen. Korpiola og Sunde påpeger, at der i England findes såkaldte “ekkoer” af princippet om *necessitas non habet legem*.²¹³

---

²¹⁰ B1, ASE1879

²¹¹ B1, ASE1891

²¹² B1, ASE2018

²¹³ Korpiola & Sunde s. 694

I den franske oversættelse, *Britton* (ca. 1290-1329), af den engelske lov *Tractatus de legibus et consuetudine Angliae*, klassificeres børn, sindssyge og hungrende i den samme gruppe af mennesker, der ikke kunne holdes ansvarlige for kriminalitet. Korpiola og Sunde argumenterer for, at det indikerer, at sultende mennesker på samme vis som mentalt uligevægtige ikke kunne holdes retsansvarlige, idet deres handlinger manglende intention.²¹⁴ Selvom ingen af de mentalt uligevægtige i Stockholm går fuldkommen straffri, så er det tydeligt, at deres sindstilstand blev betragtet som en formildende omstændighed, hvilket resulterede i nedsættelse af straffen.

Det er netop dét, der er kernen i strafudmålingen for berigelseskriminalitet. Forskellene i straffen var ikke baseret på køn. Derimod udviste rådstuen en vis overbærenhed for tyveri, der naturligvis var betinget af såvel type som antal af stjålne genstande. Foruden de andre forhold, som graviditet, familie og sindstilstand, der kunne mildne straffen. Samtidig fremgår det, at strafudmålingen er yderligere mildnet efter 1490, hvor samfundet var tynget af økonomiske udfordringer. Selvom det ikke eksplicit fremgår af domssagerne, at en tyv kunne gå straffri, hvilket er grundprincippet i *necessitas non habet legem*, blev der stadig udvist en vis overbærenhed. At kvinder straffes mildere for tyveri end mænd, er derfor ikke betinget af, at de ikke havde lige så stort strafferetligt ansvar. I stedet er forskellen i strafudmålingen et resultat af konteksten bag forbrydelsen. Kvinder stjal generelt genstande for mindre værdi end mænd, og derfor blev de også generelt straffet mildere.

9. Seksualforbrydelser

Som tidligere forklaret optog spørgsmålet om retten til jurisdiktion, over særligt seksualforbrydelser, verdslig og gejstlig øvrighed i Sverige i løbet af 1400-tallet. Synderen kunne omgå det verdslige retssystem, hvis vedkommende bekendte sin brøde for kirkens domstole. Fik de sekulære autoriteter imidlertid nys om forbrydelsen og fik fat i forbryderen, før vedkommende kunne nå at føre sin sag for kirken, skulle forbryderen stilles for de verdslige domstole. Herefter kunne individet straffes efter lands- eller byloven. Praksissen sikrede derfor, at synderen ikke kunne retsforfølges to gange for den samme forbrydelse.²¹⁵

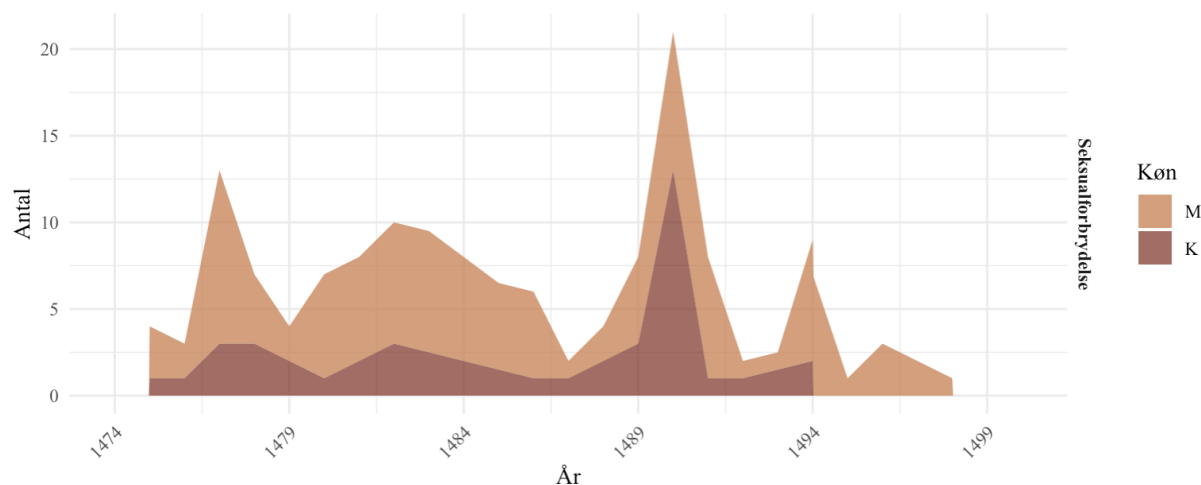
---

²¹⁴ Korpiola & Sunde, s. 695

²¹⁵ Korpiola(2005), s. 104

9.1 Årlig fordeling af seksualforbrydelser

Betragter vi fordelingen af seksualforbrydelser, vil praksissen forklare, hvorfor der er så få sager angående seksualforbrydelser og ikke mindst de markante periodevise udsving.

Illustration 11. Fordelingen af anklager om seksualforbrydelser i Stockholms Stads Tänkeböcker for mænd og kvinder i perioden 1474-1500. Op ad y-aksen fremgår antallet af sager, mens x-aksen viser årene for anklagerne. Kvinder (K) er tildelt den rødbrune farve og mænd (M) den orange farve.

Illustration 11 viser den årlige fordeling af antallet af registrerede seksualforbrydelser for mænd og kvinder. I alt er der 138 sager relateret til kriminalitetskategorien, hvoraf mænd er anklaget i 100 af sagerne og kvinder i 38. Det gør seksualforbrydelser til den kategori, hvor der er absolut færrest anklager og domme af kønnene - samlet set. At grafen først starter fra 1475 skyldes, at det er det første år, hvor der fremgår sager om seksualforbrydelser i tänkeböckerne. Grafens bratte slutning i 1494 for kvinders vedkommende og i 1498 for mænds skyldes omvendt, at der ikke fremgår nogen sager af protokolbøgerne herefter. Et rent praktisk forhold, der kan forklare, hvorfor det i forvejen lave antal af sager reduceres kraftigt fra 1495, kan være, at der udbrød en ny pestepidemi.²¹⁶ Sygdom og frygten for smitte kan have resulteret i, at folk afholdt sig mere fra hinanden.

Generelt viser grafen, at antallet af sager falder i løbet af perioden, foruden det store udsving i starten af 1490'erne, der skyldes den såkaldte malkning af Stockholms ugifte kvinder. Faldet er næppe et resultat af, at stockholmerne blev mere moraliserede og afholdt sig fra brud på seksualmoralen. I stedet er det sandsynligt, at den anklagedes mulighed for at bringe sin sag for enten kirkedomstolene eller rådstuen påvirker udviklingen. I en sag fra 1488 henviser rådstueretten også en verserende sag om hor direkte til bispem i Stockholm. Hustruen til

²¹⁶ Dahlbäck, s. 28

pungemageren Clemit klagede hårdnakket over, at hendes ægtemand drev hende ud ad seng og sæde til fordel for deres tjenestepige, hvem han: "*haffuer altijdh ner sigh.*"²¹⁷ Rådstuen må have ment, at sagen tilfaldt bispen at dømme, idet det blev bestemt, at: "*Clemit pungemakere ok hans hustru [forwistes] til bispen om theris dela ok tretta, som the sigh j mellen hade.*"²¹⁸ Bispen havde ikke held til at mægle mellem Clemit og hans hustru, i hvert fald kunne de ikke nå til enighed, hvorfor rådstuen i 1491 dømte, at Clemit skal "*ryme staden.*"²¹⁹

Forskningen fremstiller ofte forholdet mellem kirkens og kongens jurisdiktionelle sfærer som en konstant intern magtkamp.²²⁰ Eller at synderen, som forklaret indledningsvist i afsnittet, er i et kapløb mod tiden for at nå at bringe sin sag for kirkens domstol, før de verdslige myndigheder fik fat i vedkommende. Sagen fra 1488 viser imidlertid et samarbejde mellem de to instanser, der strakte sig udover selve eksekutionsretten.

Uanset er det påfaldende, at der er stor forskel på antallet af anklager for mænd og kvinder. Lovgivningen foreskriver straf for kvinder i sager om hor, bigami og incest. Mænd straffes for de samme forbrydelser samtidig med, at de alene blev holdt strafansvarlige for lejemål, bestialitet og voldtægt.²²¹ Det er derfor nødvendigt at afdække, hvilke typer af seksualforbrydelser, som blev bragt for rådstuen.

---

²¹⁷ B1, ASE1200

²¹⁸ B1, BSE1200

²¹⁹ B1, DSE1200

²²⁰ Eks. Ingesman, s. 302; Mäkinen & Pihlajamäki, s. 526

²²¹ Ekholst, s. 151-152

Udvikling i anklagetyper for seksualforbrydelser fordelt på køn (1474-1500)

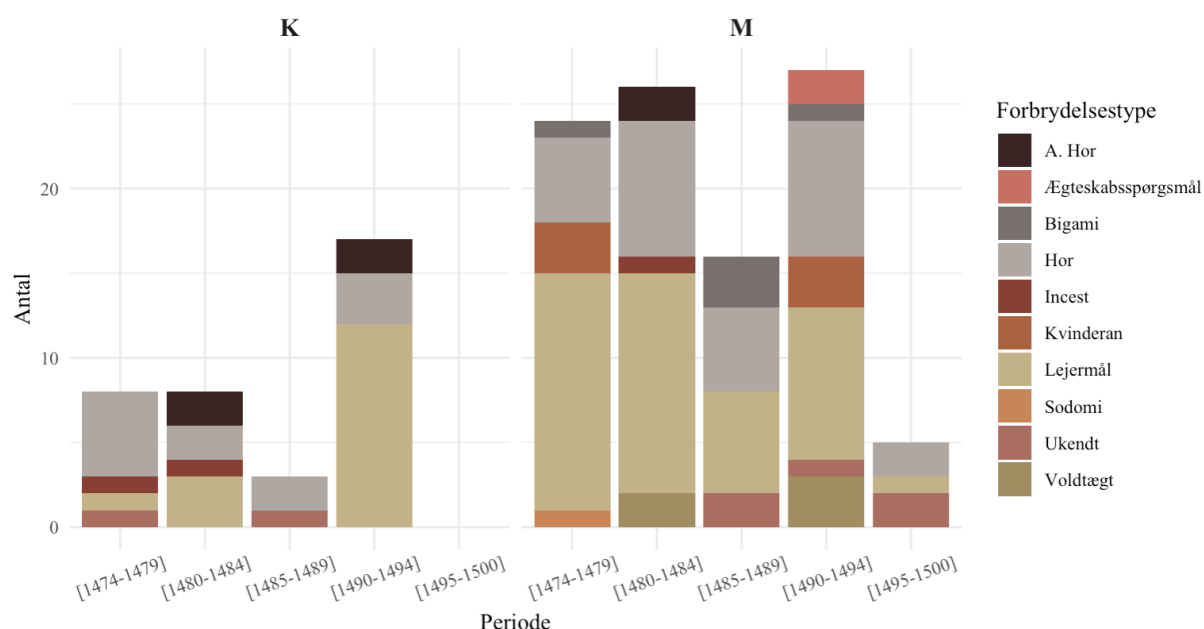

Illustration 12. Diagrammet viser fordelingen af typer af seksualforbrydelser af 5 årige intervaller for mænd (M) og kvinder (K) i perioden 1474-1500.

Illustration 12 viser, at kvinder primært blev anklaget eller dømt i sager om hor og lejermål, hvoraf sidstnævnte er overraskende. Jeg behandler lejermål yderligere i det følgende afsnit. Foruden lejermål og hor er der i hele perioden kun to sager, hvor en kvinde enten blev dømt eller anklaget for en anden seksualforbrydelse. Begge relaterer sig til incest, hvor den ene er omtalt som kætteri.²²² Den anden er fra 1481, hvor rådstueretten kendte en kvinde og en mand skyldige i at have haft et seksuelt forhold til hinanden (*werldzskap*).²²³ Kvinden var søster til mandens hustru, hvorfor der er tale om incest i 1. slægtsled, eftersom de to anklagede indgik i et spirituel slægtskab.²²⁴

Sagen blev sandsynligvis henvist til kirkedomstolen, idet incest indenfor svogerskab alene tilhørte kirkens jurisdiktion. Er sagen betragtet som incest, vil det også forklare, hvorfor der ikke fremgår nogen dom, hvilket ellers typisk forekommer i horsager, som jeg uddyber i afsnit 9.4. Uagtet understreger sagen blot argumentet for, at det lave antal af sager er forudsat af, at seksualforbrydelser hørte under to jurisdiktionelle sfærer, hvorfor de i varierende grad forsvinder ud af tænkeböckerne.

²²² I Skandinavien blev kætteri i løbet af senmiddelalderen et begreb, der dækkede over en række naturstridige seksualforbrydelser. Et kongeligt udstedt privilegium i Lund i 1472 på både latinsk og dansk benytter ordet “*kætteri*” i den danske udgave, og “*incestorum*” i den latinske. Se: Korpiola (2005), s. 109; Weibull, s. 170-172; Bilag 2, s. 8-12

²²³ B1, ASE0568, ASE0569

²²⁴ Gelting, s. 97

Selvom kategoriens fordeling af anklager mellem kønnene er tilsvarende med det generelle mønster for perioden, er dissonansen endnu mere bemærkelsesværdig ved seksualforbrydelser. Det skyldes, at et brud på seksualmoralen i samtlige tilfælde, på nær i de 11, som omhandler forbrydelserne sodomi, kvinderan og voldtægt, må antages at have været betragtet af rådstuen som et frivilligt seksuelt forhold mellem de implicerede parter. Ud fra *Illustration 13* tyder det på, at kvinder generelt gik straffri ved seksualforbrydelser.

Der er samtidig andre næsten åbenlyse, men ikke uvæsentlige, årsagsforklaringer, som må have in mente, når forskellen i antallet af domme og anklager for kønnene skal forklares. Først og fremmest er det denne kriminalitetskategori, hvor der er størst krav om en tung bevisbyrde. Afhængigt af forbrydelsen kunne der være krav om vidner, graviditet, iturevne klæder, vold eller anskrig (*clamor necessitatis*). Dernæst er det selvsamme forbrydelser, som kan være lettest at skjule. Kommer der ikke et barn ud af samlejet, er der ikke mange beviser, der kan fælde synderen. Medmindre retsbryderne bogstaveligt talt tages med bukserne nede (*in flagrante delicto*).

Foruden bevisbyrden, er et universelt forhold som skam nødvendigt at forholde sig til. Selv hvis beviserne var til en anklage, er det ikke sikkert, at forurettede turde at fortælle om sin sag eller stille den for retten. I middelalderen, hvor kvindens ære og ægteskabelige værdi var knyttet til, hvorvidt hun var jomfru, er det endnu lettere at forestille sig, at en evt. forurettet hellere ville lade sagen passere. Samtidig skærpedes straffen for seksualforbrydelser. MEL foreskrev f.eks. en bøde på 3 mark for lejemål, hvorimod straffen skærpedes til 40 mark i KrL.²²⁵ Straffene i såvel landsloven som byloven er ganske vist forbeholdt mænd, men de lægger begge vægt på, at kvinden blev skændet. Det er derfor ikke utænkeligt, at kvindens ære blev betragtet som kompromitteret, hvilket kan have medført sociale sanktioner for hende, uanset om lovgivningen foreskrev en egentlig straf. Manden står da også til at bøde samme sum for lejemål, som havde der været tale om et drab, i landsloven. Konklusionen på udviklingen i antallet af anklager og domme om seksualforbrydelser må være, at der findes en lang række årsager, der kan have påvirket registreringen af sager.

9.2 Lejemål

Som tidligere forklaret er lejemål defineret som frivilligt seksuelt samkvem mellem ugifte. Kirken betragtede lejemålet som en synd, der både kunne begås af kvinder og mænd. Lejemål er dog den type af seksualforbrydelse, som Thomas Aquinas (ca. 1225-1274) definerede som

---

²²⁵ MEL, Ärvdabalken, XV; KrL, Giptamala, II, §1

den mildeste form for brud på seksualmoral, idet der reelt set ikke var nogen, der blev krænkede - foruden værgerne til kvinden.²²⁶ I de svenske landskabslove, blev lejemålet ikke betragtet som en krænkelse af kirken, men i stedet som en handling, der skulle reguleres som følge af risikoen for arvespørgsmål.²²⁷ Kun i tilfælde af, at en mand havde samleje med sin forlovede, inden ægteskabet var gyldigt, kunne biskoppen få ret til en del af sagesfaldet.²²⁸ MEST skriver, at i sager om lejemål da skal:

*“Den som lockar någons dotter, som är mö, eller hans fränka, så att hon bliver skämd till sin kvinnliga heder, han löse sin näsa med fyrtio marker til treskifte: åt målsäganden, konungen och staden, och skall därtill fly från staden, om icke målsäganden vill bedja för honom; eller ock värje han sig med tolv mäns ed.”*²²⁹

I MEST straffes en mand med en bøde på 40 mark for lejemål. KrL dikterer samme bødesum på 40 mark ved lejemål som MEST, medmindre han tager kvinden til hustru, i så fald går han straffri. Den største forskel mellem KrL og MEST er, at landsloven sonderer mellem, hvorvidt kvinden var ægte eller uægte født. Var hun uægte, reduceredes bødesummen til 20 mark.²³⁰ Størrelsen på mandens bøde ved lejemål ændrer naturligvis ikke på det forhold, at kvinden umiddelbart gik ustraffet hen ved lejemål, jf. lovgivningen, hvilket er benyttet som argument for, at kvinden var et retsobjekt i lejemålssager.²³¹ Domssagerne fra tänkeböckerne viser et noget anderledes billede.

---

²²⁶ Korpiola(2005), s. 107

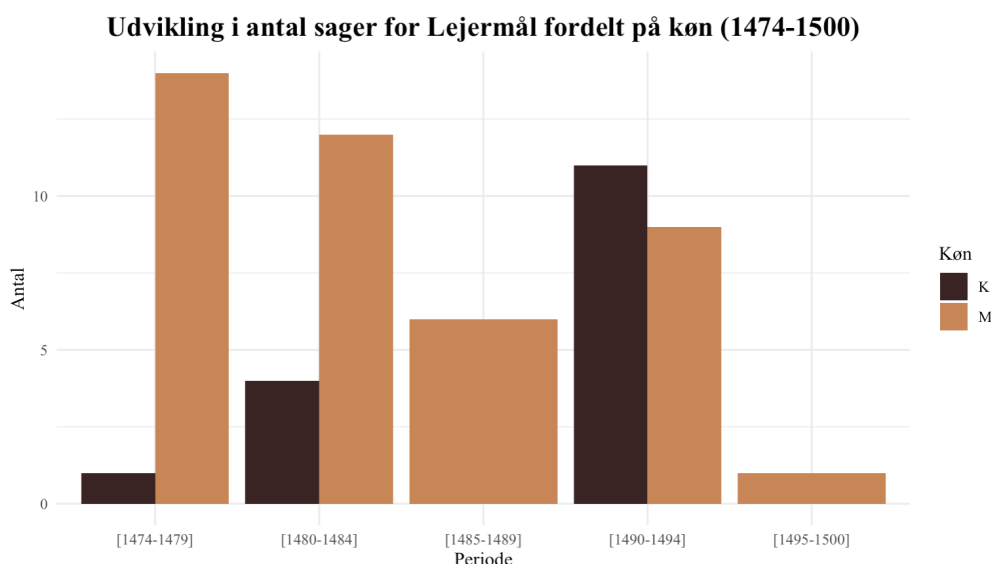
²²⁷ Ekholst(2014), s. 155-156

²²⁸ Ekholst(2014), s. 155; KrL: Giptamala B., II, §3

²²⁹ MEST, Giftermålsbalken III. §1

²³⁰ KrL: Giptamala B., III. §1

²³¹ Ekholst(2014), s. 162

Illustration 13. Fordeling i sager om lejermål registreret i Stockholms Stads Tänkeböcker i perioden 1474-1500. Diagrammet viser fordelingen i antallet af anklager og domme for kvinder (K) og mænd (M) i femårige intervaller.

Illustration 13 viser tydeligt, at kvinder også blev anklaget og dømt i sager om lejermål. Før jeg begynder analysen af kvinders retsstilling ved lejermål, er det nødvendigt at understrege, at der kun er én sag, hvor en variation af ordet lejermål omtales eksplicit. Sagen er fra 1494, hvor gerningen omtales som “lønskalegit”. Her straffes kvinden med forvisning fra byen.²³² Jeg mener derfor, at der er belæg for at kunne karakterisere i alt 59 sager som lejermål, hvoraf en kvinde er anklaget eller dømt i 16 af tilfældene.

De typiske ord, der benyttes i kilderne til at omtale seksuelt samkvem mellem mænd og kvinder, er variationer af pronomenerne “werdzskap” og “vptagin”.²³³ Hertil hører også verber, såsom at nogen “legrade” eller “lockade”.²³⁴ Særligt sidstnævnte forekommer i sager, hvor en mand dømmes for at have gjort en kvinde med barn. Formuleringen er overensstemmende med sprogbrugen for lejermål i MEST. Desuden tilskrives den anklagede aldrig en ægtefælle i disse sager, hvorfor jeg betragter dem som lejermål.

Et eksempel på en sag, hvor der i princippet kan være tale om enten lejermål eller hor, er sagen om Ingeborg Pedersdottir fra 1484. Kildens fulde skrift lyder: “*Ingeborg Peders dottir, födh j Norrebotn, vistas aff by, ty hon war vpptaghin meth Siwrd Andersson, och forswor stadin och stadzmarck.*”²³⁵ Ud fra kilden er det som udgangspunkt kun muligt at udlede, at Ingeborg var ugift. Mandens civilstand er sværere at fastslå. Som forklaret tilskrives ofte en værge i form

²³² B1, ASE1778, ASE1777

²³³ Eks. B1, ASE0671

²³⁴ Eks. B1, ASE0262,

²³⁵ B1, ASE0835

af ægtemand, fader eller husbonde, som kan afsløre kvindens ægteskabelige status. Mænd optræder oftest blot ved navn eller erhverv. Alligevel betragter jeg denne sag som lejemål.

Årsagen er, at i sager om hor er det nærmere reglen end undtagelsen, at der altid informeres om en ægtefælle til én af de implicerede parter, eller variationer af ordet “hor” findes direkte i kilden.²³⁶ Det taler også ind i det generelle mønster, hvor forurettede ofte er nævnt. Jeg vedkender dog, at der forekommer en række undtagelser i løbet af perioden. Hvad der kun yderligere besværliggør identificeringen af, hvilken af de to forbrydelser, der er tale om, er at begge kan straffes med en bøde af 40 mark. Jeg kommer nærmere ind på strafferammen for hor i afsnit 9.4.

Uagtet hvorvidt der egentlig er tale om anklager og domme vedrørende kvinder for lejemål, viser byreguleringen af 9. marts 1478, at rådstuen også havde juridisk bemyndigelse til at straffe kvinder med skamsstraf og stadsforvisning, hvis de lod sig skænde. Byreguleringen foreskriver:

*“(...) ath huilkin pigho som laather skämma sik effter thenne tiidh, tha skal hon warda ledh medh stadztienaremo kringom stadin iij reesar och bödilön skal gaa fore ok leka i horn. Ther medh skal hon forswäria stadin och aldre koma her igen, vtan hon bliffuer laggiffit.”*²³⁷

Diskursen i byreguleringen er svarende til sprogbrugen i MEST. Her tilskrives manden den aktive part og kvinden den passive. Manden enten *lokker*, *ligger med* eller *tager* en kvinde. Hun *lader* sig derimod blive taget, skændet etc.²³⁸ At en ugift kvinde, som begår lejemål, tildeles disse verber, benytter Ekholst som et klart argument for, at en kvinde *ikke* kan straffes for forbrydelsen, hverken ifølge MEL, MEST eller KtL, hvorfor hun var et retsobjekt. Imidlertid viser den senere regulering tydeligt, at kvinden holdes ansvarlig og straffes. Selvom reguleringen fra 1478 ligner straffen for hor, kan der ikke være tvivl om, at loven er tiltænkt ugifte kvinder, som begår lejemål, da den dikterer, at den dømte kvinde først må indfinde sig i byen igen, hvis hun indgår i et ægteskab.

---

²³⁶ Eks. B1, ASE0158, ASE1751

²³⁷ B1, ALSE0002

²³⁸ Ekholst(2014), s. 165

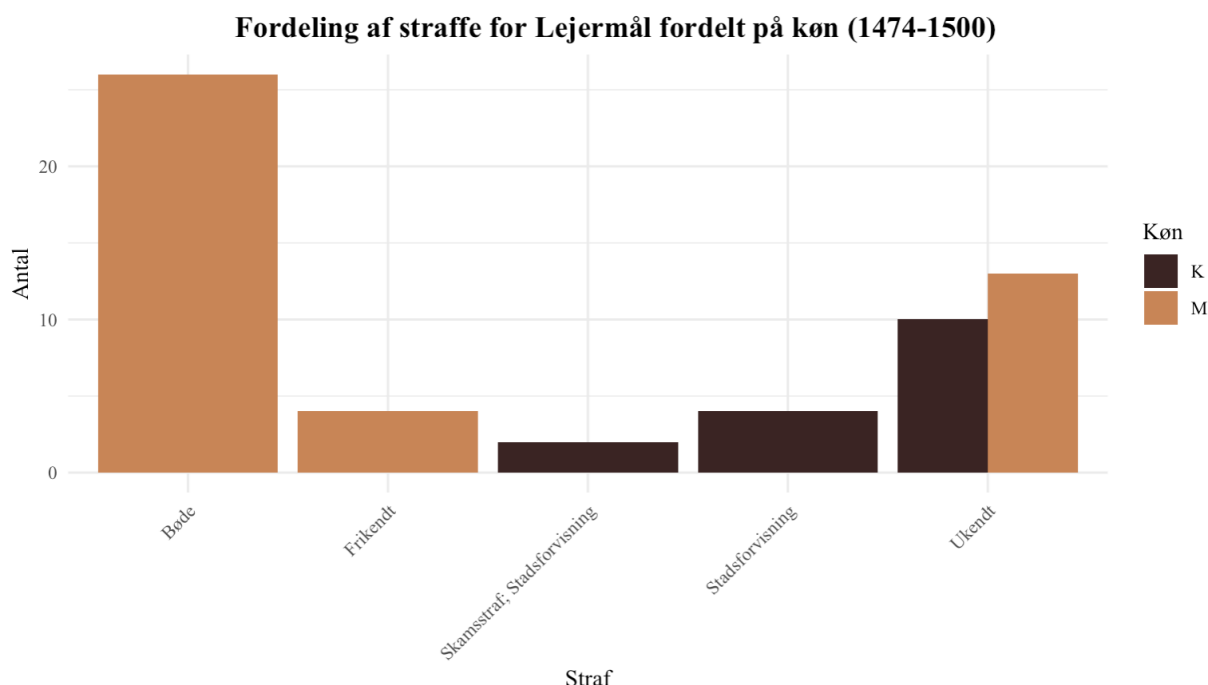

Illustration 14. Søjlediagram over fordelingen af straf for mænd (M) og kvinder (K) ved lejermål i perioden 1474-1500.

Straffene for lejermål, ifølge *Illustration 14*, viser tydeligt, at kvinder ikke kun kunne straffes i teorien, men at de også blev straffet i praksis. Kvinder blev idømt forvisning fra byen i seks af sagerne. I to af dommene var forvisningen suppleret af en forudgående skamstraf ved stupan.²³⁹ Straffen for de to tilfælde er altså relativt overensstemmende med byreguleringen af 1478. Mænd er derimod idømt bødestraf i 26 af sagerne, frikendt i fire og korporligt afstraffet samt forvist fra byen i ét tilfælde.

Som forklaret dikterer MEST bøder af 40 mark, hvor KrL foreskriver 40 marks bøder, som kunne halveres i tilfælde af, at den ugifte kvinde var uægte født. Bødestrafen er oftest sat til 40 mark. I én sag fra 1494 forhøjes den til 43 mark.²⁴⁰ I to af sagerne er bøden derimod reduceret til 30 mark og 20 mark. Sagerne er fra henholdsvis 1488 og 1494.²⁴¹ Dommen fra 1494, hvor bøden er halveret, er et klart vidnesbyrd om, at selvom MEST formelt var gyldig, så lod rådstuen sig i praksis inspirere af forskrifter for lejermål i KrL. I sagen er det beskrevet, at: *“Jøns Niclisson zacer til xx marck, fore han belegrede sijch medh en løsa kona fran sin egen dandequinne.”*²⁴²

Selvom der ikke lægges vægt på kvindens status ved fødslen, så er der ikke megen tvivl om, at bøden halveres som følge af kvindens omdømme før lejermålet. Brugen af substantivet

²³⁹ Stupan var en skampæl, hvor forbryderen blev fastspændt i et halsjern. Vedkommende blev offentligt udskammet, og personen skulle ofte holde en genstand i hånden, der symboliserede vedkommendes brøde.

²⁴⁰ B1, BSE1727

²⁴¹ B1, ASE1274, ASE1777

²⁴² B1, ASE1777

“kona” afslører ikke hendes ægteskabsstatus. *Kona* benyttes generelt i nedsættende omtaler af løse kvinder i starten af 1500-tallet.²⁴³ I to af de ældre landskabslove, Uppland og Västmanna, reduceredes bødesummen også for den implicerede mand, hvis kvinden tidligere havde begået lejemål.²⁴⁴ Traditionelt har kvindens omdømme altså haft betydning for strafudmålingen. At hun kan og bliver straffet med skamsstraf og forvises fra byen markerer i stedet en ændring af hendes retsstilling, der strækker sig udover de sociale konsekvenser, som handlingen også medførte. Alligevel er det nødvendigt at forholde sig til det faktum, at kvinder kun er anklaget i 16 ud af de i alt 59 sager om lejemål, der foreligger altså en ulighed i kønnenes retsansvar. Særligt ved lejemål, der som udgangspunkt må betragtes som et frivilligt seksuelt forhold mellem de to parter, er det påfaldende, at kvinder kun stilles for retten i ca. en fjerdedel af sagerne.

Skævheden kan forklares ved, at det var kvindens værge, som skulle bringe sagen for retten. Ifølge MEST var hendes “*kvinnliga heder*” skændet, og værgen havde derfor både ret og pligt til at varetage slægtens ære. Sagen fra 1477 om Cecilia, der var datter til fodermarsken Findwidh, viser, at værgen ikke nødvendigvis havde interesse i at føre sagen for rådstuen. I hvert fald måtte rådstuen hele tre gange påbyde Findwidh at bringe sin datter i retten for lejemål, hvilket han nægtede. Tilsidst dømte rådstuen ham derfor: “(...) *lagin nidherfellog, ty han loth ecke koma sina dotter i rettin.*”²⁴⁵ Sagen fandt sted et år før udstedelsen af byreguleringen, men antyder, hvordan en værge til en kvinde, som havde begået lejemål, kunne have såvel sociale som personlige motiver for at holde sagen ude af retten. Ikke kun ville en decideret retssag være en offentlig påtale af hendes tabte ærbarhed, men man kunne forestille sig, at det også kunne skade værgens egen ære.

Fraværet af kvinder i en stor del af lejemålssagerne er derfor ikke nødvendigvis udtryk for deres manglende deltagelse i forbrydelserne, men snarere et resultat af den patriarkalske kontrol med kvinders kroppe og ære, hvor retsopgøret blev afhængigt af værgens vilje til at rejse sag. Kvindens retlige status var derfor både kontekstbetinget og foranderlig, men der ses generelt en bevægelse mod større ansvarliggørelse af kvinden som juridisk semisubjekt i straffepraksissen.

---

²⁴³ SAOB. “Kona”, sbst. 1. d).

²⁴⁴ Ekholst (2014), s. 161

²⁴⁵ B1, CSE0171

9.3 Malkningen af Stockholms ugifte kvinder

Rådstuen har sandsynligvis været bevidst om det forhold, at det ikke var alle lejemålssager, der blev opdaget. Foruden straffen for de kategoriserede seksualforbrydelser eksisterede der en sideløbende praksis, der søgte at identificere uægte børn. Fra 1477 får vi kendskab til, at der foretages en malkning af alle ugifte kvinder i Stockholm.²⁴⁶ Blandt de velstillede indbyggere, blev der udpeget både mænd og kvinder for hvert område af byen. De udvalgte repræsentanter skulle herefter gå rundt til områdernes ugifte kvinder og finde ud af, om kvinderne var gravide eller havde født for nylig ved at undersøge, om de havde mælk i brysterne.

At der foretages en årlig malkning er ingen ny observation.²⁴⁷ Praksissen er heller ikke enestående for Stockholm. Tilsvarende kontrolforanstaltninger kendes fra andre europæiske købstæder fra middelalderen. Ofte velstillede kvinder kunne varetage en funktion som en slags jordemødre. Lignende tilfælde forekom i bl.a. Nürnberg fra 1417. Her skulle jordemødre undersøge for mælk i brysterne hos de kvinder, som var mistænkte for at have født barn i dølgsmål og begået barnemord.²⁴⁸ I middelalderens England etableredes et system af "juries of matrons", som skulle vurdere, om kvinder var gravide, især i arve- og retssager.²⁴⁹ Opsynet med ugifte kvinder havde et dualistisk formål. Dels reducerede det risikoen for, at kvinderne kunne begå barnemord eller anonymt efterlade børn på trappesten ved f.eks. klostre. Dels betød det, at samfundet kunne kontrollere kvindernes seksualitet og derved sikre samfundets moral og orden. I Sverige betød arveretten for et illegitimt barn, at det også var i de sekulære instansers interesse, at begge forældre blev identificeret.²⁵⁰

---

²⁴⁶ Schück, s. 421

²⁴⁷ Schück, s. 421-423; Dahlbäck, s. 99-100

²⁴⁸ Weisner, s. 108

²⁴⁹ Butler, s. 355

²⁵⁰ Ekholst(2014), s. 155

Die swangern Frawen. Træsnit. Eucharius Rosslin. 1513.

I Stockholm synes praksissen at stige i intensitet fra 1477 og frem til 1490, for derefter at aftage. I 1490 afslører to domssager, at det især var hensynet til arvespørgsmål, der motiverede myndighedernes bevågenhed. I en af sagerne, hvor en kvinde ved navn Cristin udpegede barnefaderen til hendes to uægte børn, udtrykte hun at: "*han gaff henne ij nya artiger.*"²⁵¹ Formuleringen indikerer betydningen af uægte børns arv, mens den anden sag om Jacob Nielsen viser, at selve barnets eksistens var lige så graverende som den bagvedliggende

²⁵¹ B1, BSE1358

seksualforbrydelse, idet: “*her Jacob Nielsson [festhe] lagh fore then pigan och barnit, han wort fore beröchtader.*”²⁵²

I 1490 forekommer registreringen af ugifte kvinder med børn i tänkeböckerne også mere systematisk, da der er indført en udførlig oversigt over, hvor mange kvinder fra de respektive områder af byen, som enten blev fundet med mælk i brysterne eller med småbørn. Den skærpede kontrol førte til, at Cristin og en anden pige stillede sig for rådstuen, hvor de udpegede faderen til børnene. Begge udpegede barnefædre nægtede at vedkende sig faderskabet. De to kvinders vidnesbyrd ender altså med at give bagslag. Mændene nedsatte hvert sit 12 mands lag og frifandtes, da det betragtedes som et halvt bevis.²⁵³ Kvinderne idømtes skamsstraf ved stolpen og forvistes efterfølgende fra byen. Kvindernes vidnesbyrd blev fældet, hvorfor de betragtedes som havende ført falsk vidnesbyrd.²⁵⁴ Et forhold, der typisk resulterede i skærpet straf.

Samtidig var én af de udpegede barnefædre, Engleka, embedsmand ved rådstuen.²⁵⁵ Det er derfor ikke svært at forestille sig, at han havde bedre mulighed for at sætte et lag, og samtidig var mere velagtet, hvorfor hans vidnesbyrd havde større udsagnskraft. Indretningen af retssystemet stillede kvinder juridisk svagt, da de skulle være i stand til at bevise, at mændene rent faktisk *var* fædrene til børnene, hvilket krævede, at der havde været vidner tilstede.

De to kvinder fra 1490 var imidlertid ikke de eneste, som blev opdaget med børn. I alt blev der noteret 10 tilfælde dette år, hvor ugifte kvinder blev opdaget i graviditet. Det er kun i de to sager, hvor barnefaderen udpeges, at tänkeböckerne oplyser om deres skæbne - hvad der er et generelt mønster for alle årene med malkning.²⁵⁶ Vi ved derfor ikke med sikkerhed, hvilken skæbne, der tilfaldt de kvinder, som blev opdaget i at have begået lejemål. Det er sandsynligt, at de er blevet straffet med forvisning, og at straffen simpelthen ikke er registreret i tänkeböckerne. Muligvis fordi praksissen var gængs - et såkaldt *retstomt rum*.

9.4 Hor

Ikke kun for lejemål men også for hor kunne kvinder straffes. Hor adskiller sig fra lejemål ved, at enten den ene eller begge parter i forvejen indgik i et andet ægteskabeligt forhold. I Sverige var hor, ifølge kirkens optik, en af de værste former for seksualforbrydelser, og

---

²⁵² B1, CSE1358 & ASE1366

²⁵³ Österberg & Lindström, s. 32

²⁵⁴ B1, BSE1357, DSE1358

²⁵⁵ Carlsson(1944), s. 497

²⁵⁶ Schück, s. 422-423

klassificerede den som *enormia crimia*.²⁵⁷ Hor blev betragtet som en alvorlig forbrydelse, idet den udgjorde en krænkelse af sakramentet om ægteskabet. Imidlertid afspejlede strafudmålingen sjældent den grad af alvor, som såvel gejstlighed som verdslighed tillagde forbrydelsen.²⁵⁸ Strafansvaret for hor har været omdiskuteret blandt forskere. Ældre retshistorisk forskning har understreget, hvordan en utro mand kunne gå fuldstændig straffri, hvorfor kvinder alene kunne straffes. Christine Ekholst nuancerer betragtningerne, idet hun skriver, at selvom straffen for hor var ulig mellem kønnene og generelt i mandens favør, så kunne en utro mand også straffes.²⁵⁹ Lovgivningen i MEST viser, at strafudmålingen er bestemt ud fra, hvorvidt den ene eller begge parter i forvejen indgik i et ægteskab. Straffen for hor, hvor kvinden er gift, er ifølge MEST:

*“Nu händer att kvinna gör hor, och hennes man tager henne inne hos horkarlen med sex vittnen; då har hon förverkat sin morgongåva, och mannen har då makt över båda deras liv. [...] Vill husbonden taga böter, da böte både horkarlen och horkvinnan, hälften vardera, fyrtio marker penningar till treskrifte, och tretton marker och åtta örtugar til biskopen.”*²⁶⁰

Var kvinden gift, var forbrydernes skæbne alene i hænderne på den forurettede ægtemand. Om han havde retten til at dræbe de elskende er omdiskuteret. Mia Korpiola henviser til, at hvis ægtemanden krævede de horende slået ihjel, skulle det foregå via rådstuen, som udelukkende besad myndighed til at eksekvere straffen.²⁶¹ Ekholst påpeger, at den forurettede ægtemand havde ret til at dræbe de elskende, hvis der var seks vidner tilstede.²⁶² Jeg ser, hvordan loven kan læses på begge måder. Praksissen understøtter imidlertid Korpiolas konklusion, hvorfor jeg tilslutter mig hendes fortolkning af loven.

I en sag fra 1485 dømmes Stockholms bøddel skyldig i at have bedrevet hor med hustruen til grydemageren Magnus. Det berettes ikke, hvorvidt bødlen blev taget i gerningen, men det omtales, at samlejet var “*offenbar*”, hvilket antyder, at der var vidner, som overværede seancen.²⁶³ I stedet for at ende sine dage i galgen, benådedes han til henrettelse ved sværdet.²⁶⁴ Hvilken skæbne, der tilfaldt hustruen, fremgår ikke. Sagen antyder, at ægtemanden

---

²⁵⁷ Korpiola(2005), s. 107

²⁵⁸ Brundage, s. 519

²⁵⁹ Ekholst(2014), s. 173

²⁶⁰ MEST, Giftermålsbalken, X

²⁶¹ Korpiola(2001), s. 84

²⁶² Ekholst(2014), s. 179-180

²⁶³ B1, BSE0908

²⁶⁴ B1, CSE0908

ikke længere havde ret til øjeblikkelig hævn. De ældste landskabslove var, som forklaret, også nedfældet for netop at begrænse brugen af selvtægt gennem blodhævn. Dertil søgte kongen også monopol på strafudmåling, hvorfor det synes mest plausibelt, at retten til at eksekvere straf med tiden overgår fuldkommen til de sekulære myndigheder. Uanset hvorvidt ægtemanden havde ret til selvtægt, tillod lovgivningen ham også at modtage bødebetaling som kompensation.

Var manden derimod gift og havde samleje med en ugift kvinde, da foreskriver §1 i samme stykke, at kvinden skulle tildeles skamsstraffen at bære stadens sten. Straffen indebar, at 26kg tunge og sammenkædede sten placeredes rundt om kvindens nakke, hvilende på hendes nøgne bryster. Stenene skulle hun bære samtidig med, at hun blev ført tre gange rundt på

Stadens stenar. Ophav: Ukendt. Stockholm Medeltidsmuseum

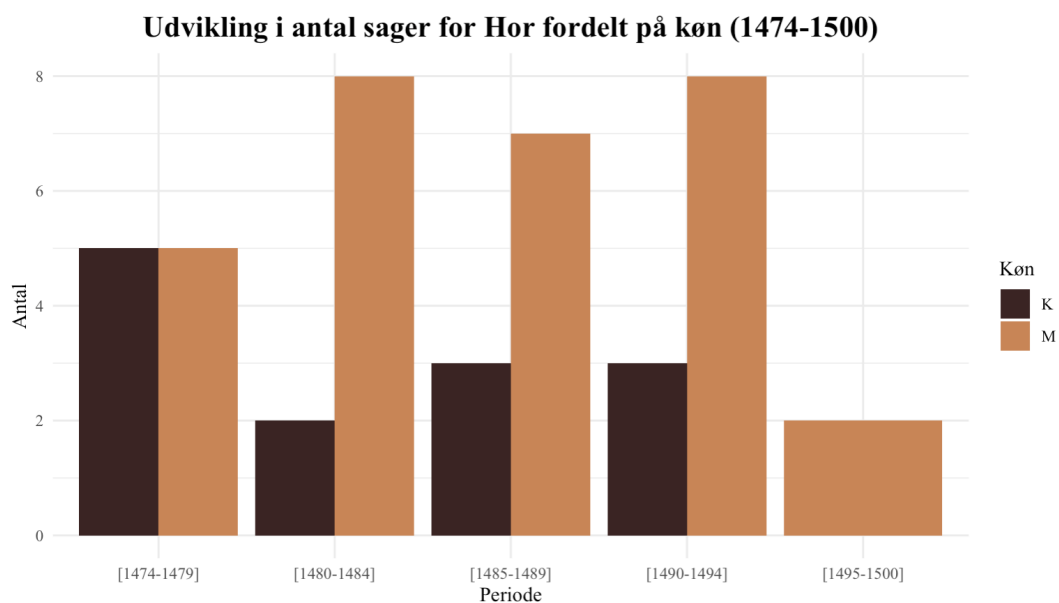
Stortorget. Den gifte mand skulle tilsvarende have en snøre placeret rundt om sit lem og på samme vis trækkes gennem byen. Efter at have udstået skamsstraf skulle begge køn forvises.²⁶⁵ Loven viser tydeligt, at det betragtedes som værre, hvis en gift kvinde begik hor, da forbryderne i så fald risikerede henrettelse. Samtidig afstod en gift kvinde også al ejendomsret, hvis hun blev taget i hor, hvorimod en gift mand kun mistede retten til at blive i et uskiftet bo, hvis hans kone senere døde.²⁶⁶ Kvindens ægteskabelige status var altså, jf. lovgivningen, udslagsgivende for strafudmålingen.²⁶⁷

Uagtet kvindens ægteskabsstatus, havde begge køn muligheden for at betale sig ud af straffen gennem bødebetaling. Selvom diskursen i lovgivningen henviser til, at kvinden tildeles en aktiv rolle, som den der er tilbøjelig til at begå hor, så viser den lige fordeling af bødestrafen i lovgivningen, at såvel kvinde som mand i princippet holdes ansvarlig for forbrydelsen. I praksis lader det imidlertid til at være anderledes.

²⁶⁵ MEST, Giftermålsbalken X. §1

²⁶⁶ Ekholst(2014), s. 178

²⁶⁷ I Svealovene havde en hustru ret til at hævne sig ved brug af vold mod kvinden, som hun fandt i ægtesengen. Se Ekholst(2014), s. 180

Illustration 15. Fordeling i sager om hor registreret i Stockholms Stads Tänkeböcker i perioden 1474-1500. Diagrammet viser fordelingen i antallet af anklager og domme for kvinder (K) og mænd (M) i femårige intervaller.

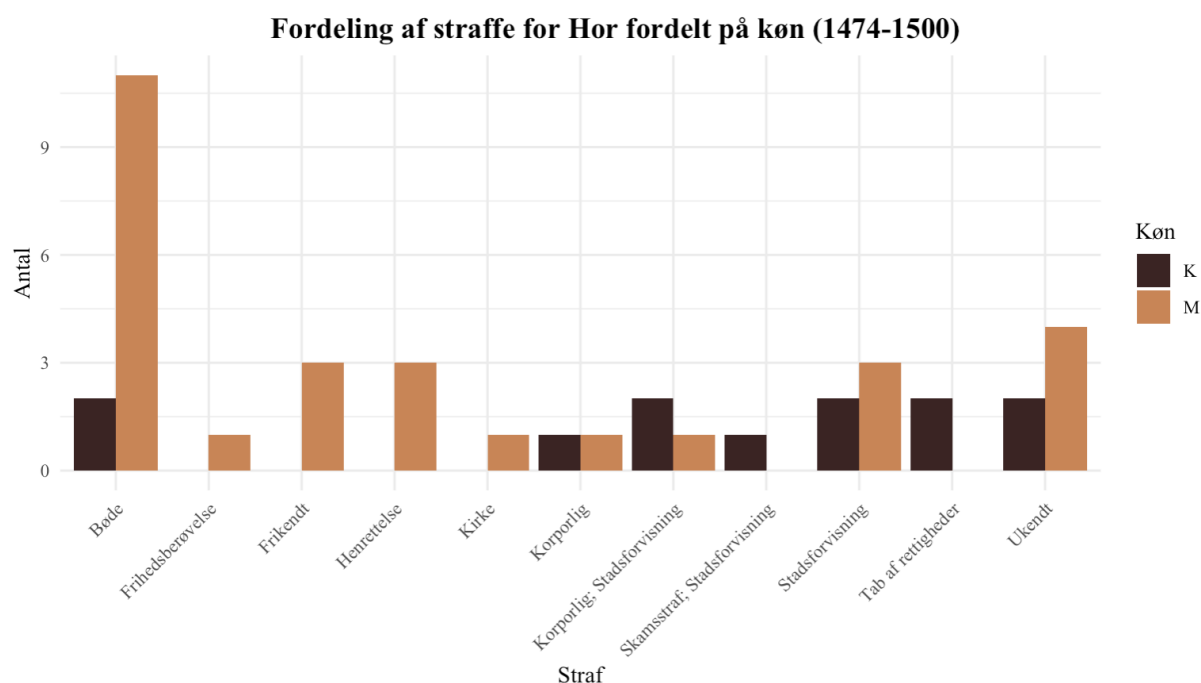
Selvom straffen, jf. lovgivningen, var ens for mænd og kvinder, viser *Illustration 15*, at kvinder atter er fraværende i statistikkerne. For hele perioden findes 42 sager vedrørende hor. Kvinder er anklaget i 13 af sagerne og mænd i 29. I perioden 1474-1479 er anklagerne fuldstændig ligeligt fordelt mellem kønnene. De følgende fem år er kvinder kun anklaget i 20% af sagerne, hvorefter skellet reduceres for igen at stige i perioden 1490-1494. Mellem 1495-1500 er der hverken anklager eller domme af kvinder for hor, hvilket er forklaret i afsnit 9.1, at kvinder er fuldstændigt fraværende ved seksualforbrydelser fra 1494. Selvom der er et lige antal af anklager mod mænd og kvinder i de første fem år, er det nødvendigt at understrege, at det ikke er ensbetydende med, at det er begge implicerede parter, som blev stillet for rådstuen - snarere tværtimod.

Kun i syv sager om hor, dvs. 14 af det samlede antal af sager, er begge medvirkende ført for rådstuen. Overrepræsentationen af anklagede mænd er desuden overraskende, idet lovgivningen fremstiller kvinder som den aktive part. James A. Brundage påpeger, at selvom kvinder ikke blev officielt retsforfulgt ved retten for hor, så er det ikke ensbetydende med, at hun slap for straf. Han mener i stedet, at det er sandsynligt, at hendes handlinger blev håndteret internt af hendes mand eller familie.²⁶⁸

Fordelingen af anklager mellem kønnene tyder på, at Brundages observationer er konvertible til praksissen ved hor i Sverige. Blev kvindens synd håndteret inden for slægtens

²⁶⁸ Brundage, s. 519

sfære, vil det skrive sig ind i samme konklusioner, som analysen viste i afsnittet om lejemål. Brundage forklarer yderligere, at selvom hor normativt blev betragtet som mere graverende end lejemål, så var straffen i praksis ofte den samme for de to forbrydelser.²⁶⁹ Betragter vi straffen for hor, lader det til, at det også er nogenlunde gældende for den svenske straffepraksis.

Illustration 16. Søjlediagram over fordelingen af straf for mænd (M) og kvinder (K) ved hor i perioden 1474-1500.

Illustration 16 viser, at kvinder generelt blev idømt tilsvarende straf for hor som for lejemål, med korporlig straf og/eller forvisning fra byen samt tab af rettigheder. Berygtede kvinder eller hustruer, dømt for hor, mistede retten til at bære særlige klædestykker og smykker, såsom guld, sølv, hermelin og gråskind.²⁷⁰ Klædestykker, der var en del af den såkaldte dannekvindedragt. De sociale sanktioner straffede ikke kun kvinden for den aktuelle handling, men udskammede hende også offentligt. Tabet af klædesrettighederne var en offentlig påberåbelse af kvindens brøde, hvilket unægteligt indskrænkede hendes mulighed for at signalere status, respektabilitet og social velanseelse. I enkelte tilfælde kunne kvinden genvinde retten til at bære genstandene. Det var dog betinget af hendes slægtnings vilje til at tale hendes sag ved rådstuen, og at rådet - vigtigst af alt - forbarmede sig over hende.²⁷¹

²⁶⁹ Brundage, s. 519

²⁷⁰ Eks. B1, ASE0083, ALSE0006

²⁷¹ Eks. B1, BSE1510

Indskrænkningen af kvindens rettigheder må alligevel være at foretrække over en forestående henrettelse. I én enkelt sag havde en hustru haft mulighed for at betale sig fra sin umiddelbare henrettelse ved at kompensere med en bøde på 20 mark, som MEst foreskriver.²⁷² Foruden fire andre domme, hvor den implicerede mand enten bøder 20 mark eller idømmes henrettelse, så synes strafudmålingen for hor nærmest vilkårlig.²⁷³ Selvom lovgivningen foreskrev enten henrettelse eller bøde, hvis kvinden var gift, og skamsstraf eller bøde, hvis manden var gift, så er straffepraksissen en anden.

Der findes kun én sag fra hele perioden, hvor det direkte er nævnt, at en kvinde blev tildelt skamsstraffen at bære stadens sten. De to tiltalte, lille Anders og hustru Ärmegaardhe, blev ført for rådstuen i 1475. Anders betalte sig ud af sin straf, mens hustru Ärmegaardhe blev idømt skamsstraf, hvorefter hun forvistes fra byen.²⁷⁴ Selvom sagen er den eneste, hvor en kvinde idømmes skamsstraf, er det påfaldende, at straffen er mildere end, hvad lovgivningen foreskriver.²⁷⁵ Ifølge MEst skulle Ärmegaardhe have været idømt henrettelse, hvis hun ikke kunne betale bøden, da hun var gift. Selvom det var en vanærende straf, må den stadig være at foretrække fremfor en henrettelse.

Tre år senere dømtes Katerina, hustru til Laurens Japsson, til korporlig straf ved kagen med følgende forvisning fra byen.²⁷⁶ Hvilken straf, der overgik den implicerede mand, er ukendt. Sammenlignet med Ärmegaardhes skamsstraf er Katerinas straf skærpet, idet hun blev pisket ved kagen, før hun forvistes. Ikke desto mindre viser hendes straf sig også mildere, end hvad lovgivningen foreskriver, da hun jf. lovgivningen også skulle have været henrettet. Samme straf tildeles atter en hustru i 1494, og den medvirkende mand idømmes samme straf. I den pågældende sag indgik begge parter dog i hvert sit ægteskab, hvilket kan forklare strafudmålingen, da det var dobbelt hor.²⁷⁷

Omvendt viser strafudmålingen sig skærpet i to af dommene. Det ses i 1478, hvor gifte Hanis skinner og angiveligt ugifte Margit räffliska dømtes til korporlig afstraffelse ved kagen, efter opfordring fra Hanis' hustru. Det er ikke nævnt, om de dømte efterfølgende forvistes fra byen. Hanis' og Margits korporlige afstraffelse var altså skærpet i forhold til lovgivningen, da de skulle have været idømt skamsstraf.

---

²⁷² B1, BSE1338

²⁷³ B1, CSE0908, ASE0847, CSE1337, ASE1716

²⁷⁴ B1, ASE0846, ASE0847

²⁷⁵ Göran Dahlbäck nævner, at der findes adskillige eksempler på, at kvinder blev idømt at bære stadens sten. Jeg har kun fundet det ene eksempel for perioden. Se Dahlbäck, s. 178

²⁷⁶ B1, BSE0237

²⁷⁷ B1, ASE1750, ASE1751

²⁸⁰ B1, ASE0671, ASE0672

På den anden side ses det i flere tilfælde, at mænd ikendtes en bøde svarende til både deres egen og den medskyldige kvindes forbrydelse. I 1477 og 1478 idømtes to mænd hver sin 40 marks bøde. I sagen fra 1477 oplyser materialet ikke om nogen af de impliceredes ægteskabsstatus, kun at lange Laurens skomager dømtes "*fore haar!*".²⁸¹ I 1478 var det manden, der var gift, mens kvindens civilstand ikke kan udledes.²⁸² I 1485 dømtes Eskil Olsson til to bøder af 40 mark, hvor den ene var for lejermål og den anden for hor.²⁸³ Igen er kvindens ægteskabsstatus ukendt. Fælles for sagerne er, at mændene umiddelbart stod til at bøde egenhændigt for både deres egen og den medvirkende kvindes forbrydelse taget i betragtning af bødestørrelsen.

Omvendt idømtes Peder Borneman kun en bøde på 16 mark i 1480, hvilket er uhyre atypisk, og en så lav bødestraf er også det eneste tilfælde i hele perioden.²⁸⁴ Den lave bødestørrelse kan være et resultat af den førømtalte forhandlingsproces, som kunne finde sted mellem anklagede, forurettede og rådstuen. De i alt fem andre sager, hvor bødesummen er forhøjet til 40 mark tyder derfor på en mere generel straffepraksis. I 1480 dømtes Olaff Jönsson også til en 40 marks bøde, det var dog på vegne af Meenekas hustru, som var kendt skyldig i hor. Rådet havde påkrævet Jönsson at sikre, at Meenekas hustru mødte op i retten, hvilket ikke lykkedes ham. Han måtte derfor bøde på hendes vegne.²⁸⁵

Om Meenekas hustru rent faktisk var blevet idømt en bødestraf, hvis hun var mødt op i retten, er uvist. Om ikke andet indikerer dommen, at bødesummen er forhøjet fra 20 til 40 mark. Alligevel viser senere domme, at såvel mand som kvinde blev idømt 20 marks bøder. Det skete f.eks. i sagen om Magnus Skriver og hustru Kaderin i 1490. De blev begge undt livet af Kaderins ægtemand, hvorfor de pålagdes hver sin 20 marks bøde.²⁸⁶

Den tilsyneladende vilkårlige strafudmåling kan evt. forklares ved en form for overgangsperiode inden for straffen for hor, hvilket særligt er set i lyset af afvigelserne inden for bødestørrelserne. Den yngre landslov indeholder heller ingen bestemmelser angående bøder for hor. KrL nævner kun, at kvinden afstod retten til fællesejet, men nævner derudover hverken brugen af henrettelse, skamsstraf eller bødestraf.²⁸⁷ De periodevist skærpede bøder kan indikere, at forbrydelsen blev betragtet som mere alvorlig. Modsat kan den umiddelbart vilkårlige strafudmåling også være et udtryk for ren pragmatik.

---

²⁸¹ B1, ASE0158

²⁸² B1, ASE0294

²⁸³ B1, ASE0944

²⁸⁴ B1, ASE0431

²⁸⁵ B1, BSE0476

²⁸⁶ B1, BSE1338, CSE1337

²⁸⁷ KrL, Giptamala, XI

Konklusionen må være, at det er vanskeligt at finde et entydigt mønster i strafudmålingen for hor. Overordnet synes der at forekomme en udjævning af strafansvaret mellem kønnene i praksis. Spørgsmålet om, hvorvidt det var kvinden eller manden, som var den gifte part, mistede altså betydning i strafudmålingen. Brugen af korporlig afstraffelse ved byens kag blev kompromisset mellem lovens bogstav om henrettelse af utro hustruer og deres elskere eller skamsstraf af utro ægtemænd og deres elskerinder. Angående lejemål, er lovgivningens fremstilling af kvinder som passive og mænd som aktive, benyttet som et argument for, at kvinder udelukkende var retsobjekter i lejemålssager.²⁸⁸ Forskningen ræsonnerer desuden, at kvinden antog rollen som retssubjekt i sager om hor, fordi hun her omtales som den aktive part. Jeg vil blot understrege, at kun i én sag gøres kvinden til den aktive part, hvor Katerina “*giorde*” hor.²⁸⁹ Det var fortsat manden, som “*lägrer*”, “*hade ligath*” etc. og fremstilles som den, der begik handlingen, også selvom begge medskyldige dømtes.²⁹⁰

Lovgivningens sontring mellem kvindens rolle ved lejemål og hor kan derfor ikke benyttes som en selvstændig vurdering af kvindens retsstilling som enten objekt eller subjekt. Ganske vist har f.eks. Christine Ekholst afgrænset sin undersøgelse til år 1442, dvs. 32 år inden den periode, jeg undersøger. Jeg tror dog næppe, at kvinden pludselig overgik til “retssubjekt” i lejemålssager i løbet af den årrække. Der må i stedet have eksisteret en sædvanlig afstraffelse af kvinder, som ikke fandt vej til lovgivningen - et såkaldt “*retstomt rum*”, som Grethe Jacobsen introducerede. At kvinden næsten glimrer ved sit fravær i sager om seksualforbrydelser, og særligt ved lejemål, hvor hun var ugift, viser derfor, at hun var et semisubjekt, der kunne holdes strafansvarlig, men hvis retlige habilitet var stærkt indskrænket og betinget af hendes værge, køn og civilstand.

---

²⁸⁸ Ekholst(2014), s. 167

²⁸⁹ B1, BSE0237

²⁹⁰ Eks. B1, ASE0294, ASE0300

10. Konklusion

Specialet har undersøgt, hvordan kvinder blev straffet for forbrydelser vedrørende: vold, frarøvelse af liv, berigelseskriminalitet og seksualforbrydelser i Stockholm i perioden 1474-1500, baseret på anklageskrifter og domme i *Stockholms Stads Tänkeböcker*, og i hvilket omfang straffepraksissen korrelerede med lovgivningen. På baggrund af 2.034 domssager har analysen vist, at kvinders strafferetlige ansvar i senmiddelalderens Sverige ikke kan indfanges entydigt i en dikotomi mellem retsobjekt og retssubjekt. Tværtimod fremstår kvinden som et *semisubjekt*, hvis retlige habilitet og ansvar generelt var situationsbetinget og afhængigt af hendes køn, civilstand og sociale hierarkier. Hun havde størst retsansvar, hvis hun begik vold eller berigelseskriminalitet, hvorimod hendes retlige habilitet var mere begrænset ved frarøvelse af liv og stærkt indskrænket ved brud på seksualmoral. Konklusionen om kvinders retsansvar afhænger derfor af, hvilken type kriminalitet, hun begik.

I domssager om vold havde kvinden i praksis relativ høj retslig habilitet, hvor hun kunne dømmes, føre sag og betale bøder uafhængigt af sin værge og civilstand. Kvinden blev oftest straffet med bødestraf overensstemmende med straffen af mænd og lovens forskrifter. Hun mødte i reglen selv i retten og modtog sin straf egenhændigt, hvilket var uoverensstemmende med loven. Køn og sociale hierarkier havde ikke indflydelse på strafudmålingen uagtet kønnet på den anklagede eller forurettede. Antallet af domssager er lavt sammenlignet med mænd, som havde flere juridiske muligheder, hvilket afspejledes gennem en ulighed i adgangen til procesretten. Kvinden var derfor et semisubjekt med en høj grad af juridisk ansvar, men med mere begrænset adgang til procesretten.

Kvindens retslige habilitet var betydeligt mere begrænset i sager om frarøvelse af liv. Strafudmålingen var i højere grad bestemt af sagens kontekst, forbøn, sindstilstand og bevisbyrde snarere end lovens lighedsprincip. I sagerne blev kvinderne idømt bålstraf, bødestraf og stadsforvisning. Kombinationen af få sager, forskelligartede udfald og manglende mulighed for at sætte lag indikerer, at kvinders retsstilling var markant mere indskrænket. Hun blev i de fleste tilfælde holdt retsansvarlig, men var et svagt semisubjekt.

Analysen af berigelseskriminalitet viste at strafudmålingen ikke var betinget af køn, hvilket tidligere har været antaget af forskningen. Kvinder blev oftest straffet med korporlig straf og stadsforvisning, hvor mænd oftest blev henrettet. Forskellene i straf for kvinder og mænd var et resultat af, at kvinder stjal genstande af lavere værdi end mænd. Loven fastsatte straf efter værdigrænser, der imidlertid var forhøjet i praksis, som følge af forringelser af

samfundsøkonomien. Kvinder havde et stort retsansvar, hvor deres straf var tilpasset tyveriets omstændigheder, hvorfor hun var et strafferetsligt stærkt semisubjekt.

Ved seksualforbrydelser viste kvindens retsstilling sig langt mere kompleks. Kvinden havde retsansvar ved både hor og lejermål. Straffen for hor blev gradvist mere ens for kønnene i praksis, hvilket modstrider med lovgivningen. I sager om lejermål viste analysen tydeligt, at kvinden ikke var et retsobjekt, men kunne holdes retsansvarlig, hvilket også modstrider med såvel lovgivning som tidligere retshistoriske konklusioner. De få anklager og domme af kvinder ved brud på seksualmoral viste, at hendes retsstilling var stærkt begrænset, og at hun i stedet befandt sig i et *retstomt rum*, hvor brud på seksualmoralen i større grad blev reguleret og straffet efter sædvaner og normer udenom domstolen. Hendes retsansvar var stærkt indskrænket og betinget af hendes værge, køn og civilstand.

Specialet har derfor vist, at der er flere nuancer til kvindens rolle og retsansvar i svenske bysamfund, end hvad lovgivningen alene kan vise. Det må derfor konkluderes, at strafudmålingen for kvinder var et led i at varetage freden i Stockholm gennem en så retfærdig straf, som hendes handling tillod det, og hvor den patriarkalske samfundsorden stadig blev bibeholdt.

Litteraturliste

Trykte kilder:

- Almquist, Joh. Ax.: *Stockholms Stads Tänkeböcker Från Äldre Tid, 3. bd 1492-1500*. Ivar Hæggströms boktryckeri A.B. 1930.
- Carlsson, Gottfrid: *Stockholms Stads Tänkeböcker Från Äldre Tid, 2. bd 1483-1492*. Ivar Hæggströms boktryckeri A.B. 1944.
- Hildebrand, Emil: *Stockholms Stads Tänkeböcker Från Äldre Tid samt Burspråk, 1. bd 1474-1483*. Ivar Hæggströms boktryckeri A.B. 1917.
- Holmbäck, Åke & Wessén, Elias: "Magnus Erikssons Landslag i nusvensk tolkning" i *Rättshistoriskt Bibliotek*. 6. bd. Carl Bloms Boktryckeri A.-B. 1962.
- Holmbäck, Åke & Wessén, Elias: "Magnus Erikssons Stadslag i nusvensk tolkning" i *Rättshistoriskt Bibliotek*. 7. bd. Carl Bloms Boktryckeri A.-B. 1966.
- Schlyter, Carl J.: *Codex iuris communis sueciae Christophorianus: Cum notis criticis, variis lectionibus, glossario et indice nominum propriorum = Konung Christoffers landslag*. Berlingska Boktryckeriet. 1869.
- Weibull, Lauritz: *Diplomatarium Dioecesis Lundensis - Lunds Ärkestifts Urkundsbok IV. Monumenta Scaniae Historica*. Berlingska Boktryckeriet. 1909.

Forskning:

- Bennett, Judith M.: "Medieval Women in Modern Perspective". *Women's History in Global Perspective*. Vol. 2. Red. Bonnie G. Smith. University of Illinois Press. 2005.
- Brundage, James A.: *Law, Sex, and Christian Society in Medieval Europe*. University of Chicago Press. 1987.
- Butler, Sara M.: "More than Mothers: Juries of Matrons and Pleas of the Belly in Medieval England". *Law and History Review*. Vol. 37, nr. 2. 2019. s. 353-396.
- Carlsson, Lizzie: "Jag giver dig min dotter" *Trolovning och äktenskap i den svenska kvinnans äldre historia I*. Carl Bloms Boktryckeri A.-B. 1965.
- Dahlbäck, Göran: *I medeltidens Stockholm*. Monografier utgivna av Stockholms stad, Stockholmia förlag, 1995.
- Dübeck, Inger: "Voldtægtsforbrydelsen i retshistorisk belysning". *Historisk Tidsskrift*. 103(1). 2013.
- Edvinsson, Rodney & Söderberg, Johan.: *The Evolution of Swedish Consumer Prices 1290–2008*. Ekerlids Förlag & Sveriges Riksbank. 2010.

- Ekholst, Christine: *A Punishment for Each Criminal: Gender and Crime in Swedish Medieval Law*. Brill. 2014.
- Ekholst, Christine: "The Value of a Thumb: Injuries and Disability in the Swedish Medieval Law". *Mirator*. 20:2. 2021. s. 38-53.
- Ekholst, Christine: "'Unable to Defend Him': Conflicting Views of Female Violence in Swedish Medieval Law". *Scandinavian Studies*. Vol. 94 nr. 2. 2022.
- Elias, Norbert: *The Civilizing Process: Sociogenetic and psychogenetic investigations*. Red. Eric Dunning et al. Blackwell Publishing. 2000.
- Farge, Arlette: *The Allure of the Archives*. Overs. Thomas Scott-Railton. Yale University Press. 2013.
- Gelting, Michael H.: "Marriage, Peace and the Canonical Incest Prohibitions: Making sense of an Absurdity?". *Nordic Perspectives on Medieval Canon Law*. Matthias Colonius Society. 1999.
- Ingesman, Per: "Om hor og andre åndelige sager – Dødsstraf for ægteskabsbrud i kirke-historisk perspektiv". *Kirke og Kultur*. (4). 2009. s. 279-309.
- Ingesman, Per & Pedersen, Nils Arne: *Kirkens historie*. Bind 1. Hans Reitzels Forlag. 2012.
- Jacobsen, Grethe: *Kvinder, køn og købstadslovgivning 1400-1600. Lovfaste mænd og ærlige kvinder*. Lindhardt og Ringhof, 1995.
- Jarlbrink, Johan: "All the Work that Makes it Work: Digital Methods and Manual Labour". *Digital histories: Emergent approaches within the new digital history*. Helsinki University Press. 2020. s. 113-126.
- Kamali, Elizabeth Papp: *Felony and the guilty Mind in Medieval England*. Cambridge University Press. 2019.
- Kjær, Morten & Vogt, Helle: *En dansk retshistorie - fra middelalder til grundlov*. Gads Forlag, 2023.
- Korpiola, Mia: "Fördelningen av domsmakten mellan kyrkan och staten avseende äktenskapsrätt och sexualbrott i Sverige cirka 1200-1620: observationer och hypoteser." *Rättslig integration och pluralism : nordisk rättskultur i omvandling*. 2001. s. 77-98.
- Korpiola, Mia: "Rethinking Incest and Heinous Sexual Crime: Changing Boundaries of Secular and Ecclesiastical Jurisdiction in Late Medieval Sweden", *Boundaries of the Law*, Ashgate, 2005.
- Korpiola, Mia & Sunde, Jørn Øyrehagen: "The Influence on the Principle "Necessitas Non Habet Legem" on Nordic Medieval Laws on Theft". *Journal of the History of Ideas*. vol. 85(4). s. 681-711.

- Kulp, Kevin: "Ira Dei venit de coelo in filios diffidentiae. Zur Verbindung von Häresie und Sodomie aus kanonistischer Perspektive", *Zeitschrift Der Savigny-Stiftung Für Rechtsgeschichte*. 109. 2023. s. 106-131.
- Larsson, Gabriela Bjarne: *Stadgelagstiftning i senmedeltidens Sverige*. Bloms Boktryckeri. 1994.
- Lemercier, Claire & Zalc, Claire: *Quantitative Methods in the Humanities; an Introduction*. University of Virginia Press. 2019.
- Ljungqvist, Fredrik Charpentier. Seim, Andrea & Collet, Dominik: "Famines in medieval and early modern Europe - Connecting climate and society". *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*. Vol. 15(1). 2024.
- Mäkinen, Virpi & Pihlajamäki, Heikki: "Individualization of Crime in Medieval Canon Law". *Journal of the History of Ideas*. Vol. 65 no. 4. 2004. s. 525-542.
- Naish, Camille: *Death Comes to the Maiden: Sex and Execution, 1431-1933*. London. New York: Routledge. 1991.
- Schück, Henrik: *Stockholm Vid 1400-tallets Slut*. Hugo Geberts Forlag. 1951.
- Sjöholm, Elsa: "Några arvsrättsliga problem i de svenska medeltidslagarna". *Scandia*. Vol. 34(1). 1968. s. 164-195.
- Sigh, Helle Møller: "Seksuelle forbrydelser og skyld. Kanonisk rets indflydelse på konstruktionen af det kvindelige og det mandlige i de danske landskabslove", *Historisk Tidsskrift*, 110(2), 2013.
- Tamm, Ditlev: *Juraens 100 bedste historier – rettens kulturhistorie fra middelalderen til i dag*. Gyldendal. 2016.
- Tveit, Miriam. Korpiola, Mia. Mundal, Else & Vogt, Helle: "Enn kvinne skal straffes for alle forbrytelser som en mann - Kjønnsspesifikke straffer i nordisk middelalderlovgivning ca. 1100-ca.1300". *Historisk Tidsskrift*. Bind 101. nr.4. 2022. s. 299-324.
- Vogt, Helle: *Slægtens Funktion i Nordisk Højmiddelalderret – kanonisk retsideologi og fredsskabende lovgivning*. Jurist og Økonomforbundets Forlag, 2005.
- Weisner, Merry E.: "Early Modern Midwifery: a Case Study". Hanawelt, Barbara. *Women and Work in Preindustrial Europe*. Indiana University Press. 1989.
- Österberg, Eva og Lindström, Dag: *Crime and Social Control in Medieval and Early Modern Swedish Towns*, Studia historica Upsaliensia, 1988.

Ordbøger

Svenska Akademiens Ordbok. SAOB.se. <https://www.saob.se/>